UKRAYNA KRİZİ SONRASI TÜRKİYE'NİN KIRIM'IN İLHAKINA YÖNELİK POLİTİKASI

BENGÜ YILMAZ

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYLÜL 2019

ONAY SAYFASI

Bengü YILMAZ tarafından hazırlanan "**Ukrayna Krizi Sonrası Türkiye'nin Kırım'ın İlhakına Yönelik Politikası**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Doktora / Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan, Adı Soyadı	**Kurumu**	**İmza**
Dr. Öğr. Üyesi Ömer ASLAN	AYBÜ-SBF-Uİ	
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin MERCAN	AYBÜ-SBF-Uİ	
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan BOZBAŞ	NEÜ-SBF-Uİ	

Tez Savunma Tarihi: 27.08.2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Doktora / Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Bengü YILMAZ

ÖZET

Ukrayna Krizi Sonrası Türkiye'nin Kırım'ın İlhakına Yönelik Politikası

Bengü YILMAZ

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Ömer ASLAN

Eylül 2019, 104 sayfa

Bu çalışmada Ukrayna-Rusya krizi bağlamında tüm yönleriyle Türk dış politikası incelenmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan devletlerarasında yer alan Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkiler son yıllara kadar Rusya'nın kontrolünde ve sorunsuz olarak gerçekleşmiştir. Ancak özellikle Ukrayna'da hâkim olmaya başlayan liberal akım ve Batı ülkelerine yakınlaşma sonrası Rusya ve Ukrayna ilişkileri gerilmeye hatta çatışmaya kadar gitmiştir. Bu çalışmada Rusya ve Ukrayna arasında son yıllarda yaşanan krizlere karşı, Türk dış politikasının nasıl şekillendiği ele alınmaktadır. Devletlerin dış politikalarını belirleyen etmenler açıklanmıştır. Daha sonra tarihsel süreciyle birlikte Rusya-Ukrayna ilişkileri ve Türkiye'nin Kırım politikası ele alınmıştır. Son dönem yaşanan kriz ve bu aşamaya geliş süreçleri anlatılmıştır. Son olarak Türkiye'nin bu krizdeki tutumu ve izlediği politika hakkında çalışma boyunca verilen bilgiler ışığında genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Kırım, Rusya-Ukrayna Krizi, Uluslararası İlişkiler, Türkiye.

ABSTRACT

Turkish Policy Toward Annexation of Crimea in the Post-Ukrainian Crisis

Bengü YILMAZ

MA, Political Science and International Relations

Supervisor: Dr. Faculty Member Ömer ASLAN

September 2019, 104 pages

This study examines Turkish foreign policy in all aspects of the Ukraine-Russia crisis. The relations between Ukraine and Russia, which became independent after the disintegration of the Soviet Union, have been under the control of Russia until the last years without any problems. However, especially after the liberal movement, which started to dominate in Ukraine, and the rapprochement with Western countries, the relations between Russia and Ukraine have gone to tension or even conflict. In this study, it is examined how Turkish foreign policy is shaped against the crises between Russia and Ukraine in recent years. The factors determining the foreign policies of states are explained. Then, with the historical process, the relations between Russia and Ukraine were discussed. The recent crisis and the process of coming to this stage are explained. Finally, the information provided throughout the study about Turkey's policy stance in this crisis and watch have been made in the light of the overall evaluation.

Key Words: Crimea, Foreign Policy, International Relations, Russia-Ukraine Crisis, Turkey.

Bu tez çalışmamı, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli aileme ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında başta ailem olmak üzere beni destekleyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ömer ASLAN'a, jüri üyeleri Sayın Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Hüseyin Mercan ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gökhan BOZBAŞ'a, teşekkür ederim.

.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL ONAY SAYFASI	ii
İNTİHAL/ BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İTHAF	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER/ GRAFİKLER	x
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKALARINI BELİRLEYEN ETMENLER	6
1.1. İç Faktörler	7
1.1.1. Devletlerin Yönetim Şekilleri	7
1.1.2. Dış Politikada Etkili olan Bürokratik Kurumlar	11
1.1.3. Ulusal Kamuoyu ve Ulusal Güç Unsurları	12
1.2. Dış Faktörler	13
1.2.1. Ülkenin Coğrafyası	13
1.2.2. Askeri Kapasite	15
1.2.3. Ulusal Karakter ve Ulusal Moral	16
1.2.4. Uluslararası Siyasal Sistem - Uluslararası Hukuk	18
1.2.5. Ekonomik Kapasite	21

İKİNCİ BÖLÜM

UKRAYNA-KIRIM KRİZİNİN TARİHSEL SÜRECİ 23
2.1. Ukrayna Krizi 23
2.2. Krizin Çıkış Nedenleri 25
2.3. Kırım'ın Jeopolitiği 33
2.3.1. Kırım'ın Genel ve Siyasi Yapısı 33
2.3.2. Ukrayna Yönetimi Altında Kırım 37
2.3.3. Özerklik Sonrası Kırım 39
2.4. Rusya'nın Kırım ve Ukrayna'ya Bakışı 42
2.5. Yakın Çevre Doktrini 54
2.6. Kırım Krizinde Etkili Başlıca Aktörler 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KRİZ SONRASI TÜRKİYE'NİN KIRIM POLİTİKASI 63
3.1. Karadeniz'de Güvenlik Politikaları 63
3.2. Türkiye'nin Kırım Politikası 67
3.3. Türkiye'nin Kırım'ın İlhakı Sonrası Politikası 72

SONUÇ 81

KAYNAKÇA 85

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.	Baltık Ülkeleri, GUUAM ve Rusofiller	57
Grafik 2.	NABUCCO Boru Hattı	78

ŞEKİLLER VE RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.	Ukrayna, Kırım, Rusya Haritası	52
Resim 2.	Kerç Boğazı ve Kerç Köprüsü	59
Resim 3.	Trans-Adriyatik Boru Hattı	79
Resim 4.	Kerç Boğazı	80

SİMGE ve KISALTMALAR LİSTESİ

AB	**:** Avrupa Birliği
ABD	**:** Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	**:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	**:** Bağımsız Devletler Topluluğu
BLACKSEAFOR	**:** Black Sea Naval Cooperation Task Group
BM	**:** Birleşmiş Milletler
DECA	: Defence and Economic Cooperation Agreement (Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması)
DEİK	**:** Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DNR	**:** Donetsk Halk Cumhuriyeti
ENP	**:** European Neighbourhood Policy (Avrupa İyi Komşuluk Politikası)
FTA+	**:**Serbest Ticaret Artı Anlaşması
GUUAM	**:**Gürcistan, Özbekistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın birlikte kurdukları örgüt
IMF	**:** International Monetary Fund (Ulusal Para Fonu)
KADİGG	**:** Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu
KEİO	**:** Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KGAÖ	**:** Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

KMARA	**:** Gürcistan'da faaliyet gösteren örgüt
KUH-OBSH	**:** Karadeniz Uyumu Harekâtı-Operation Black Sea Harmony
LNR	**:** Lugansk Halk Cumhuriyeti
NABUCCO	**:**Orta Doğu doğalgazını Avrupa'ya taşıyan boru hattı projesi (Bakü- Tiflis-Ceyhan Hattı)
NATO	**:**Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
NPT	**:**Ukrayna'nın Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması
OTPOR	**:**Sırbistan'da faaliyet gösteren örgüt
PORA	**:**Ukrayna'da faaliyet gösteren örgüt
SEİA	: Savunma ve İşbirliği Anlaşması
SSCB	**:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	**:**Trans Anadolu doğalgaz boru hattı projesi
TBMM	**:**Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	**:**Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TUİD	**:**Uluslararası Türk Ukrayna İşadamları Derneği

GİRİŞ

Sovyetler Birliğinin dağılmasını müteakiben Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanması, bu ülke üzerinde; Ukrayna'yı "yakın çevresi" olarak nitelendiren Rusya ile Ukrayna'nın Rusya'nın hâkimiyetine girmesini istemeyen ABD ve Batılı ülkeler arasında bir mücadele yaşanmasına sebep olmuştur. Bu mücadele, Ukrayna'da Rusya yanlıları ile Batı yanlıları arasında cereyan eden sırasıyla Slav milliyetçiliği ile Ukrayna milliyetçiliğinin çatışmasıdır. Bu çatışmalar, 2004 yılında Turuncu Devrimi'nin; 2013 yılında ise Rusya yanlısı Yanukoviç'in, AB Ortaklık Antlaşmasını imzalamaması, ülkedeki ekonomik krizin artması, yaşanan yolsuzluk olayları neticesinde Avro Meydanında protesto olaylarının yaşanmasına sebep olmuştur. Yanukoviç'in çok sert tepki göstermesi sonucunda, bu olaylarda çok sayıda can kaybı olmuş; gösterilen şiddetli tepkiler nedeniyle, Yanukoviç, ülkeden kaçarak Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Ukrayna'nın merkezi ve batısında yaşayanlar ile ülkenin doğusunda ve güneyinde yaşayanların, Rusya ve Batı destekçileri diye ayrıldığı ve Rusya'nın ve Batılı devletlerin kendilerine müzahir gruplara destek verdiği bu olaylar Ukrayna Krizi olarak anılmaktadır.

Ukrayna'da yaşanan çekişmeler ve olaylar sonucunda, Ukrayna'nın ulus devlet kimliğini tamamlayamamasından da istifadeyle, Rusya, Kırım'daki Rus kökenlileri bağımsızlıklarını ilan etmeleri için teşvik etmiştir. Rusya, NATO'nun ve AB'nin doğuya doğru genişlemesini istememekte; yakın çevresindeki ülkeleri kontrolünde tutarak, uluslararası sistemdeki tek kutupluluğu yıkmak için mücadele etmektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarına sahip olmak, sıcak denizlere açılmak ve Karadeniz'de kontrolü sağlamak maksadıyla da Sivastopol'deki deniz üssünün kontrolünü devam ettirmek istemektedir. Coğrafi ve tarihi bağları nedenleriyle de Kırım'ın kendi kontrolünde olması için mücadele eden Rusya, 2014 yılında Kırım'ı İlhakına gerekçe olarak, Ukrayna'da yaşanan olayların Kırım'a sıçramasını ve dolayısıyla Kırım'da yaşayan Rus kökenli vatandaşlarının korunması ihtiyacını öne sürmüştür. Spetsnaz

birlikleri aracılığıyla, Kırım'ı işgal eden Rusya, Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisince referandum yapılmasını ve nihayetinde Rusya'ya katılma kararı alınmasını sağlamıştır. ABD, AB ve Türkiye bunu kararı tanımayacağını söylerken, Çin ve Hindistan Rusya'ya dolaylı destek vermişlerdir. Böylece, uluslararası boyut kazanan Kırım'ın ilhakı olayı, Kırım Krizi olarak anılmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından çok sayıda devlet art arda bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. Rusya'nın zaman içinde bu ülkelere karşı geliştirdiği genel politikası, Rus etkisinin yeni bağımsız olan bu ülkeler nezdinde, devam ettirilmesini sağlamak şeklinde olmuştur. Bu sebeple Rusya, bu ülkelerle çeşitli ikili anlaşmaların yanı sıra, ortak örgütler kurarak birlikteliklerini devam ettirmeye çalışmıştır. Ukrayna da, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bağımsızlık alan devletlerarasında yer almakla birlikte, Rusya'nın, bağımsızlığını kabullenmekte en fazla zorluk çektiği ülkelerden biri olmuştur. Rusya için Ukrayna'nın ve Kırım'ın, başta jeopolitik konumları ve Rus jeopolitik kültüründeki yerleri olmak üzere pek çok açıdan hayati öneme sahip özellikleri bulunmaktadır. Özellikle, Rusya ile Batı ülkeleri arasında tampon konumunda olan Ukrayna, Rusya'nın savunma politikası için oldukça önemlidir.

Ukrayna'da, 2000'li yılların başlarında ortaya çıkmaya başlayan liberal demokratik rejime geçme arzusu, Ukrayna ile Rusya arasında gerginliklere neden olmaya başlamıştır. Bu durum, özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı kaybetmemek adına büyük tepkiler vermemesi nedeniyle, başlangıçta büyük bir krize dönüşmemiştir. Ancak, özellikle Turuncu Devrim ve sonrası süreçte, Ukrayna'nın Rusya ile yollarını tamamen ayırma istek ve niyetinde olmasının anlaşılmasından sonra Rusya, Ukrayna'ya karşı çok sert tedbirler almaya başlamıştır. Bu tedbirler ekonomik ve askeri pek çok alanda olmakla birlikte, güç kullanımı sonrası çatışmaların yaşanmasına kadar varmıştır.

Ukrayna'nın bu süreçte en büyük destekçileri, ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri olmuştur. Çünkü; Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşması, Batı dünyasının Rusya'ya karşı önemli bir avantaj daha kazanması anlamına gelmektedir. Özellikle, Karadeniz

bölgesinde Rusya'nın hâkimiyet alanının daraltılması, Rusya'nın daha sınırlı bir dış politika izlemesine yol açacaktır.

Türkiye, Ukrayna ve Rusya arasında yaşanmaya başlayan bu gerginliğin ilk yıllarında, özellikle Ukrayna'ya destek verici nitelikte ve toprak bütünlüğünü vurgulayan açıklamalarda bulunmuştur. Bunun en önemli sebebi, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması isteği ve Kırım Türkleri üzerindeki Türkiye nüfuzunun devam ettirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Aynı zamanda, Batı güvenlik mimarisinin bir parçası olan ve Avrupa Birliği üyeli müzakereleri yürüten Türkiye'nin, müttefikleri ABD ve AB'nin yanında saf tutmasını sağlamıştır. Ancak, özellikle son yıllarda Türkiye'nin, ABD ve bazı AB ülkeleri ile yaşadığı gerilimler neticesinde, Türkiye'nin denge politikasının bir sonucu olarak, Rusya ile daha yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin, Rusya-Ukrayna krizi konusunda ilk yıllarda gösterdiği tavrın ve Rusya'ya karşı olan tepkinin yumuşamasına neden olmuştur. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması, Kırım Türklerinin durumu gibi hassas konulardaki çekincelerini belirtmeye devam etse de Rusya ile daha yakın ilişkiler kurulmasına devam etmektedir. Aynı zamanda, Ukrayna'nın bağımsız ve Rusya etkisinden çıkmış bir ülke olması, bölgedeki ve özellikle Karadeniz üzerindeki dengeler açısından, Türkiye'nin lehine bir durum olsa da bu durum özellikle son birkaç yıldır dile getirilmemektedir.

Türkiye'nin, Rusya-Ukrayna krizinin ve Kırım İlhakının, son yıllarında sergilediği tavır dolayısıyla, ABD müttefikliği ve Avrupa Birliği üyeliği gibi durumlarından vazgeçmesi söz konusu değildir. Zaman zaman, Türk yetkililer tarafından yapılan açıklamalarda, ABD ile müttefiklik ve Avrupa Birliği üyelik hedefi vurgulanmaktadır. Türkiye'nin bu süreçte izlediği politikanın, bölgesel dengeleri de gözeterek, bir uyum ve denge politikası izlemek şeklinde olduğu değerlendirilmektedir.

Bu tez, devletlerin dış politikalarını belirleyen faktörler ışığında, Rusya'nın, 2014 yılında Kırım'ı ilhakı -Irak lideri Saddam Hüseyin'in 1991 yılında Kuveyt'i işgal denemesinden bu yana ilk açıktan ilhak- sonrasında Türkiye'nin krize yönelik politikasını açıklamaya çalışmaktadır. Türkiye'nin mevcut jeopolitik konumu, Asya-

Avrupa ile Kafkaslar ve Ortadoğu bölgelerini birleştiren, enerji kaynaklarına hâkim güzergâhları kontrol eden bir köprü pozisyonunda olması; Kırım'da yaşayan Türk soydaşlarımızın bulunması, özellikle ABD ile Rusya ilişkilerini dengeleyecek politikalar üretebilmesi göz önüne alındığında, diğer ülkelere karşı uygulaması gereken politikaların iyi tespit edebilmesi kapsamında, Kırım politikasının detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmayı yaparken, konu ile ilgili olarak; bugüne kadar yayınlanmış olan kitaplar, makaleler, bu konu ile ilgili yazılmış tezler, gazete, dergi, internet siteleri ile mevcut hükümet ve devlet adamlarının bu konu ile ilgili verdikleri demeç ve açıklamalarından istifade edilmiştir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, devletlerin dış politikalarını belirleyen etmenler, iç faktörler ve dış faktörler olarak ikiye ayrılarak açıklanacaktır. İç faktörler kapsamında; devletlerin yönetim şekillerinin dış politikayı nasıl etkilediği, dış politikada etkili olan bürokratik kurumlar arasındaki ilişkilerin dış politikaya nasıl yön verdikleri ile ulusal kamuoyu ve ulusal güç unsurlarının dış politika belirlenmesi üzerindeki etkileri genel olarak açıklanacaktır. Dış faktörler kapsamında ise ülkenin coğrafyasının seçilecek dış politikayı nasıl belirlediği; ülkenin askeri kapasitesinin, geçmişten günümüze gelen ulusal karakterinin ve ulusal moral durumunun nasıl etki ettiği; belirlenecek dış politikalara, uluslararası siyasal sistem–uluslararası hukukun nasıl yön verdiği ve ülkenin ekonomik kapasitesinin, dış politika üzerindeki belirleyici rolü açıklanacaktır.

İkinci bölümde, Ukrayna Krizi ile Kırım'ın İlhakı konularının tarihsel sürecini ortaya koymak adına, Ukrayna ve Kırım krizlerinin çıkış nedenlerine odaklanılacaktır. Müteakiben, Kırım'ın, Ukrayna dönemindeki ve özerklik sonrasındaki durumu incelenecektir. Aynı kapsamda, Rusya-Ukrayna ilişkilerine değinilerek ve Turuncu Devrimin nedenleri ile sonuçları açıklanarak, Rusya'nın Yakın Çevre Doktrininin amaçları ve bu kapsamda yürüttüğü faaliyetler ile eski Sovyetler Birliği ülkelerinin bu doktrine karşı tepkileri anlatılacaktır. Ukrayna-Kırım krizinden bahsedilirken Rusya'nın

bu iki konudaki dış politikası açıklanacaktır. Bu bölüm, bahsedilen krizde etkili olan aktörler konusu incelenerek kapatılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye'nin Kırım politikasına odaklanılacak, önce; Karadeniz'de güvenlik politikaları açıklandıktan sonra, Türkiye'nin 2014 yılı öncesi ve sonrası Kırım politikası açıklanmaya çalışılacaktır.

BÖLÜM I

Devletlerin Dış Politikalarını Belirleyen Etmenler

Uluslararası sistemin temel yapı taşlarından olan dış politika, aynı zamanda, devletlerin faaliyetlerine yönelen sistemin de parçasını oluşturur. Ülkeler uluslararası dış politikalarını belirlerken iki seçenek üzerinden hareket ederler. Birincisi, sahip oldukları değerlere göre, ikincisi ise ülke çıkarlarına göre dış politika üretmek ve geliştirmektir. Medya, devletlerin dış politikalarını belirleyen etmenlerin en başında gelmektedir. Uluslararası ilişkilerde karar vericiler, kamusal gücün etkisini en çok medya aracılığıyla hissederler (İpek, 2018:153-154). Genel olarak dış politikayı; bir devletin, başka devletlerle karşılıklı ilişkilerini belirlemede aldıkları kararları ve girişimleri, çabaları şeklinde tanımlamak mümkündür. Dış politikayı belirlemede ana hedef devletin ulusal güvenliğidir. Çoğu zaman, ulusal güvenlikle birlikte dış politika, birbirini tamamlayıcı olarak ön plana çıkarılmıştır (Turan, 2013). Güvenlik, en temelde devletlerin vazgeçilmezidir. Güvenlik tanımlamaları içerisinde ise "tehdit" temel kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde, çevremize baktığımızda, örneğin; İran'ın diğer devletlerce nükleer bir tehdit olarak algılanması, yine komşumuz olan Suriye'deki durumun bizim için bir tehdit oluşturması ve Türkiye'nin de Suriye sınırına asker ve askeri malzeme sevk etmesi, Rusya'nın Ukrayna için Kırım üzerinden müdahalede bulunması ve ilişkilerinin gerilme noktasına gelmesi, Kırım'ın ilhak edilmesi gibi durumları sıralayabiliriz.

Uluslararası ilişkilerde, genelde devletlerarasındaki ilişkiler, savaş içermeyen barışçıl yollarla, yani diplomasi yoluyla çözülmektedir. Devletlerin birbirleri ile girdiği uluslararası siyasal ilişkiler; zaman zaman devleti etkileyen, zaman zaman da diğer

devletlere etki edebilen uluslararası dış politikayı oluşturmaktadır. Uluslararası politika da genelde bir devletin dışında gelişmektedir (Koçer, 1989:32).

Dış politikanın oluşumunda, devletlerin davranış ve duruşları diğer devletler tarafından olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenledir ki bir devlet, dış politikasını belirlerken söylemlerine ve devlet duruşuna hassasiyet göstermektedir. Dış politikayı belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Ülkelerin dış politika analizleri ve dış politikaya ilişkin verdikleri kararlar bu faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Devletlerde dış politika konusunda karar verici konumda olan kişiler bahse konu kararları verirken, devlet-içi faktörleri göz önüne aldıkları kadar dış konjonktürü de yeterli oranda değerlendirmek/ göz önünde bulundurmak durumundadırlar. Genel itibarıyla devletlerin dış politika kararları üzerinde etkili olan faktörleri iç faktörler ve dış faktörler olarak kısaca söyle sıralayabiliriz (Düzenli, 14.04.2014):

1.1. İç Faktörler

İç faktörler olarak gruplandırılan bu dış politika belirleyicileri, bizzat devletin kendisinden ve iç dinamiklerinden kaynaklanan unsurlardır. Başka bir deyişle devletin ve kurumların yapısından, işleyişinden kaynaklanan faktörlerin dış politika üzerinde etkili olması durumu söz konusudur. Literatürde dış politikayı belirleyen iç faktörler olarak ifade edilen başlıca faktörler ve açıklamaları şu şekilde sıralanmaktadır:

1.1.1. Devletlerin Yönetim Şekilleri

Bir dış politikanın başarısı; mükemmel planlanmasından, o planın uygulanmasından ve çok sayıda kaynağın kullanılmasından ziyade güçlü bir yönetime ve hükümetin nitelikli olmasına bağlıdır (İpek, 2018:155). Devletlerin sahip oldukları yönetim şekilleri, siyasal sistemleri, anayasal kurumların yapısı gibi tüm faktörler devletin karakteristik özellikleri kapsamına girmektedir. Bu karakteristik özellikler,

devletin her alandaki işleyişinde olduğu gibi dış politikasının şekillenmesinde de büyük bir etkiye sahiptir. Özellikle her devletin farklı yapıda anayasal kurumları bulunmaktadır. Devletler karşılaştıkları benzer durumlar karşısında, bu anayasal kurumların farklı özelliklerde olmaları sebebiyle farklı tepkilere sahip olabilmektedirler (Hill, 2006). Bahse konu anayasal kurumların başında devletlerin parlamentoları gelmektedir. Parlamentoların her ülkede görevi ve etkinlikleri farklı farklı konumlandırılmıştır. Örneğin, federal yönetim sistemlerinde dış politikaya ait karar verme yetkisi merkezi yönetimin başka bir deyişle federal devletin yetkisi altındadır. Diğer bağlı devletler iç politikalarında serbest hareket edebilirken dış politikada merkezi devletin politikalarına bağlı olarak hareket etmektedirler.

Ülkelerin parlamentoları, ülkedeki yönetim şekli ve hâkim siyasal sisteme göre şekillenebilmektedir. Başka bir deyişle ülkelerin iç siyasi yapıları, parlamentoları üzerinde etkili bir unsur olarak görülmektedir. Ancak genellikle hükümetler, parlamentolara oranla daha etkin bir role sahip olmaktadırlar (Güneş, 2017:5). Diğer bir ifadeyle, hükümetlerle kıyaslandığında, parlamentoların daha kısıtlı bir yetkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ülkelerde hâkim olan yönetim şekillerindeki otoriterlik arttıkça parlamentoların etkinliği de giderek azalmaktadır. Otoriter yönetimlerde, parlamentonun temel görevi, alınan kararların tasdik edilmesi olarak görülmektedir. Ülkelerin demokrasi seviyeleri arttıkça parlamentoların bir denetleyici rol üstlenmesi söz konusu olmaktadır.

Devlet ve hükümet yapılarının ülkelerin dış politikaları üzerinde etkili olan iç faktörlerden olması, bu yapıların devletlerin karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce değinilen federal devlet düzenine ek olarak günümüzde konfederal ve üniter devlet düzenleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Konfederal yapıdaki devletlerde, merkezi devlet organlarının siyasal yönetimdeki yetkileri çok daha sınırlı düzeydedir. Yetkinin büyük bir kısmı konfederal yapıyı oluşturan birimlere ait karar organlarındadır. Bu duruma en iyi örnek; 1991 yılında dağılan Sovyetler Birliği'nin yerine kurulmaya çalışılan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun yapısıdır. Üniter yapıya sahip devletlerde ise tüm kararlar merkezi yönetim organları tarafından verilmektedir (Arı, 2006:190).

Devletlerin yönetim şekillerinin bir başka ifadesi, hâkim olan rejim anlamına gelmektedir. Devletlerin demokratik ya da otoriter bir rejime sahip olmaları iç siyasal atmosferi ve sosyal alandaki sınırlamaları belirlemektedir. Bir ülkede önceden belirlenmiş normlar esas alınarak idarenin yetki ve eylemleri sınırlandırılmışsa bu tür rejimlere anayasal yönetim adı verilmektedir. Eğer ülkenin yönetiminde uyulan belirli anayasal sınırlamalar bulunmuyorsa ya da olmasına rağmen bunlara riayet edilmiyorsa bu tür rejimlere otoriter rejimler adı verilmektedir. Eğer bir ülkede hem anayasal sınırlar hem de sosyal ve bireysel haklar mevcut değilse, söz konusu yönetim insan yaşamının her alanını sınırlama yetkisiyle hareket ediyorsa bu tür rejimlere de literatürde totaliter rejimler adı verilmektedir.

Devletlerin sahip oldukları yönetim şekilleri ile izledikleri dış politikalar arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Demokratik rejimlerle yönetilen ülkelerde belirlenen politikalar üzerinde çok sayıda kurum ve merciin değerlendirme yapma hakkı bulunması, bir nevi ortak akılla hareket edilmesi, savaş kararı almayı zorlaştırmaktadır. Ancak, demokratik ülkelerin zaman zaman savaştıkları da görülmektedir. Demokratik ülke olan Rusya ile Gürcistan arasında, 2008'de yaşanan savaş; Türkiye ile İsrail'in, 2010 yılında yaşadıkları Mavi Marmara olayı buna birer örnektir (Durgut, 2017:6).

Entelektüel temelleri Emanuel Kant'ın felsefesine dayandırılan, ancak1980'lerde güçlü şekilde gündeme gelen Demokratik Barış Teorisi (Democratic Peace Theory-DBT), uluslararası ilişkilerde, demokratik devletlerin birbirleriyle nadiren savaştıklarını ifade eder. Bu kavram devletlerarasındaki ilişkilerin niteliğinin ülke içindeki siyasi düzenler ve sahip oldukları demokratik değerlerden doğrudan etkilendiklerini belirtir. Kalıcı barış, devletlerin demokratik yapılara sahip olmasıyla doğru orantılıdır. Demokratik ülkelerin devlet liderleri halka karşı sorumlu oldukları ve bir sonraki seçimde seçilmeyi hedefledikleri için çok zor savaş kararı alabiliyorken, demokratik olmayan ülkelerin devlet liderleri çok daha rahat olabilmektedirler (Kakışım, 2017:36). Bu nedenle demokratik ülke liderleri savaş konusunda genellikle gönülsüz olurken; savaşı, ekonomik, kültürel, siyasi, ulusal ve uluslararası kamuoyu baskısı, devletlerin içişlerinde karışıklık, terör vb. yollarla örtülü şekilde savaşı sürdürmeyi tercih ederler.

Bu teoriye yapılan eleştiriler kapsamında; demokrasi ile yönetilen tüm ülkelerin demokratik barış konusunda başarılı olmadığı, batı demokrasilerinin, çıkarları gerektiğinde demokrasi ile yönetilmeyen ülkeler gibi savaştıkları ve çıkar, güvenlik, hegemonya ve ekonomik gelişmenin barışın asıl kaynağı olduğu söylenmektedir (Ekmekçi, 2011:119). Otoriter rejimlerde ise kolektif karar alma yerine tek bir kişinin sözü tüm değerlendirmelerin üzerinde tutulmaktadır. Dolayısıyla bu tür ülkelerde sağduyudan uzak kararların alınması daha olasıdır. Hâlbuki demokratik ülkelerde savaş kararı gibi önemli sonuçları olacak kararların alınması büyük bir uzlaşma olmadığı sürece hayata geçirilmesi zor kararlardır.

Demokratik rejimlerde hükümetler, yapısal, kurumsal ve normatif bazı sınırlamalar sebebiyle dış politikasında ağırlıklı olarak uzlaşmacı ve barışçı politikalar izlemek durumundadır. Savaş ve çatışma kararı gibi büyük sonuçları olabilecek kararları almaları, otoriter rejimlere oranla daha zordur. Dolayısıyla demokratik toplumlarda hoşgörü, uzlaşma ve ortak akıl ön plana çıkmaktadır. Demokratik yönetimlerde hükümet, aldığı/ alacağı kararlarda tüm aktörlerin, sosyal grupların fikirlerini ve desteklerini almak durumundadır. Çünkü alınan kararların meşruiyetinin sağlanabilmesi için toplumsal bir uzlaşıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle demokratik rejimlerde vatandaş talepleri de belirlenecek olan politikalar üzerinde etkiye sahiptir.

Devletlerin otoriterlikleri arttıkça alınan tüm kararlarda olduğu gibi dış politika kararlarında da daha fazla serbestlik ve daha az hesap verilmesi söz konusu olmaktadır. Otoriter liderlerin aldıkları kararlara karşı herhangi bir kurumun, aykırı ve bağlayıcı bir açıklama yapması söz konusu değildir. Bu nedenle, lider tarafından alınan kararların bir kontrolü ve değerlendirmesinin yapılması mümkün olmamaktadır. Bu özelliğinden dolayı otoriter rejimlerde alınan kararlar, demokratik ülkelerin belirledikleri dış politika kararlarına göre daha fazla risk barındırmaktadır. Otoriter rejimlerde eleştiri kültürü gelişmemiş olduğundan, yapılan her türlü eleştiri ve muhalefet ağır yaptırımlarla karşılaşabilmektedir.

Demokratik ve otoriter rejimlerle yönetilen ülkelerin genel karakteristikleri incelendiğinde bazı ortak noktaların göze çarptığını söylemek mümkündür. Bunlardan en önemlileri; otoriter rejimlerin daha saldırgan ve tehdit edici politikalar izlerken, demokratik rejimlerin diplomasiyi önemseyen barışçıl politikalara daha eğilimli oldukları görülmektedir. Dolayısıyla otoriter rejimlerin dış politikalarına karşı diğer devletler tarafından daima temkinli davranılmaktadır.

Dış politika konusunda karar alınırken halk desteğini yanına almak isteyen liderler, planladıkları politikaları kamuoyuna, muhalefet partilerine ve toplumun tüm kesimlerine anlatma ihtiyacı duymaktadırlar. Bunu yaparken oluşturulan politikayı kendi düşünceleri çerçevesinde haklı bir şekilde ifade ederler. Bu dış politika konusunda liderler tarafından kullanılan bir sunum şekli olup, çerçeveleme adı verilmektedir. Çerçeveleme, mevcut bir sorunu belirli bir bakış açısıyla sunma ve bunu geniş kitlelere kabul ettirme şekli olarak görülmektedir. Başarılı bir çerçeveleme ile siyasetçiler kamuoyunun desteğini sağlamayı başarabilmekte, başka bir deyişle kendi bakış açılarını geniş kitlelere kabul ettirebilmektedir.

1.1.2. Dış Politikada Etkili olan Bürokratik Kurumlar

Dış politikanın şekillenmesinde, devletlerin davranış ve politik tutumları, diğer devletlerle olan ilişkilerinde belirleyici faktördür. Bunun yanı sıra, ülkelerin rejimleri, bağımlılıkları, ülkedeki sivil toplum örgütleri, para ve enerji, ülkenin sahip olduğu askeri gücü, basın, din, ülkedeki etnik sorunlar ve dış ilişkilerindeki çıkarları da belirleyici rol oynamaktadır (Bozkaya, 2012:10-15).

Ülkelerin dış politika bürokrasileri ağırlıklı olarak Dışişleri Bakanlığı'ndan oluşsa da tamamen bu kurumdan ibaret değildir. Farklı bakanlık ve birimlerin de dış politika anlamında etkinlikleri söz konusudur. Dışişleri bakanlıkları, istihbarat kuruluşları, hükümetler, meclisler, ordu ve çok uluslu şirketler de dâhil olmak üzere ülkelerin dış politikaları üzerinde etkili olan çok sayıda aktör bulunabilmektedir (Efegil, 2012:158). Örneğin; Millî Savunma Bakanlığı, ülkenin savunma politikasına yönelik

çalışmaklar yaparken, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, ülkenin enerji politikaları çerçevesinde dış politikaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı dış turizme yönelik politikalar üretirken; Ticaret Bakanlığı, dış ticarete yönelik çalışmalar yapmaktadır. İçişleri Bakanlığı ile Adalet Bakanlığı'nda uluslararası güvenlik ve emniyet kuruluşlarıyla müşterek yapacakları çalışmaların şeklini dizayn etmektedirler.

Bürokratik Siyaset Modeline göre alınacak dış politika kararları her zaman rasyonel bir tekil aktör (devlet) tarafından, istikrarlı, çatışmasız bir süreç dahilinde alınmaz. Dış politika kararları alınırken dış politika yapım ve uygulama sürecine katkıda bulunan bürokratik kurumlar (Ülkelere göre isimleri değişmek kaydıyla Milli Güvenlik Konsey veya Kurulları, Savunma Bakanlığı, Ordu, Dışişleri Bakanlığı vb.) arasında yapılan müzakereler ve diyalog bazen çatışmaya dönebilir. Bu çatışma ortamı yapılan pazarlık yoluyla giderilmeye çalışılır. Çatışma ortamının nedeni; bürokratların kendi amaçlarını, kendi kurumlarını ve ilkelerini ön plana almalarından kaynaklanmaktadır. Bu çatışma ortamı her zaman gerçekçi sonuçlara göre değil, bürokratların diğerlerini kendi amaçları konusunda ikna edebilmelerine; hiyerarşideki yerleri, imkân ve kabiliyetleri, devlet başkanı veya hükümet üyelerine olan yakınlıklarına göre belirlenir. En nihayetinde devlet veya hükümet, tüm bürokratlar arasındaki gerekli koordineyi sağlayarak optimum bir sonuca ulaşmaya çalışır. Bu karara ulaşırken tüm bürokratların bilgisine ihtiyaç duyar (Norcross, 2019). Bu bakımdan dış politikayı belirleyen etmenler değerlendirilirken, bürokratik kurumların sürece dahli oldukça önemli olabilmektedir.

1.1.3. Ulusal Kamuoyu ve Ulusal Güç Unsurları

Devletlerin özellikle dış politikada en büyük güçlerinden biri de ulusal kamuoyunun birlikteliğidir. Ulusal güç olarak da ifade edilen bu kavram, bir devletin, hedeflerine ulaşabilmesi için kullandığı her türlü maddi-manevi güçlerinin toplamını ifade etmektedir.

Ulusal güç; devletlerin ulusal hak ve menfaatlerini korumak ve bunları geliştirebilmek maksadıyla, belirlenmiş olan ulusal amaçlara ulaşmayı sağlayacak tüm araçların toplamıdır. Devletlerin sahip oldukları ulusal güç ve ulusal kamuoyu destekleri, diğer ülkelerle olan ilişkilerini belirlemekte ve dış politikalarına yön vermektedir. Devletlerin daha aktif ve sonuç alan dış politikalar belirleyebilmeleri, ulusal güç unsurlarının ne kadarına, hangi oranda sahip oldukları ile ilişkilidir. Ulusal güç unsurları, devletlerin uluslararası ilişkilerinde dengeyi sağlayan, olası tehditlerden korunmasını sağlayan hem caydırıcılık hem de potansiyel bir güç oluşturan savaş ve barışta kullanılan tüm unsurları içermektedir (Taştan, 2016).

1.2. Dış Faktörler

Dış politika üzerinde etkili olan faktörlerin bir kısmı ise devletlerin iç politikaları gibi kontrolleri altında olmayan ve bu nedenle dış politikada sınırlılık yaratan faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu faktörlere bu sebeple dış faktörler adı verilmektedir. Literatürde dış politikayı belirleyen dış faktörler olarak ifade edilen başlıca faktörler ve açıklamaları ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1.2.1. Ülkenin Coğrafyası

Devletlerin uluslararası politikalarını şekillendiren önemli faktörlerden biri de ‘coğrafya’ olup, bu faktör sabit ve süreklilik arz eden unsurlar arasında yer almaktadır (Tezkan; Taşar,2013). Coğrafya unsurunun devletlerin politikalarını etkileme gücü esasen bir ulusal güç unsuru olmasından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde pek çok devletin sahip olduğu coğrafya sebebiyle, ülkelerin, bazı avantaj ve dezavantajları söz konusu olabilmektedir. Ülkelerin konumları, büyüklükleri, etraflarındaki komşularıyla olan coğrafi münasebetleri, topografik yapıları, iklim ve bitki örtüsü, coğrafya kapsamındaki güç unsurları arasında yer almaktadır. Bu özellikler

ülkelerin diğer ülkelere karşı politikalarını, jeostratejilerini oluştururken dikkate alınan faktörler arasında yer almaktadır.

Örneğin; bir ada devleti olan İngiltere, tarih boyunca, bu coğrafi özelliğini çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Hem kendi ülkesinin güvenliğini daha rahat sağlamış hem de deniz gücüne önem vererek, dünyada en önemli deniz gücünün sahibi olmuştur. Özellikle coğrafi keşifler döneminde, İngiltere'nin sahip olduğu bu deniz gücü, bu devleti, kıtalararası keşiflerde öne çıkararak önemli bir sömürge imparatorluğu haline getirmiştir. Bir başka süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri de "eski anakara" ya olan uzaklığı sebebiyle yoğun savaş ortamından uzak kalarak güçlenebilmiş ve bu sayede büyük bir ekonomik ve askeri güce sahip olabilmiştir (Taştan, 2016).

Çok büyük bir alana hâkim olan Rusya ise bu özelliğini, başta İkinci Dünya Savaşı olmak üzere pek çok savaşta avantajına kullanmıştır. Fethedilmesi ve kontrolü zor olan bu bölgenin getirdiği avantajlarla Rusya, topraklarında iyi bir savunma yapabilme imkânı elde etmiştir.

Coğrafya unsuru, Türkiye açısından ele alındığında daha da önem kazanmaktadır. Çünkü; Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konum itibarıyla pek çok ülkenin küresel politikalarının ve güç mücadelesinin olduğu önemli bir coğrafya üzerinde bulunmaktadır. Gerek Doğu-Batı arasında bir bağlantı noktası olması, gerekse zengin petrol yataklarına sahip olan Ortadoğu ülkelerine yakın bir konumda olması sebebiyle, hem özel ve avantajlı bir konumda olduğu, hem de yönetilmesi zor bir coğrafyada olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya, Türk dış politikasında uzun zamandan beri büyük güçler arasında denge politikası izleyebilmesine de imkân tanımaktadır. Türkiye, bulunduğu coğrafyada uyguladığı dış politika ile fırsat ve riskler arası bir denge politikasını sürdürmektedir. Türkiye'nin dış politikasının bu şekilde ağırlık kazanmasının temel nedenlerinden biri de içerisinde yer aldığı coğrafi bölgenin kendine özgü bazı zorlukları ve dengeleri bünyesinde barındırması sebebiyledir (Ertosun, 2013:16).

Ülkelerin coğrafi özelliklerinden doğan güçleri sadece jeopolitik özelliklerinden ibaret değildir. Sahip oldukları yer altı kaynakları gibi doğal zenginlikleri de ülkelerin ulusal güçleri üzerinde oldukça etkilidir. Günümüzde Arap Yarımadası'nın sahip olduğu zengin petrol kaynakları sebebiyle büyük bir ekonomik güce sahip oldukları ve bu güçle uluslararası ilişkilerde devletlerarasında güçlü bir konuma gelmeye başladıkları görülmektedir.

1.2.2. Askeri Kapasite

Ülkelerin askeri imkân ve kabiliyetleri daima ülkelerin ulusal güçlerinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Devletlerin sahip oldukları askeri savaş araçları, askeri birlik sayı ve imkanları askeri güçlerinin ölçülmesi için baz alınmaktadır. Bunlara ek olarak askeri personelinin ve özellikle lider kadroların, bilgi, eğitim ve tecrübe düzeyleri, ordularının moral ve disiplini, kamuoyunun orduya olan destek ve güven düzeyi gibi çok sayıda faktör de ülkelerin askeri güçleri üzerinde etkili olmaktadır.

Devletlerin askeri yönden daima güçlü olması başta caydırıcılık sağlamak olmak üzere pek çok açıdan önem arz etmektedir. Askeri gücün önemli unsurlarından biri de teknolojik gelişmelerdir. Askeri ve teknolojik unsurlar diğer güç unsurlarına oranla birbirleriyle daha yakın ilişki içerisindedir. Bu unsurlar ulusal gücün diğer unsurları ile birlikte ülkelerin toplam ulusal güçlerini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle ülkelerin askeri ve teknolojik kapasiteleri ulusal güç parametreleri içerisinde bulunmaktadır (Davutoğlu, 2012:25-28).

Ülkelerin dış politikalarını belirleyen temel faktörler kapsamında sayılan unsurlar, esasen, ulusal gücü oluşturan unsurlar olması sebebiyle dış politika üzerinde etkili olmaktadır. Bu sebeple ulusal gücü oluşturan parametreler, dış politikayı etkileyen faktörler olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada, askeri ve teknolojik güçler ayrı parametreler olsa da birbirleriyle yakın ilişki olarak gelişim göstermektedir. Bu sebeple bu iki faktör, bu çalışma kapsamında birlikte ele alınmıştır. Teknolojik güç, toplumların

yaratıcılık düzeylerinin bir göstergesidir. Gelişmiş teknolojiye sahip olan ülkeler daha güçlü bir milli güce sahiptirler. Devletlerin askeri güçleri, dış politika üzerinde etkili olan diğer bütün ulusal güçlerini takviye edici/destekleyici bir görev üstlenmektedir (Çınar, 2010).

Kamran İnan (2004) tarafından yapılan çalışmada, ülkelerin dış politikadaki ortak hedeflerinin, milli savunma olduğu ifade edilmiştir. Milli savunma politikasının ise etkin olması, ülkenin sahip olduğu askeri güçle doğru orantılıdır. Nitekim, arkasında askeri bir güç olmayan dış politika, retorikten ibaret olarak kalmaktadır. Uluslararası ilişkilerde güç gösterisi olarak ifade edilen kavram da ülkelerin askeri güçleri ile ilgili bir hususdur. Güç gösterilerinin yapılmasının nedeni, diplomasinin yetersiz kaldığı yerlerde gerekirse kuvvet kullanılabileceği mesajının dost ve düşmana verilmesi anlamına gelmektedir. Savaşı, diplomasinin silahlarla devam eden hali olarak ifade eden yazarlar bulunmaktadır (İnan, 2004:22).

Özetle, askeri güç ve bunun temelinde yer alan teknolojik güç, ülkelerin dış politikaları üzerinde etkilidir. Ülkelerin askeri araç-gereçleri başka ülkelerden almaları, onları bir nebze askeri bakımdan güçlendirse de dışa bağımlılık devam ettiği için böyle durumlarda tam bir askeri güçten bahsetmek de zordur (Güvenç, 1998:130).

Devletlerin sahip oldukları askeri güç, sadece nicelikten ibaret bir kavram olmayıp, sahip olunan askeri teçhizat ve personelin nitelik düzeyi de bir o kadar önem arz etmektedir. Bu sebeple ülkelerin askeri güçleri, moral-motivasyon durumları ile de yakından ilişkilidir. Yukarıda sayılan askeri güç unsurları bakımından iyi durumda olan devletler dış politikalarını çok daha aktif ve kendi inisiyatifleri doğrultusunda belirleme gücüne sahip olmaktadırlar.

1.2.3. Ulusal Karakter ve Ulusal Moral

Dış faktörler içerisinde yer alan askeri kapasiteler bölümünde ifade edildiği üzere, ülkelerin son teknoloji askeri araç-gereçlere ve güçlü bir ekonomiye sahip

olmaları tek başına güçlü bir dış politika oluşturmaları için yeterli değildir. Diğer tüm unsurları destekleyen önemli bir unsur da ülkedeki vatandaşların sahip oldukları psikolojik güç anlamına gelen ulusal moral kavramıdır. Vatandaşların devletin politikaları konusunda onunla birlikte olması, özellikle dış politikada hükümetlerin gücünü arttıran bir faktör olmaktadır. Buna ek olarak ulusal moralin yüksek olması, ulusal bütünlüğün zafiyet göstermemesi de bir bütün olarak ülkenin psikolojik gücünü oluşturmaktadır.

Hükümetler dış politikada yanlarında olan sağlam bir ulusal güç elde etmek istiyorlarsa iç politikalarını da ona göre dizayn etmek durumundadırlar. Ulusal gelirin adil bir şekilde dağıtıldığı, eşitlik ve adaletin sağlandığı, yatırım harcamalarının bölgesel olarak ayrım gözetilmeden yapıldığı ülkelerde vatandaşın devletine olan güveni yüksek düzeyde olup bu durum ulusal moral seviyesinin yükselmesine büyük bir katkı sağlamaktadır.

Ulusal gücün yüksek olması, savaş zamanında askeri başarıların kazanılabilmesi için önemli bir faktör iken, barış zamanında ülkenin dış politikada bir bütünlük sergilemesi ve başarısı için büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla ulusal güç unsurları hem barış hem de savaş zamanında kullanılmaktadır. Bahse konu güç unsurları, ülkelerin ulusal güvenlik stratejilerini ve diğer ülkelerle ilişkilerini belirlerken önemli bir yer tutmaktadır. Devletlerin belirledikleri stratejilerden ve dış politikalarından sonuç alabilmeleri için bu güç unsurları açısından iyi durumda olmaları bir gerekliliktir.

Ulusal karakter kapsamında, Türkiye'de, lider her zaman çok etkili pozisyonlarda bulunmuş ve genellikle belirleyici olmuştur. Türkiye'de uygulanmakta olan yeni Başkanlık Sistemi bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren iktidarın liderle simgeleşmiş olması ve bu liderlerin kitleleri yönlendirmesinin, Türk tarihinde birçok örneği vardır. Cumhurbaşkanları, Başbakanlar bu konuya verilecek en güzel örneklerdir (Erhan; Embel,2015:146). Türkiye Cumhuriyeti'nin çok olumsuz şartlardan bugünkü pozisyonuna ulaşmasında mevcut liderlerin çok büyük etkisi vardır.

Kamuoyunun ülkelerin dış politikaları üzerindeki etkisi önceden beri var olmakla birlikte bu etki 20.yüzyıldan itibaren artarak devam etmiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, ülkelerin demokratikleşmeleri ve halkın görüşünün daha fazla önem kazanmasıdır. Her ne kadar kamuoyu hükümetler tarafından ülkelere göre değişen oranlarda manipüle edilebilirse de dış politikayı sınırlayan veya izin veren bir etmen olarak kamuoyundan bahsetmek zorunludur. Kamuoyu etkisi, demokratik ülke liderlerini, karar alma konusunda daha çok kısıtlarken, demokratik olmayan ülke liderlerini ise hiç kısıtlamayabilir. Ancak, bu her zaman geçerlide olmayabilir. AB'ne üyelik ve AB ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması, kamuoyu tepkisinin ve isteklerinin, Türkiye'nin o dönemdeki, liderlerince dikkate alınmadığının güzel bir örneğidir (Arı, 2017:183-184). Ramazan Erdağ (2013) tarafından yapılan çalışmada ise devletlerin aldıkları stratejik kararlarda, iç kamuoyunun desteğinin sağlanmasının yanı sıra uluslararası kamuoyunun da desteğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Karar alıcılar, uluslararası olaylarda, kamuoyunun dikkatini çekmek için uluslararası örgütlerle birlikte girişimlerde bulunmakta ve ayrıca kamu diplomasisi yürütmektedirler (Erdağ, 2013:69).

Kamuoyunun görüşü olarak ifade edilen görüşler, toplumdaki hâkim görüşler olmaktadır. Ancak kimi durumlarda etkin bir azınlık grubun görüşleri de hâkim görüş olarak kabul edilebilmektedir. Halkın etkisi, ağırlıklı olarak, iç politikada dış politikaya nazaran daha etkilidir. Ancak günümüzde artan teknolojik iletişim araçları ve küreselleşen dünya ile birlikte iç politika, dış politika ayrımı azalmaya başlamış olup, halkın her ikisi için de daha etkin bir konuma gelmesi söz konusu olmuştur (Bayram, 2011).

1.2.4. Uluslararası Siyasal Sistem-Uluslararası Hukuk

Her ulusun kendi kararlarını kendi belirleme hak ve yetkisi vardır. Ancak günümüzde, uluslararası hukuk ve uluslararası anlaşmaların da büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu anlaşmalarla her bir devlet bazı taahhütler altına girmektedir. Uluslararası düzeydeki yapılanmalar, kurulan ittifaklar sebebiyle bazı durumlarda,

ülkeler, alınan kararlara uygun hareket etmek durumunda kalabilmektedirler (Arslan, 2007:14).

Özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden itibaren, tüm dünyaya iki kutuplu bir sistem hâkim olmuştur. Diğer ülkeler de kendi politikaları doğrultusunda bu iki kutuptan birine daha yakın politikalar benimsemek durumunda kalmışlardır. Bu durumun uluslararası politikada çok büyük etkileri olmuştur. Bahse konu kutuplaşma, tüm ülkeleri, özellikle siyasi ve ekonomik yönlerden etkisi altına almıştır (Kirişçi, 2001:615). Son yıllarda ise bilhassa küreselleşmenin hızlanması ile birlikte dünyanın herhangi bir yerinde olan olayın diğer ülkeleri etkileme düzeyi yükselmiştir. Dolayısıyla günümüzde giderek birbirine bağımlı bir dünya sisteminin kurulması adım adım gerçekleşmektedir. Bunu sağlayan en önemli faktörler ise küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmedir.

Küreselleşen dünya düzeni ile birlikte günümüz ülkelerinin dış politikaları da daha kapsamlı ve geniş perspektifli bir hal almıştır. Bu sebeple, ülkelerin dış politika kararlarını alırken pek çok faktörü de göz önünde bulundurmaları gereken bir dönem yaşanmaktadır. Ülkelerin dış politika kararları şekillenirken en etkili faktörlerin başında, söz konusu ülkenin, başta ekonomik ve askeri yönlerden bağımsız bir güç olabilmesi gelmektedir. Siyasi olarak değerlendirmek gerekirse, ülkelerin dış politikaları, ülke içi siyasi rejim ile uyguladıkları politikalarla ilişkilidir (Arslan, 2007:15). Devletlerin daha önce kurdukları ittifakların gereği olan kararları almaları beklenmektedir. Hatta bazı durumlarda almayı istemedikleri kararlara da uluslararası konjonktür ve içinde yer aldıkları ittifaklar gereği imza atabilmektedirler. Fakat bir ülkenin başta ekonomik olmak üzere, birçok yönden bağımsızlığı sağlanmışsa o ülkenin çevresel koşullardan daha az etkilenerek daha bağımsız kararlar alabilmeleri mümkün olmaktadır.

Devletlerin oluşturdukları dış politikalar, iç politikada olduğu gibi günden güne hızla değişebilen özellikte olmamaktadır. Uluslararası anlaşmalar, karşılıklı verilen taahhütler, anlaşmalar, uluslararası hukuk gibi pek çok bağlayıcı, yaptırım gerektiren durum söz konusudur. Dolayısıyla ülkelerin dış politikaları hükümetlere göre şekillense de bir devlet politikası anlayışıyla yürütülmektedir. Uluslararası alanda yaşanan

marjinal düzeydeki köklü değişiklikler olması durumunda ise ülkeler de dış politikalarını yeniden gözden geçirebilmektedirler (Oran, 2008:607). Literatürde yapılan çalışmalarda uluslararası hukuk ile hâkim siyasal sistem arası kuvvetli ilişkiye de dikkat çekilmektedir. Hatta kimi zaman politika aktörlerinin aldıkları kararlar ve uygulamaları uluslararası hukukun oluşturulması konusunda da etkili olabilmektedir (Güneysu, 2015:289). Uluslararası arenada oluşan atmosfer değişikliğine ve bunun hızına bağlı olarak ülkeler de daha sürdürülebilir ve avantajlı politikalar belirlemek için çaba sarf etmektedirler.

Uluslararası ilişkilerin küreselleşmenin etkisiyle şekillenmeye başlaması, toplumların ve devletlerin giderek birbirlerine bağımlılıklarının artması, devletlerarası ilişkilerin belirli prensiplerle yürütülmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu durum, dış politikada, uluslararası örgütlerin etkinliklerinin her geçen gün artması anlamına gelmektedir. Bu sebeple günümüzde devletler, uluslararası örgütlerin de etkisiyle dış politikalarını şekillendirmektedirler. Soğuk Savaş döneminden itibaren, ülkenin en belirgin dış politikası, Avrupa Birliği benzeri batılı örgütlerle yüksek düzeyde ilişki esasına göre yürütülmektedir. Bölgesel bazda diğer tüm ülkelerle de başta iktisadi, siyasi ve kültürel iş birlikleri sağlayarak bir denge politikası takip edilmektedir (Akgün, 2009:1). Dolayısıyla uluslararası örgütler, devletlerin dış politikaları üzerinde etkili oluşumlar olarak dikkati çekmektedir. Bir ülkenin üye ya da taraf olduğu uluslararası örgütler ve anlaşmalar, bu ülkenin dış politikasının, bu örgüt ve anlaşmalar doğrultusunda şekillendirmesi gerektiğini göstermektedir (Arslan, 2007:21).

Uluslararası hukuk, günümüzde tüm devletleri bağlayıcı genel prensiplere sahip olan, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinin düzenlenmesini sağlayan bir kurallar bütünüdür. Dolayısıyla devletler, dış politikasını şekillendirirken, öncelikli olarak kendi iç hukuk sistemlerinden yararlanırlar. Ancak, devletler, sadece iç hukuk kurallarına göre dış politikalarını kurgulayamazlar. Bu sebeple bir devlet, dış politikasını oluştururken, kendi ulusal hukuklarına ek olarak, uluslararası hukukun gereklerini de göz önünde bulundurmak durumundadır (Pazarcı, 2008:119-120).

Günümüzde çoğu devletler dış politikalarını oluştururken, uluslararası hukuka uygun olup olmadığını göz önüne alırlar. Uluslararası hukuk kavramı dış politika belirleyicileri arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim Dışişleri Bakanlıkları bünyesinde, uluslararası hukuk danışmanlığı birimleri oluşturulmaktadır (Pazarcı, 2001:701).

Türkiye'de ki liderler gücünü, toplumsal yapının yanı sıra hukuktan da almaktadır. Özellikle hukuksal ve siyasal etkiler, dış politika üzerinde çok etkilidir. Anayasamızın 90. Maddesine göre Milletlerarası Antlaşmalar, TBMM tarafından onaylanmaktadır. Ancak bazı hükümetlerce, gizli statüsüne dâhil edilerek TBMM'nin gündemine getirilmeyen Milletlerarası Antlaşmalar da bulunmaktadır. Yurt dışında silahlı kuvvetlerin kullanılması ve yabancı ülke silahlı kuvvetlerinin Türkiye'ye girişine izin verilmesi, Anayasa'nın 92. maddesiyle TBMM'ne verilmiştir. Bu maddeye istinaden, dönemin hükümeti tarafından, TBMM gündemine getirilen ve reddedilen 1 Mart 2003 tezkeresi, meclis tarafından onaylanmayan istisnai bir örnektir. Bu nedenle Türkiye-ABD ilişkileri olumsuz etkilenmiştir. Hükümetler, NATO operasyonlarına TBMM onayı olmaksızın asker gönderebilmektedirler. Bu da uluslararası antlaşmaların farklı bir örneğidir (Erhan; Embel, 2015:147).

1.2.5. Ekonomik Kapasite

Ülkelerin hemen hemen bütün politikaları üzerinde etkili olan faktörlerin başında ekonomik durum gelmektedir. Ülkelerin ekonomik kapasiteleri dış politikaları üzerinde de oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Literatürde ekonomik göstergelerin bir dış politika belirleyicisi olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Hatta bazı çalışmalarda, dış politikalarda ekonominin araç değil bir amaç olduğu düşüncesi de ileri sürülmektedir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte ekonomi, ülkelerin dış politikasında ana faktörler arasına girmiştir (Sönmezoğlu, 2005:287).

Politika ve ekonomi arası yakın ilişki aşikâr durumdadır. Ülkeler arası sorunların, geçmişten bu yana yaşanan savaşların sebepleri arasında, ekonomi başı çekmektedir. Ekonomik refah seviyesi, ülkelerin dış politikalarını destekleyen çok

önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, bir ülkenin dış politikada çok etkin bir durumda olması için salt ekonomik durumu belirleyici değildir. Fakat ekonomik güç olmadan da uluslararası ilişkilerde saygın bir durumda olunması mümkün görünmemektedir. Daha önce ifade edilen ulusal güç unsurlarından biri olan ekonomik güç, dış politikada ülkelerin etki alanını belirlemektedir (Davutoğlu, 2012:24). Ülkelerin ekonomik güçleri dış politikalarını şekillendirdiği gibi, dış politikasının etkin olması da ekonomik istikrarına katkı yapmaktadır. Başka bir deyişle, söz konuşu iki unsur birbiriyle karşılıklı ilişki içerisindedir.

Güçlü bir ekonominin etkin bir dış politika yapılabilmesini sağladığı, pek çok çalışmada vurgulanmaktadır. Sanal (2012) tarafından yapılan çalışmada bu durum, mükemmel bir ekonominin, mükemmel bir dış politika sağlayacağı şeklinde ifade edilmiştir. Kısaca, dış politikada güçlü, aktif ve özgür bir rol üstlenebilmek için gerekli en önemli adımlardan biri ekonomik özgürlüğün sağlanması, dışa bağımlılığın asgari seviyeye indirilmesidir. Bunu sağlayabilen devletlerin bir başka devletin hegemonyası altına alınması, haklarının ihlal edilmesi söz konusu değildir (Sanal, 2012).

BÖLÜM II

Ukrayna-Kırım Krizinin Tarihsel Süreci

2.1. Ukrayna Krizi

Ukrayna krizinden söz ederken, Ukrayna'da bağımsızlık sonrası yaşanan siyasi gelişmelerden ve Avro-Atlantik yapılanmasıyla, Rusya arasında yaşanan gelişmelerin krize etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra, Ukrayna'da ki Rusya yanlısı ile Batı yanlısı iktidarlar arasında meydana gelen mücadele ve rekabetlerin sonucunda ortaya çıkan ve nihayetinde, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile uluslararası bir boyut kazanan kriz, Ukrayna-Kırım Krizi olarak anılmaktadır (Demir, 2014:170).

Ukrayna; Kafkaslardaki enerji nakil hatlarının Avrupa'ya ulaştırılmasında geçiş güzergâhında olması, verimli arazileri, sanayi merkezleri ve nüfusuyla önemli bir ülke ve çok geniş kıyı şeridine sahip olmasına rağmen, vatandaşları arasında tam olarak tarih bilincini oluşturamaması ve yaşadığı kimlik sorunları nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Genel ifadelerle belirtecek olursak, Ukrayna'nın Batı bölgesinde yaşayan nüfusu, Avrupa yanlısı olup, Rusya'ya karşı daha bağımsız ve daha milliyetçi tutum sergilerken; doğu bölgesinde yaşayan nüfusu ise daha çok Rusya yanlısı tavır sergilemektedir.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü takip eden birkaç yıl içerisinde Ukrayna'nın da dâhil olduğu bazı eski Sovyet ülkelerini "yakın çevresi" olarak nitelendirmiştir. ABD ve Batı ülkeleri ise Ukrayna'nın jeopolitik önemi dolayısıyla, bu ülke üzerinde Rusya'nın hâkimiyet kurmasını istememiştir (Zhaleh, 2014:242).

NATO'nun Varşova Paktı'na dâhil olan ülkelere doğru genişlemesinin en ateşli savunucularından olan Zbigniew Brzezinsky, Rusya'nın Ukrayna olmadan yeniden bir imparatorluk olmayı hayal edemeyeceğini, ancak, Ukrayna'ya diz çöktüren veya ele geçiren bir Rusya'nın otomatik olarak emperyal bir devlet olacağını söylemiştir (Aktaran Toal, 2017:205). Avrupa-Atlantik'ten, Sovyet sonrası Rusya'ya bakıldığında, Ukraynasız bir Rusya'nın normal bir ulus devlete dönüşümünün daha kolay olacağı düşünülürken, Rus milli güvenlik nizamındaki yetkililere göre Ukrayna'nın, Rus etki alanından çıkıp, Avrupa-Atlantik şemsiyesi altına girmesi demek Rusya'nın gücünün onarılmaz olarak tahrip edilmesi demektir (Toal, 2017:205-206). Batı ile Rusya arasındaki bu çekişme, Ukrayna'nın iç siyasetini şekillendirmiştir. 2014 yılındaki Turuncu Devrim ile Avro Meydanında yaşanan protesto olayları, Yanukoviç ve Yuşçenko yanlıları arasında meydana gelen, Slav milliyetçiliği ile Ukrayna milliyetçiliğinin çatışmasıdır (Kuşçu, 2014:311).

Ukrayna Krizi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Rusya ile Batı dünyasının yaşadığı en önemli krizlerden biridir. Başlangıçta Ukrayna'nın iç meselesi olarak cereyan eden kriz, Rusya'nın, diğer eski SSCB ülkelerinde yaşanan renkli devrimler benzeri bir olayın yaşanmaması için gösterdiği sert tepki nedeniyle uluslararası boyut halini almıştır (Demir, 2014:169). Rusya, Kırım'da ki tarihsel hakları, kurmak istediği yeni düzende Ukrayna'ya olan ihtiyacı, Sivastopol'de konuşlanmış Rus donanmasının açık denizlere serbest geçişinin sağlanması, enerji güvenliği, eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Batı ile yakın temas kuranlara gözdağı vermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oluşan tek kutuplu dünya düzenini değiştirme isteği nedenleri ile sert tepki göstermiştir (Demir, 2014:183).

Yanukoviç'in, AB Ortaklık Antlaşmasını imzalamaması, Rusya'nın Ukrayna'ya sattığı gaz fiyatlarını indirmesi ve 15 milyar dolarlık yardım paketini açıklaması üzerine protesto gösterileri şiddetlenerek devam etmiş ve 21 Kasım 2013'de, Maidan meydanında başlayan gösterilere, Yanukoviç çok sert tepki göstermiştir. Çok sayıda can kaybının da olduğu olaylar sonucu, Yanukoviç ülkeden kaçarak Rusya'ya sığınmıştır. Yanukoviç'ten sonra gelen geçici yönetimin, AB ile ortaklık anlaşmasını imzalaması, Rusya'nın tepkisine neden olmuştur. Rusya, Kırım'daki Rus kökenlileri

bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve Rusya'ya bağlanmaları yönünde teşvik etmiş, bu kapsamda da Kırım'a Spetnaz özel birliğini göndererek devlet binalarını işgal etmiştir (Demir, 2014:171-173).

Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla, Ukrayna Krizi, uluslararası bir boyut kazanmış olup Ukrayna'nın farklı bölgelerine de yayılmıştır. Kırım ilhakından sonra, yoğun Rus nüfusunun olduğu bölgelerde, Kırım'da olduğu gibi Ukrayna'dan ayrılmak istemektedirler. Ukrayna, bu ayrılıkçılara karşı şiddetle müdahale etmektedir. Ukrayna'daki bu durum gerek küresel gerekse bölgesel istikrar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Kuşçu,2014:327,329).

Türkiye, gerek Ukrayna ile olan karşılıklı menfaatleri gerekse özellikle Kırım Tatarları ile olan kültürel, tarihi, dini ve etnik bağları nedeniyle bu krize duyarsız kalmamıştır. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün devam etmesi ve sorunların ülkelerin egemenlik ilkeleri ile toprak bütünlükleri de göz önüne alınarak hukuki ve diplomatik çerçevede çözümlenmesini istemiş, Kırım'ın ilhakını tanımadığını ve tanımayacağını bildirmiştir (Kuşçu,2014:323).

2.2. Krizin Çıkış Nedenleri

Ukrayna'da, Turuncu Devrimden sonra Başkan olarak seçilen Yuşçenko, 2010 tarihine kadar, ABD ve AB'ye yakın bir politika yürütmüştür. Seçimden sonra verdiği demeçte; dengeli bir politika izlemeyi tercih etmediğini, bu politikanın daha önceki dönemlerde Ukrayna'yı olumsuz etkilediğini ileri sürerek, Batı yanlısı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Avrupa Birliği'nin de Yuşçenko'yu desteklemesi, AB-Ukrayna ilişkilerini iyice güçlendirmiştir. 2010 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerle Rusya yanlısı Yanukoviç'in seçimi kazanması üzerine, Ukrayna hükümeti yeniden bir dönüşüm yaşamıştır (Sarı, 2015:72). Yanukoviç'e rağmen, Ukrayna'daki ekonomik ve siyasal kriz daha da kötüleşmiştir. Bununla birlikte, ortaya çıkan ekonomik krize halk tepki göstermiş, Güney'de ve Doğu'da gerçekleşen olaylar neticesinde, bu bölgelerde hâkimiyet kaybı meydana gelmiştir. Bu olaylardan sonra Ukrayna, AB ile ortaklık

anlaşması yapmayı kabul etmiştir (Fraser, 2013). Yanukoviç, AB ile Rusya arasında bir seçim yapması için zorlanmıştır. Her ne kadar Yanukoviç iktidarı Rusya yanlısı gibi görünse de aslında, AB ile de ilişkilerini iyi tutmak adına ortaklık anlaşmasını imzalama kararı almıştır. Fakat anlaşmayı imzalamaktan vazgeçmesi, Rusya tarafını seçtiği anlamına gelmektedir. Anlaşmanın imzalanmamasının asıl nedeni, Yanukoviç'in, AB'den yüklü miktarda kredi talep etmesi üzerine, AB'nin, bu talebe az miktarda para ile karşılık vermesi olmuştur. Ayrıca, Rusya'nın doğalgaz fiyatında indirim yapması ve gümrükleri kapatarak gözdağı vermesi Ukrayna'nın bu yöndeki seçimini etkilemiştir (İmanbeyli, 2014).

Bu anlaşma, AB yerine Moskova ile imzalanmış olup Rusya, ekonomik sorunları gidermek için Ukrayna'ya, 15 milyar dolarlık tahvil alarak yardım edeceğini açıklamıştır. Ayrıca, 400 dolar olan doğalgaz fiyatının, 300 doların altına indirildiğini açıklamıştır (Radikal, 20.12.2013). Bu anlaşma, Batı yanlısı olan halkı olumsuz etkilemiştir. Batı yandaşları Yanukoviç'e tepki almış ve onları hayal kırıklığına uğrattığını düşünmüşlerdir. Ayrıca, Yanukoviç ve oğlu hakkında çıkan yolsuzluk tartışmaları da Ukrayna halkının olumsuz tepkilerine sebep olmuştur. Yanukoviç hakkında çıkan yolsuzluk soruşturmalarının bazıları; zengin iş insanlarından siyasi ve ekonomik destek alabilmek için, bu iş insanlarının ihaleleri kazanmalarına yardım etmesi, iş insanları ile yakın diyalog kurması, alınan ekonomik kararlara müdahale etmeleri şeklindedir. Yaşanan bu yolsuzluk olayları neticesinde, muhalif partiler ve yandaşları, Ukrayna halkını sokağa çağırmış ve halk protesto gösterileri yapmaya başlamıştır. Başkent Kiev'in dışında diğer şehirlerde de halk ayaklanması ve protesto gösterileri kendini göstermiştir (Uyanıker, 2018:140). Bu şekilde başlangıçta sakin olarak devam eden olaylar, Kasım 2013'deki Meydan (EuroMaidan) gösterilerinde, göstericilere polislerin müdahalesi sonucu daha da alevlenmiş ve Batı yanlısı halkın dışında sağcılar ve diğer bazı gruplar da eylemlere katılmıştır (Özdal, 2014:3). Gösteriler esnasında, Yanukoviç ve diğer Rus yandaşı vatandaş ve bazı gruplar, fiziksel ve sözlü şiddetlere maruz bırakılmıştır. Bu eylemlerde ve çıkan arbedelerde çok sayıda kişi yaralanmış ve hatta hayatını kaybedenler olmuştur. Özgürlük Partisi lideri olan Oleh Tyahnybok, Yanukoviç ile birlikte meydan eylemlerinde ve protestolarda halkı kışkırtarak bu olaylarda önemli rol oynamıştır (Jacobsen,2014). Gösterilerde,

Yanukoviç yandaşlarının, bir yandan, aldıkları kararlar ile söz hakkı olmayan bir durumuna düşmeleri, Rus kökenli halkın fazla olduğu Doğu Ukrayna ve Kırım'da tepkilere neden olmuştur. Aşırı sağcı grupların eylemlere katılması ile olaylar çıkmaza girmiştir. Bu nedenlerden dolayı mecliste yeni bir yasa çıkarılmış olup bu yasa ile gösteri hakkı engellenmiş ve eylem yapanlara en az 5 yıl ceza verileceği ön görülmüştür (Özdal, 2014:11).

Ukrayna'daki başa geçen liderlerin yönetimlerinde, Batı veya Rusya yanlısı gibi ayırımlara gitmeleri ülkenin siyasi sistemini olumsuz etkilemiştir. Siyasi yönetimin bu şekilde ayırımlarda bulunması yolsuzluk olaylarının artmasına ve yönetimin şeffaflığının azalmasına neden olmuş, bu durumda da halkın talep ve ihtiyaçları arka planda kalmıştır. Siyasal farklılıklar içinde bir düzenin sağlanamaması, ülke ekonomisini zayıflatmış, borçları arttırmıştır. Tüm bu olaylar Ukrayna halkı ile yönetim arasındaki gerilimi arttırmış ve iktidarın güven kaybetmesine neden olmuştur. Yanukoviç yönetimi üzerine yapılan siyasi ve ekonomik baskıların artması siyasetteki diğer muhalefetlerin güç kazanmasına sebep olmuştur (İmanbeyli, 2014).

Bu yaşanan gelişmeler Batı yanlılarının yanında Rusya karşıtı olanları da isyana sürüklemiş ve büyük bir siyasal bölünmeye sebep olmuştur. Bu isyanların sebebi anlaşmanın imzalanmaması gibi görünse de asıl sebep, Rusya ile olan bağların güçlenmiş olmasıdır. Ukrayna yönetimi, Batı ve Rusya arasında kalırken, halk isyana başlamıştır. İsyanın büyümesi üzerine Polonya, Almanya ve Rusya Dışişleri Bakanları isyanların bastırılmasına destek olmak üzere Kiev'e gitmişlerdir. Diğer ülkelerin Dışişleri bakanlarının desteği ile Yanukoviç ve Muhalefet arasında bir milli birlik hükümeti kurulmasına karar verilmiştir. Kurulan bu birlik hükümeti anayasa da değişiklik yapılmasını, Cumhurbaşkanının yetkilerinin sınırlandırılmasını ve 2014 yılının son dönemine kadar yeniden seçim yapılmasını kararlaştırmışlardır. Böylece uzlaşma sağlanabilmiştir. Ancak, bu uzlaşma daha yeni olmuş olmasına rağmen, halk idari kurumları işgal etmiş ve kendileri parlamento oluşturarak, Yanukoviç'in kendisini görevden almış ve seçimin tarihini belirlemiştir (Tuncer, 2000).

Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç'in, önceden AB ile anlaşmaya varılan Ortaklık Antlaşması'nı imzalamamasından kaynaklanan ve Ukrayna'nın Gezisi olarak nitelenen, Kiev Meydanı'ndaki protesto gösterileri sonucunda, protestocu ve polislerden çok sayıda can kayıpları olmuştur. Bunun neticesinde, Yanukoviç istifa etmiştir (Babiş, 2018). Boşalan koltuğa Batı yanlısı politika izleyen Arseniy Yatsenyuk getirilmiştir. Başlangıçta Rusya ve Batılı ülkeler, Ukrayna'da yaşanan bu olaylara sessiz kalıp soğukkanlı bir tutum sergilemiştir. Sadece AB, ABD ve NATO yaşanan şiddet olaylarını kınadığını bildiren bir açıklamada bulunmuştur. Ancak artan tepkiler ve Yanukoviç'in yönetimden ayrılmak zorunda bırakılması üzerine Rusya Ukrayna'da başlayan krizi milli bir krize dönüştürecek bir siyasal süreç benimsemiştir (Ekici, 2015:29-30). Eski Başkan Viktor Yanukoviç ise önce Kırım'a kaçmış, sonrasında da Rusya'ya sığınmıştır (İmanbeyli, 2014:4).

Ukrayna'dan kaçıp Rusya'ya sığınan Yanukoviç, bu yapılan protestoların, kendisini devirmek için yapıldığını ve kendisine tuzak kurulduğunu anlatan açıklamalarda bulunurken; Ukrayna Parlamentosu bu açıklamaları dikkate almayıp, kritik kararlar alarak, bu kararları hayata geçirmeye başlamıştır. Alınan kararlar sonucunda tutuklu olan Timoşenko serbest bırakılmış ve erken seçimlere gidilmiştir (Tecer,2014:121). Bu şekilde olumlu gelişmeler yaşanırken Parlamento yeni kararlar almıştır. Bu kararlardan; Rusçanın resmi dil olarak kabul edilmesinin yer aldığı kararın ret edilmesi, bu bölgede yaşayan Rusların ve Yanukoviç yanlısı taraftarların protesto gösterileri yapmasına sebebiyet vermiştir (radikal.com, 25.11.2014)

Protestoların, Kırım'a sıçraması nedeniyle, Rusya çok sert tavır takınarak Kırım'daki kendi nüfuz alanını korumak maksadıyla, Kırım'a askeri birlik göndermiştir (Babiş,2018). 2014 yılında Ukrayna'da yeni hükümetin Rusya'nın donanma üssü bulundurmasına imkân veren anlaşmayı iptal edeceği beklentisi Rusya'ya Kırım'ı ilhak ettiren nedenlerden biriydi (Toal, 2017:235) . Rusya yanlısı eylemler sürerken, Rusya tarafından Kırım ve Rus yandaşlarının yoğun olarak yaşadığı bazı bölgelere asker yollanmasıyla durum daha da çıkmaza girmiştir. Bu konu hakkında Putin bir demeç vermiş ve konuşmasında Ukrayna'nın topraklarına asker göndermediğini, buralarda meydana gelen olayların burada yaşayan ve Rus yanlısı olan vatandaşlar tarafından

meydana getirildiğini açıklamıştır. Fakat, Putin, daha sonra verdiği bir demeçte, Kırım'ın güvenliğini sağlamak adına oraya asker gönderdiklerini ve bunun bölgedeki güvenliği sağlamak için önemli olduğunu belirtmiştir (Lally, 2014).

Rusya benimsediği bu siyaset sistemi sonucunda stratejik ve coğrafi önemi bulunan Kırım'ı hedef seçmiştir. Tarihsel bağları bulunduğunu öne sürerek ve Kırım'ın 2014 yılı itibariyle Ukrayna'nın etnik Rusların çoğunlukta olduğu tek bölgesi olmasının da ışığında, Kırım'ın Batılı devletlerin himayesine girmesine engel olmak istemesiyle harekete geçmiştir. Ukrayna'nın Batılı devletlerin himayesine girmesini engellemeye çalışan ve Sivastopol'de bulunan kritik deniz üssünü koruma altına almak isteyen Rusya, Yanukoviç'in görevden alınmasına karşı çıkarak, Kırım üzerinde hak talep etmeye başlamıştır. Kırım'ın durumu kısa zamanda uluslararası bir kriz yaratmıştır. Kremlin, Batı yanlısı isyanlara karşı Ukrayna'nın doğu kesimlerinde Rusya yandaşı eylemler yapılmasını desteklemiş ve bölgeye asker göndermiştir. Gönderilen Rus askeri, hava alanını, devlet televizyon binasını ve bakanlar kurulu binalarını işgal etmiştir (Tuncer, 2000).

Rusya, Ukrayna ile 1997'de imzaladığı "Dostluk, İş birliği ve Ortaklık Antlaşması" ile Sivastopol topraklarında asker bulundurabilme hakkına sahip olmuş ve Kırım'ın işgalini de burada konuşlandırdığı askerlerle yapmıştır. İki ülke, yapılan bu anlaşma ile Sovyetler Birliği'nin bayrağının bulunduğu askeri gemileri paylaşarak birer bağımsız donanma kurmuşlardır. Sivastopol'de konuşlandırılan deniz üssünden vazgeçmeyen Rusya, Ukrayna'dan, bu gemileri 2017 tarihine kadar kiralamıştır (Ekici, 2015:30). Ukrayna'da, 2010 yılında Dimitri Medvedev ve Viktor Yanukoviç arasında imzalanan anlaşmayla, Sivastopol'de bulunan deniz üssündeki Rus Karadeniz Filosunun 2042'ye kadar kalmasına karar verilmiştir. Yapılan bu anlaşma, aynı zamanda iki ülkenin ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca, her iki ülkenin de uygun görmesi durumunda anlaşma, 2042'den sonra, bir beş yıl daha uzatılabilecektir (Yıldırım F., 2010:151).

Rusya işgalin bahanesi olarak Ukrayna ve Kırım'da bulunan çok sayıda etnik Rus'un savunmasız durumda kalmasını ortaya koymuştur. Rusya bununla da kalmayıp

Kırım topraklarında yaşayan Rus kökenli kişilere pasaport dağıtmıştır. Pasaport dağıtılmasındaki amaç, Rusya'nın Rus kökenli olan kendi vatandaşlarını koruma altına almak istemesidir. Rusya Başkanı Putin, Ukrayna'da meydana gelen isyanların ve olayların, Rus vatandaşlarına ve Rus Silahlı Kuvvetlerine karşı bir tehdit oluşturacağını öne sürerek, gerekirse askeri gücü kullanmasına izin verilmesi için talepte bulunmuştur. Bu talep aynı gün içerisinde kabul edilmiştir (Topal, 2014:29-30).

Ukrayna Krizinin en büyük nedenlerinden birisi de Ukrayna'da yaşanan kimlik tartışmalarıdır. Aşağıda, bu konuyla ilgili detaylı bilgi sunulmuştur.

Huntington'a göre Ukrayna, tam olarak kimliğini oluşturmamış olan yani parçalanmış ülkeler kategorisinde olan bir ülkedir (Huntington, 1996). Ukrayna siyaset olarak hemen hemen birbiri ile eşit ve coğrafi bakımdan net çizgilerle birbirinden ayrılmış siyasi iki blok arasında (Doğu ve Batı) bölünmüştür. Sovyet sonrası Ukrayna'da en temel politika tartışmalarından birisi, ulusun tek kültürlü mü yoksa iki kültürlü mü olacağına dair çatışmadır. Ülkenin merkez ve batısında yaşayan pek çok Ukraynalı için Ukraynalı olmak, Ukrayna kültürünün gelişmesi için Rus kültürünün bastırılmasını gerektiriyordu. Ülkenin güneyinde ve doğusunda yaşayan Ukraynalılar içinse, Ukraynalı olmak Rusya ile uyum içinde yaşayan özel bir ülkenin parçası olmak anlamına geliyordu (Carnegie Council, 19 Ağustos 2015). Ülke seçmenlerinin % 48-50 civarı Bölgeler Partisi ve devrilmiş Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Rus yanlısı parti ve liderleri desteklemekte; % 50-52'lik bir kısmı da Başbakan Timoşenko ve eski Cumhurbaşkanı Yuşçenko, Batı destekçisi parti ve liderleri desteklemektedir. Örneğin; sonucu Turuncu Devrim'e neden olan 2004 senesindeki cumhurbaşkanlığı seçimlerini incelemek, bu ayrımın görülmesi için yeterli bir kaynak olacaktır. Rus destekçisi olan aday Victor Yanukoviç, ülkenin en doğusunda bulunan Donetsk'de % 93, Harkiv'de % 68, Luhansk'da % 91, Zaporija'da % 70, ülkenin güneyindeki Kırım'da % 81, Odessa'da ise % 66 oy almıştır. ABD-AB yanlısı olan aday Yuşçenko ise ülkenin kuzeybatısında bulunan Lviv'de % 94, Ivano-Frankivks'de % 95, Ternopil'de % 96, Volin'de % 90 oy almıştır. Yalnızca bu oranlara bakarak bile Ukrayna'nın Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür (T.C. Kiev Ticaret Müşavirliği, 26.08.2017).

Ukrayna halkı, 130 farklı etnik yapıdaki gruptan oluşmaktadır. Nüfusun çoğunluğunu % 7 ile Ruslar ve % 77 ile Ukraynalılar oluşturmaktadır. Nüfusun bu çok parçalı yapısı, Ukrayna'da ileride doğabilecek bölünme sorununa ve bazı ülkelerin, Ukrayna'nın iç işlerine müdahale etmesine zemin hazırlaması bakımından endişeye sebep olmaktadır (Büyükakıncı, 2004:353). SSCB'nin dağılması sürecinde, Ukrayna'nın bağımsızlığının ve özellikle Kırım'ın kaderinin Ruslar açından ek duygusal önem arz ettiğini görmek önemlidir. Gorbaçov, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ilan edildiği 8 Aralık 1991'de, Ukraynalı bir gazeteciyle konuşmasında, 'Kırım'ın 1954'te Ukrayna topraklarına idari bir kararla dâhil olduğunu, 1923'te de Donbas ve Harkov'un Ukrayna'ya katıldığını, ancak bunların tek bir ülke içinde meydana geldiği için normal olduğunu' söylemiştir. Gorbaçov, 1991'de ise eğer tüm Sovyet Cumhuriyetleri birlikten ayrılmak isterse, Rusya'da yaşayan 14 milyon Rus'un kendilerini başka bir devlet altında yaşar halde bulacaklarından ve bunun anormal bir durum yaratacağını söylemiştir. Gorbaçov'a göre, Sovyet tarihinin tamamı, Kırım mücadelesiyle çok yakından ilgilidir (Dunlop, 1993:36). Dunlop'un da bahsettiği gibi, birçok Rus için, şiddete meyilli veya yoksulluğun pençesindeki Orta Asya'yı (çok sayıda Rusun ve diğer Slavların yaşadığı Kazakistan hariç) "kaybetmek" kabul edilebilir ama Ukrayna'yı, bir ihtimal, Belarus'u kaybetmek kesinlikle kabul edilemez (Dunlop, 1993:60-61).

Sadece istatistikî olarak bakılacak olsa bile, 1989 yılında yapılan son Sovyet nüfus sayımına göre, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Rusya toprakları dışında yaşayan ve bu sayıma göre kendisini etnik Rus olarak tanımlayan 25 milyonun üzerinde insan bulunmaktaydı. Bu sayının da dörtte üçü Belarus ve Ukrayna'da yaşamaktaydı. Eğer konuştuğu ilk dil Rusça olanlar sayılacak olursa yukarıdaki rakam 36 milyona çıkıyordu (Toal, 2017:66) Sovyetlerin, önceki tarihlerde, Sovyetler Birliği'ne bağlı diğer ülkeleri Ruslaştırma politikaları gereği buralara yerleştirdiği, Rus nüfusunun azınlık durumunda olmaları sonucu oluşan psikolojik sarsıntı Rus siyasetinin önemli noktalarından birini oluşturmaktadır (Turan,2004:377). Rusya, Ukrayna'da yaşayan vatandaşlarının sosyal, dini, siyasi ve kültürel haklarını korumayabilmek adına sık sık Ukrayna'ya müdahale etme hakkını kendinde bulmaktaydı, bu durum da Ukraynalıların

endişelerini haklı çıkarmaktaydı. Ukrayna'da, Ukrayna ve Rus kökenliler haricinde; Macarlar, Romenler, Türkler, Yahudiler, Beyaz Ruslar ve Lehler de ayrı birer grup olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu gruplardan bazılarının kendilerine ait çeşitli ve kültürel eğitim kurumları bulunmaktadır. Örneğin Macarlar toplumsal yaşantılarını geliştirme adına 'Toplumsal Kültür Derneği' kurmuşlardır. Ayrıca, 1991 tarihinde yapılan halk oylamasında çoğunun yaşadığı bölge olan Berehovo şehrine özerklik verilmesi isteği % 81 oyla desteklenmiştir. Yine sayıları beş yüz bine yakın olan Yahudi topluluğunun kendilerine ait olan dini ve kültürel kurumları bulunmaktadır (Büyükakıncı, 2004:339).

Üç yüzyıldan uzun bir zaman Rusya'nın himayesinde yaşamış olan Ukrayna kendi ulusal benliklerini ifade edebilme, tarihlerini hiçbir gücün baskısı olmaksızın yazma ve milli benliklerini ortaya koyma hususlarında, Rusya'nın, Ruslaştırma politikalarının da etkisiyle bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunların içinde en önemlisi, Rusların, Ukrayna halkının Rus ırkından farklı bir ırk olmadığı ve tarihlerinin ortak olduğu inancıdır. Ukrayna, doğu ve batı kesimleriyle bir kültür ve tarih karmaşası içerisindedir. Batı Ukrayna, Avrupa'nın doğal uzantısı olabilme görünümünü sergilemeyi başarmış ve Avrupa kültürüyle daha fazla yakınlaşmıştır. Doğu Ukrayna ise daha çok Slavcılık Teorisiyle ön plana çıkmak istemiştir. Bu alanda, farklı tarihi kökenlere sahip olunsa da geçmişte Rusya ile paylaşılan sevinçte ve üzüntüde beraberlik ve dini birliktelik söz konusu olmuştur. Fakat Ukrayna Rusya ile eşit olabilme teorisinden de vazgeçmiş görünmemektedir Millet olabilmenin gerçek şartlarından biri de dil konusunda birlik olabilmektir. Bu hususta da Ukrayna'nın batı ve doğu kesimlerinde bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ukrayna'nın dil konusu diğer kültürel konulardaki gibi Rusya'nın baskı politikalarına maruz kalmıştır. Ukrayna topraklarında yaşadığı halde kendi ana dilini bilmeyen vatandaşların yüzdesi Doğu kesiminde % 38'ler civarında olup, Batı kesiminde ise bu oran ihmal edilebilir düzeyde azdır. 1990 yıllarında, Ukraynaca, eğitim dili olarak da % 49,8 iken bugün % 60'lar seviyesine ulaşmıştır (Büyükakıncı, 2004:338-339).

2.3. Kırım'ın Jeopolitiği

2.3.1. Kırım'ın Genel ve Siyasi Yapısı

Avrupa ve Asya kıtalarının birleşme noktasında bulunan Karadeniz bölgesi, bu önemli konumuna ilaveten, sunduğu ekonomik imkanlar, güvenlik, enerji ve ulaşım güzergahları olması yönüyle de büyük önem taşımaktadır. Bölge, küresel ve bölgesel güçlerin rekabetine sahne olmakta, önemli enerji nakil hatlarının göbeğinde yer almaktadır. Rusya'nın güneyinde Karadeniz'in içine doğru uzanmış bir yarımada olan Kırım'ın, jeostratejik değeri ise böylesine önemli bir bölgedeki konumundan kaynaklanmaktadır. Kuzey kısmında anakarayla bağlantısını olan yarımadanın doğusunda Azak Denizi, Batısı ve Güneyinde Karadeniz bulunur. "Karadeniz'in Kıbrıs'ı" benzetmesi de yapılan yarımadada, çok sayıda liman ve iskele mevcut olup, tabi coğrafi özellikleri deniz ulaşımı için önemini artırmaktadır. Kırım, jeopolitik, jeoekonomik ve sosyokültürel anlamda önemli bir noktadadır. Çevresindeki önemli çatışma alanlarına hâkim olarak, bu alanları etkileyecek bir konumdadır. Ayrıca, Karadeniz üzerinden geçen enerji nakil hatlarını kontrolünde etkili olma şansı vardır. (Akman, 2014:3,10-11). İşte bu özellikleri nedeniyle Kırım Rusya için birden fazla açıdan stratejik değere haizdir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakının nedenlerini de bu stratejik değerle ilişkilendirmek mümkündür.

Kırım, çoğu zaman stratejik önemi bakımından birçok ülkenin kendi topraklarına katmak isteyeceği bir yer haline gelmiştir. Özellikle yer aldığı coğrafi konum birçok ülkenin dikkatini çekmektedir. Diğer devletler için bu kadar önemli olan Kırım, 1774 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya tarafından imzalanan "Küçük Kaynarca Anlaşması" sonucunda bağımsız olmuştur. Fakat bu bağımsızlık süreci çok kısa sürmüş olup, II. Katherina tarafından Rusya'nın topraklarına verilmiştir. Bolşevik İhtilali'nin yaşanmasından sonra Kırım, Sovyetler Birliği'nin bir parçası olmuştur.

Sonrasında ise Preyaslav Anlaşması'nın 300. yıldönümü hediyesi olarak Ukrayna, SSCB'ne verilmiştir (Uyanıker, 2018:143).

Kırım'ın Özerk Cumhuriyeti'nin, milli eğitimi, dini, dili ve siyasi teşkilatlanması, Rusya döneminde, çok büyük hasarlara maruz kalmış olup bunun olumsuz etkileri bugün de hala sürmektedir. Rusya'nın, Kırım'ı Slavlaştırma faaliyetleri kapsamında uyguladığı insanlık dışı davranışların, tehcir yöntemleriyle birleşmesiyle ortaya çıkan soykırım uygulamaları esnasında, Türklerle birlikte, güvenilmez olarak görülen Alman ve Rum toplulukları da Kırım'dan uzaklaştırılmışlardır. Bu zamana kadar, Slavlarla ilgili olmayan konularda hiçbir zaman çoğunluğu sağlayamayan Ukrayna ve Rus vatandaşları, yarımadaya tamamen hâkim olmuşlardır (Olçar, 2007:293). Bugün dahi Kırım Yarımadası, Kırım Türklerinin tarihi anayurdu olarak kabul edilmekte ve Kırım Türkü ifadesi de buradan gelmektedir. Bu topraklarda yüzlerce yıldır yaşayan ve demokrasiyi gelenekleştiren Kırım Türklerinin, köklü bir ulus oldukları, tarihçiler tarafından da dile getirilmektedir. Sadece bu durum bile yarımadada bağımsız olarak yaşayabilme hakkını Kırım Türklerine vermek için yeterli bir sebep sayılabilmektedir (Yalçınkaya, 1998:156).

Stalin, 1944 senesinde, tarihte "Büyük Sürgün" olarak isimlendirilen hareketi başlatmış ve bu esnada Kırım vatandaşlarının büyük bir kısmı yollarda hayatını yitirmiştir. Rusya, Kırım'da, Türk-İslam Medeniyetinin izlerini ortadan kaldırmak için sürdüğü on binlerce Kırımlı Müslüman'ın istilacı olduğunu, yarımadanın Hristiyan-Ortodoks geçmişine sahip olduğunu söylemiş ve yerleşim adlarını değiştirmiştir (Kireççi; Tezcan, 2015:4-5).

Sürgün edilen Kırım Türklerinin yerine getirilen Ruslar, Rusya'dan aldıkları destek ile Avrupa'nın güvenliğine karşı bir tehdit oluşturmayı, Kırım'ı iç çatışma ortamı oluşturarak, Ukrayna'dan ayırmayı amaçlıyorlardı. Bunların karşısında dengeleyici olarak tek siyasi alternatif, Kırım Türk Milli Hareketi olmuş ve bölgesel istikrarı ve barışı koruyup Ukrayna'nın sınırlarının bütünlüğünü desteklemiştir. Buna rağmen, Ukrayna hükümeti, Kırım Türk halkının bazı haklarının iadesi meselesini göz ardı etmiştir (Kırımlı, 1995:367).

Kırım'ın Rusya tarafından, 18. Yüzyılın ilk döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlılığı nedeniyle baskı kurulması ve akabinde de istila edilmesi neticesinde Kırım için zor süreç başlamış oldu. Halk mallarından mahrum bırakılmaya ve göçe zorlanmaya, hatta Almanlarla iş birliği yaptıkları bahane edilerek sürgüne zorlanmaya başlandı. 1920'li yılarda kurulan Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 1946 yılında ise vilayet (oblast) haline getirilmiş ve 1954 yılında da Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. Bu dönemde sürgündeki Tatarların geri dönmeleri için yaptırımlar hafifletilse de ancak Gorbaçov'un glasnost döneminde Kırım'a dönmeye başlamışlardır (Kireççi; Tezcan, 2015:4-5).

Ukrayna'nın resmi kaynakları halen, Kırım Türklerinin Kırım nüfusunun % 10'unu oluşturduğunu ve temsil prensibine göre, Ukrayna Parlamentosu'nda Kırım Türk halkı tarafınca seçilmiş iki temsilcinin bulunması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Fakat tüm seçim bölgelerinde, Kırım Türklerinin azınlık teşkil etmesi sebebiyle, son seçimlere kadar Rada'da bulunan (22) Kırım temsilcisi sadece ve sadece Rusları temsil etmekteydi. Rada'da, halen, Kırım Türklerinin herhangi bir temsilcisi yoktur (Hablemitoğlu, 2003:98). Bundan dolayı, Kırım parlamentosunda durum Kırım Türkleri açısından olumsuzdur. Mevcut olan seçim sistemi bu kurumu yarımadanın gerçek sahiplerine kapatmış durumdadır. Nitekim 1998 yılının mart ayında yapılan Kırım Muhtar Cumhuriyeti seçimlerine Kırım Türk halkının hiçbir temsilcisi alınmamıştır. Bu durumda Kırım Türk Halkı yarımadanın idaresinden ve siyasetinden tamamen dışlanmak durumundadır. Bunun yanı sıra mahalli bürokraside de Kırım Türk Halkı, nüfus oranlarının çok altında yer almakta ve tamamıyla dışlanmaktadır. Kırım'daki savcılık bürolarında çalışanların % 5,9'unu, mahalli idarelerde görev yapanların % 2'sini, mahkemelerde çalışanların % 1,7'sini Kırım Türkleri oluşturmakta olup, istihbarat birimlerinde ve polis olarak Kırım Türklerine yer verilmemektedir (Bekir, 1998:1).

Kırım Tatar Milli Kurultayı tarafından, Ocak 1995'te, seçilme hususundaki kanuna ek bir kanun çıkartılarak, Kırım Türklerinin belirli kasaba ve köylerde nüfusları oranında temsilcilerini seçmelerine olanak sağlanmıştır. Ukrayna parlamentosu, Kırım

Tatar Milli Kurultayı tarafından kabul edilen bu ek maddeyi, Mart 1995'te iptal etmiş ve Kırım Türklerinin, hazırlanan özel formları doldurarak, gönüllü olarak kendi temsilcilerini seçmek istediğini onaylayan bir yazıyı devlet makamlarına sunması zorunluluğunu getirmiştir. Seçimlerde, sadece Ukrayna halkının oy kullanabiliyor olması nedeniyle, vatandaşlık kanununa göre Ukrayna vatandaşı olmayan Kırım halkının üçte ikisi seçimlerde oy kullanamamıştır. Bu duruma, Kırım Türklerinin tepkisi, seçimleri boykot etmekten öteye gidememiştir. Ukrayna yönetimi, mahalli yönetimlerde, halen, temsilcileri olmayan Kırım Türklerine, hükümette görev alabilme ve siyasi temsil haklarının verilmesi konusunda tarafsız kalmakta ve daha kötü durumlarda ise bunlara karşı tavır almaktadır. Kırım Türkleri adına adil temsil demek, sadece hükümet organlarında temsil veya herhangi bir şekilde temsil demek değildir. Bu, insan haklarına uygun milletlerarası standartlara ilişkin ve Kırım Türklerinin kendilerinin rızaları olmaksızın kendi haklarını ihlal eden kararların alınamamasının güvence altına alındığı bir temsil sistemidir (Olçar, 2007:297).

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile de Otonom Kırım Cumhuriyeti kurulmuştur. 2014 yılının başlarında Kırım'daki Rus ve AB yanlısı grupların gösteriler yapması ile başlayan süreç sonunda, 11 Mart 2014 tarihinde, Rus yanlısı Otonom Kırım Cumhuriyet Meclisi, bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Sadece beş gün sonra, Tatarlar tarafından boykot edilen referandum ile Kırım, Rusya Federasyonu'na dâhil edilmiştir. Kırım tarih boyunca Sovyetler Birliği'nin Güneyde etkili olma ve Karadeniz'e inme gibi amaçlarının odak noktasında yer almıştır. Ancak bölgede Müslümanların yoğunlukta olması ve kültürel farklar sebebiyle bu alanda kendisine yer edinmesi mümkün olmamıştır. Fakat yine de bu alandaki varlığını korumak için kültürel baskı, katliam, işgal gibi politikalar yürütme yoluna gitmiştir (Kireççi; Tezcan, 2015:4-5).

2.3.2. Ukrayna Yönetimi Altında Kırım

Daha önce Rusların hâkimiyetinde olan Kırım bölgesinin, Ukrayna'ya geçmesi sonrasında, Rus hükümetinin baskısı nedeniyle, Ukrayna, uzun bir süre Kırım Cumhuriyeti konusunda demokratik bir tutum sergileyememiştir. Bağımsızlığını kazanmasından sonra, topraklarında çok fazla sayıda farklı sosyo-kültürel topluluklar bulunan Ukrayna, 1991 tarihinden itibaren gerek ekonomik olaylarda ve dış siyasetinde gerekse demokratik konularda değişiklikler yapmasına rağmen, Kırım konusunda beklenilen başarıyı gösterememiştir (Olçar, 2007:294).

Ukrayna, kendini üniter yapıya sahip bir devlet olarak tanımlamıştır. Ukrayna'nın etnik ve siyasi yapısı göz önüne alındığında farklı problemlerle karşılaşmasına neden olmuştur. En önemli sorunlardan biri de Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yer alan Kırım Türklerinin bağımsızlık sorunudur. Kırım Türkleri uzunca bir süre milli kimliklerini, devlet organlarını, dilini, okullarını korumayı başarmışlardır. Fakat 1994 yılından itibaren, Stalin aracılığıyla bu topraklardan uzaklaştırılan Kırım Türkleri, bu milli kültürünü kaybetmiştir. Kaybedilen bu milli kültürün bir kısmı geri alınmaya çalışılmışsa da tam olarak eski gücünü bulamamıştır. Ukrayna, Kırım'a özerklik verdiğini belirtse de Kırım Türklerine eski haklarını vermekte biraz yavaş davranmıştır. Kırım Türklerinin diline resmi statü vermemiş, ayrıca, Kırım Türklerini Ukrayna'da tescil etmemiştir. Ukrayna Başkanı Yuşçenko, Kırıma yaptığı ziyaret esnasında, Kırım Meclisi Üyeleri ile görüşmesinde milli devlet olma konusundaki isteklerinden vazgeçmesi gerektiğini söylemiştir (Bekir, 1998:1).

Kırım Tatar Meclisi, Ukrayna'da yaşayan Kırım Türklerinin haklarının iade edilebilmesi için gerekenleri yapacağını bildirdi. Ukraynalıların Kırım Türkleri gibi Rusya'nın ve SSCB'nin baskısı altında olmaları, Ukraynalıların ve Kırım Türklerinin yıllar boyunca ayakta durmak için çaba göstermeleri ve milli kültürlerini koruma altına almak istemeleri, Ukraynalıların ve Kırım Türklerinin kendi devletlerini kurmalarından mahrum bırakılmaları göz önünde tutulduğunda böyle davranılması normal görünüyordu. Ukraynalılara, kendi bağımsızlıklarının verilmesi, Kırım Türklerinin halkına da aynı hakların verilmesini gerektiriyordu. Fakat Ukraynalılar, Kırım Türkleri

kadar ezilmemiş, sürgün edilmemiş ve şiddete maruz kalmamışlardır. Bu sebepten dolayı, Kırım Türk halkını çok iyi anlayamamaları ve onlara bağımsızlığını vermemeleri normaldir (Günay, 2005:355).

Kırım Türklerinin, Ukrayna Parlamentosu'nda iki temsilci bulundurabilmesi öne sürülmüştü. Fakat, seçimlerde Kırım halkı oylamada az olduğundan ve Rada'da bulunan Kırım temsilcileri yalnızca Rusları temsil ettiğinden, Kırım'ın temsilcisi yoktu (Hablemitoğlu, 2003:98). Bir diğer yandan, Kırım parlamentosunda durum Kırım Türkleri bakımından olumsuzdu. Mevcut olan seçim sistemi parlamentoda Kırım Türklerine hak tanımamaktadır (Bekir, 1998:1). Aynı zamanda, Kırım Türklerinin üçte ikisi oy kullanma hakkına sahiptir. Bu nedenle, Kırım Türkleri, sadece seçimleri boykot etmiş, bunun dışında aşırı eylemler ya da gösterilerde bulunmamışlardır. Bugün bile, yerel yönetimlerde Kırım halkının temsilcileri bulunmamaktadır. Kırım halkı devlet idaresinde de hakkını arayamamış ve idari yönetimde olduğu gibi buralarda da adil temsil olanağı bulamamıştır. Ukrayna siyasetçileri, Kırım halkına siyasette veya idarede çalışabilme haklarının verilebilmesi konusunda sessiz kalmakta, hatta bazı durumlarda bu isteklere karşı çıkmaktadır (Olçar, 2007).

Kırım halkı, idari birimlerde ya da siyasette temsil hakkının verilmesinden ziyade, uluslararası standartlara uygun ve kendi halkının rızalarına başvurarak, kendi hukuki hakları ve imkânları doğrultusundaki kararların alınmasını istemektedir. Ukrayna idaresinde uzun süre kalmamış olan Kırım, Kruşçev tarafından (Eski Sovyet halkı Hruşov ismini kullanır), 1954 tarihinde, Ukrayna'ya verilmeseydi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Ukrayna gibi bağımsızlığını kazanan bir devlet konumunda olabilirdi. Kırım'ın şu anki etnik yapısına göre Rus yanlılarının fazla olması, Kırım'ın Rusya'ya bağımlı bir devlet haline gelmesinin kaçınılmaz olacağını göstermektedir. Bu nedenden dolayıdır ki Ukrayna'nın üniter bir yapıya sahip olması, Kırım Halkının lehine bir durum yaratmaktadır (Olçar, 2007:297-298).

2.3.3. Özerklik Sonrası Kırım

1991 tarihinde Ruslar, Kırım'ı, Sovyetlere bağlı özerk bir Cumhuriyet konumuna getirmek için bir halk oylaması düzenlemişlerdir. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü, halk oylamasının sonucunda çıkan evet oyuna göre, Ukrayna ile Kırım Tatarların itirazlarına rağmen onaylanmıştır. 1991'de, SSCB'nin dağılması ve Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesi sonucunda, öncelikle Karadeniz Filosu başta olmak üzere, oluşabilecek gerginliklerin Rusya'ya vereceği zararların etkisini azaltmak maksadıyla, Kırım'ı tekrar Ukrayna'nın parçası yapan anayasa kabul edilmiştir. Kırım'da yaşayan Rus nüfusu, bu anayasa değişikliğine tepki göstermiş ancak, bir sonuç alamamıştır (Yalçınkaya, 2005:106).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsız olan Ukrayna'nın sınırları içinde kalan Kırım bölgesi, 1992'de özerk statüye kavuşmuş ve kendi anayasasını yürürlüğe sokmuştur. Ancak, bu anayasa, Ukrayna tarafından kabul edilmemiştir. Bu durum, 1992 ila 1994 yılları arasında Ukrayna ile Kırım arasında gerginliğe neden olmuştur. 1994 yılında, Yuriy Meşkov'un Devlet Başkanı seçilmesi, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmeye başlamış ve bu durum, Rusya'yla Kırım'ın yeniden birleşmesi olarak değerlendirilmiştir. Ukrayna Meclisi, 1995 yılı mart ayında, Kırım'ın kabul ettiği anayasayı iptal etmiş ve devlet başkanlığını kaldırmıştır. Ayrıca, bölgenin özerkliğine kısıtlamalar getirmiştir. Nisan 1996'da, Kırım Özerk Cumhuriyeti tarafından yeni bir anayasa daha kabul edilmiş olup, Ukrayna Meclisi, Cumhurbaşkanı olan Leonid Kuçman'ında oluruyla, 2 yıl sonra bu anayasaya onay vermiştir. Bu anayasa değişikliği ile Kırım'ın siyasi özerkliği sınırlanmış, iktisadi özerkliği ise korunmuştur (Gafarlı, 2014). Anayasaya göre belirlenmiş sınırlar çerçevesinde yer alan Kırım'ın, Ukrayna topraklarının bir parçası olduğu ve yetkilerini sadece Ukrayna Anayasası'nın belirlemiş olduğu ilkelere göre kullanabileceği kararına varılmıştır (Özarslan, 2014:106).

Rusya Devlet Başkanı Putin, 1 Mart'ta, Ukrayna'yı işgal edebilmek için parlamentodan asker kullanma yetkisi istemiş, bunun üzerine Kiev'deki yeni hükümet de NATO'nun yardımını talep etmiştir. Parlamentodan Ukrayna'yı işgal etmek için yetki alan Rusya'ya karşı, özellikle ABD, NATO ve AB olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşlar, Rusya'nın Ukrayna sınırından geri çekilmesi çağrısında bulunmuşlardır. Rusya ise bu çağrıları cevapsız bırakmış, hatta Kırım'ın, Rusya'ya katılması ve bağımsızlığını ilan etmesi yönünde çalışmalara başlamıştır. Kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini öngören halk oylaması yapılması yönünde karar alan Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi, 'bağımsızlık bildirisini' kabul etmiştir (Ekici, 2015:31).

Ayrıca Kırım Parlamentosu, Kırım topraklarının, Rusya Federasyonu'nun bir parçası olmasını onaylayan yasayı oy birliğiyle kabul etmiştir. Bu oylamada, Kırım'ı Rusya'ya bırakma yönünde 78 milletvekili oy kullanmıştır. Bu durum yerli Ruslar ile Kırım Tatarları arasında gerginliklerin oluşmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kırım Tatarları, birçok konuda, Ukrayna yanlısı bir tavır sergilemiştir. Bu tutumları Kırım krizinde de devam etmiş olup Kırım'ın Ukrayna topraklarından ayrılıp Rusya'ya bağlanmasına karşı çıkarak, halk oylamasını boykot etmişlerdir. Bu durum karşısında Sergey Askyonov, Tatarları kazanabilmek için bazı vaatlerde bulunmuştur. Askyonov, yeni hükümette Tatarlara önemli görev tanımlarının verileceğini söylemiştir. Tatarlara bütün devlet kuruluşlarında aktif görev verilebileceği önerisinde bulunan Askyonov, "İki bakanlık, bir başbakan yardımcılığı görevlerinin yanında bakanlıklarda birer bakan yardımcılığı ve geriye kalan devlet kurumlarında da bir takım üst düzey görevlerin Kırım Tatarlarına ayrılmasına karar verdik'' şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Tatarca'nın resmi dil statüsünde olması gerektiğini de ifade eden Askyonov "Günlük hayatta Rusça ve Kırım Tatarca'sı olmak üzere iki resmi dil kullanıyoruz. Elbette cumhuriyet döneminde de iki resmi dili olacak" vaadinde bulunmuştur. Kırım Parlamentosu Başkanı Konstantinov da, bölgesinde yer alan halkların haklarına saygılı bir yönetim benimseyeceklerini; Ukraynaca, Tatarca ve Rusçanın gelişimi için çalışacaklarını ifade ederek, halk oylamasında Rusya ile birleşme kararına % 80 oranında destek olunması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, Meclis eski başkanı Kırımlıoğlu ise Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılması halinde iç savaş çıkabileceğini, İslamcı grupların harekete geçebileceğini söylemiştir (Radikal, 11.03.2014).

Ancak, tüm bu vaat edilen haklar Kırım Tatarlarının tutumunda bir değişiklik oluşturmamış ve halk oylamasını boykot etmeyi sürdürmüşlerdir. Bölgedeki Tatarlar bölgenin Moskova'ya bağlanmasına itiraz etmiş, Kırım Rusları ise bölgenin Rusya ile birleşmesini desteklemiştir. Kırımoğlu basına verdiği demeçte, Kırım Tatarlarının % 99'unun halk oylamasını boykot ederek oylamaya katılmadığını belirtmiş; Kırım Tatar Milli Meclisi'nin bu halk oylamasını boykot etme yönündeki çağrısına Kırım Tatarlarının büyük ölçüde uyduğunu ve halk oylamasında oy kullanmadığını ifade etmiştir (CNN Türk,17.03.2014).

Kırım Halk Oylaması Komisyonu Başkanı Mihail Malışev, verdiği demeçte, Rusya Federasyonu'na bağlanmak için yapılan halk oylamasında, halkın % 96,8'inin, Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanmasını desteklediği yönünde oy kullandığını belirtmiştir. Kırım yönetimi, böylece Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmiş ve resmi olarak Rusya'ya başvuruda bulunmuştur. Yapılan referanduma dünyadan da tepkiler gelmiştir. Bu tepkiler karşısında Putin, ABD Başkanı Obama ile yaptığı telefon görüşmesinde; yapılan referandumun uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğunu ve meşru sayıldığını söylemiştir. Obama ve Avrupa Devlet liderleri referandumu tanımayacakları yönünde açıklamalar yapmışlardır (UPA, 17.03.2014). Oylamaya bir tepki de Kırım Dış İdaresi Başkanı Ali Hamzin'den gelmiştir. Hamzin yaptığı açıklamada, halk oylamasının ne Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Ukrayna yasalarına ne de uluslararası kurallara uygun olmadığını belirterek, halk oylamasının meşru olmadığını ve bu nedenden dolayı, Kırım Tatarlarının, referandumu boykot ettiğini, tüm dünyanın yapılan referanduma karşı olduğunu ve Rus askerlerinin derhal Kırım'dan çekilmesi gerektiğini söylemiştir (Bloomberg HT, 16.03.2014).

Kırım yönetimi, Ukrayna'daki 'Meydan' olaylarının ardından değişen yönetimi tanımayarak, tek taraflı olarak özerklik ilan ettiklerini açıklamışlardır. Kırım'ın Rusya'ya bağlanması için halk oylaması yapılmasının ardından Putin, 18 Mart'ta, Sivastopol ve Kırım'ı Rusya'ya bağlayan anlaşmayı imzalamış ve yürürlüğe girmesini sağlamıştır (Sputniknews, 16.03.2015).

Yapılan referandum, başta Ukrayna olmak üzere pek çok Batılı ülkece de hukuka uygun olmadığı gerekçesiyle geçersiz sayılmıştır. Ancak Rusya, çıkan sonuca devletlerin saygı göstermesi gerektiğini vurgulamıştır. Halk oylamasının yapılmasından hemen sonra BM Güvenlik Konseyi toplanma kararı almış ve halk oylamasını yasadışı olarak gören karar tasarısına Konseyden büyük ölçüde destek gelmiş olsa da Rusya bu kararı veto etmiştir. Veto hakkına sahip diğer beş daimî üyeden birisi olan Çin ise oylama sonucunda çekimser kalmış, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne destek verdiklerini açıklamıştır (bbc.com, 16.03.2014).

Sonuç olarak; Ukrayna Anayasası'ndaki, "Kırım Özerk Cumhuriyeti" topraklarının, Ukrayna'dan ayrılmaz bir bütün olduğu maddesi Rusya'yı rahatsız etmiştir. Bu nedenle Ukrayna, topraklarından çıkartılmak istenen Kırım'ın, tüm Ukrayna halkının katılacağı bir halkoylaması sonucunda çıkartılabileceğini ve bunu tüm halkın kabul etmesi gerektiğini vurgulamıştır (Özarslan,2014).

2.4. Rusya'nın Kırım ve Ukrayna'ya Bakışı

Kökenleri itibarıyla bakıldığında Slav toplumu olan bu ülkeler, tarihsel ve kültürel anlamda da bir birliktelik içerisindedirler. Nitekim, 17. yüzyıldan itibaren, Slav toplumları bir bütün olarak hareket ederek, ortak düşman olarak gördükleri ülkelere karşı güç birliği yapmışlardır. I. Dünya Savaşı başladığında (1914 senesinde), Rusya, Ukrayna'nın sahip olduğu Macaristan-Avusturya İmparatorluğu egemenliğinde bulunan Traskarpatya ve Galiçya topraklarını ele geçirmek ve Ukrayna sorununu ortadan kaldırmak için savaşa katılmıştır. Galiçya'yı ele geçirmesinin ardından, buradaki Ukraynalıları hainlikle suçlayarak zulüm etmiş, bunun üzerine Ukraynalılar "Ukrayna'nın Kurtuluşu İçin Birlik" isimli bir örgüt kurmuş ve Rusya ile mücadele etmeye başlamışlardır (Szporluk, 1982:53).

1917 senesindeki devrimin öncesinde Ukrayna, herhangi bir toprak bütünlüğü oluşturamamıştır. Toprakları Doğu Ukrayna, Güney Ukrayna ve Sloboda Ukraynası; Karpato, Kolm ve Kuban olarak parçalanmıştır (Rudnytsky, 1987:19). Ukrayna, Birinci

Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen 1917 Rus Devrimi'nin ardından, Sovyetler Birliği içerisindeki yerini almış olup bu durum 1990 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesine kadar devam etmiştir (ukraynahayat.com,).

Rusya'nın, Ukrayna hakkındaki temel düşüncesi, bu ülkeyi Avrupa Birliği ve Batıcı düşünce değerlerinden korumak ve uzak tutmaktır. Çünkü Rusya, kurmayı amaçladığı Slav birliği içerisinde Ukrayna'nın da önemli bir parça olduğu düşüncesindedir. Ukrayna her ne kadar bağımsızlığını kazanmış bir ülke olsa da ülke üzerinde önceden beri Rus etkisi ve politikaları oldukça etkin konumda olmuştur. Rusya da Ukrayna'yı kendinden bir parça olarak görerek hareket etmiştir. Rusya'nın görüşü, Ukrayna ile kendilerinin ortak kültür ve değerlere sahip olması sebebiyle AB ve diğer ülkelerle olan ilişkilerinden daha önemli ve değerli olduğu yönündedir.

Esasen Rusya, Ukrayna'yı sadece ortak kültür ve değerlerden ötürü önemli görmemektedir. Ukrayna'nın sahip olduğu jeopolitik konum, Rusya'nın güvenliğinin sağlanması konusunda da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ukrayna kelime anlamı itibarıyla Rusçada, sınır anlamına gelmektedir. Bu yönüyle Ukrayna Rusya ile Batı ülkeleri arasında bir sınır çizgisi görevi görmektedir. AB ile Rusya'yı birleştiren ticaret yolları, doğalgaz boru hatları vb. yolların büyük çoğunluğu Ukrayna üzerinden geçmektedir. Bu sebeple Ukrayna, Rusya açısından jeopolitik olarak büyük bir önem arz etmektedir. Rusya'nın Ukrayna'nın dostluğunu kaybetmesi kendisine büyük bir jeopolitik dezavantaj olarak dönecektir. Bu sebeple Rusya, Ukrayna konusunda oldukça hassas bir politika izlemektedir. Geçmişte Polonya'nın Rusya saflarından çıkarak Batıcı ülkelerin yanında yer alma kararında olduğu gibi bir durumla karşılaşmak istememektedir (Samokhvalov, 2007:27).

Sovyetler Birliği'nin 1991'li yıllardan itibaren dağılmasından sonra RF, bölgedeki 'süper güç' olma özelliğini yitirmiş ve ekonomik açıdan oldukça zor bir durumda kalmıştır. Buna rağmen, kısa sürede sahip olduğu enerji kaynaklarından dolayı ekonomik olarak güçlenmesinin yanı sıra hem ulusal bölgede hem de dünyada kaybettiği saygınlığını geri kazanma çabası olumlu sonuç vermiştir. Rusya, yeniden bölgede önemli aktör olmaya çabalarken Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını alan ve

yakın çevresindeki ülkelerle ilişkilerine hassasiyet göstermektedir. Bu kapsamda özellikle Ukrayna, stratejik önemi açısından ve Rusya'nın Karadeniz'deki deniz gücüne ev sahipliği yapmasından dolayı, özel ilgi gören ülkelerin başında gelmiştir (Hallen, 2014). Rusya'nın enerji ticaretindeki önemli bir ülkesi ve Avrupa'ya gönderilen doğal gaz boru hatlarının büyük bir bölümü Ukrayna üzerinden geçmektedir. Ukrayna, aynı zamanda Rusya'nın pazarı konumundadır (McMahon, 2014).

Ukrayna, uyguladığı dış politikasında, bağımsızlık sonrası Batı'yla bir araya gelme amacı içinde olmuştur. Bu nedenle BDT'ye geçici süreliğine katılmış ve birlik ile ilişkilerini sadece ekonomik boyutta tutmuştur (Kuzio, 2001:359). Rusya, Ukrayna'yı, birlik içindeki tutumu sebebiyle, kendisine olan borçları açısından zorlamış, gaz akışını kısıtlamış ve ekonomik açıdan uyguladığı baskı ile Ukrayna'nın birliğe olan tutumunun değişmesini sağlamıştır. Bu süre zarfında, zaten ekonomik açıdan sıkıntılı bir süreç içerisinde olan Ukrayna, Eylül 1993'te kurulan "ekonomik birliğe" ortak olmayı kabul etmiştir (Turan, 2004:372).

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra Rusya ile Ukrayna arasında halledilmesi gereken sorunlardan birisi de Sovyetler döneminden kalma nükleer silahların teslimi konusu olmuştur. Nükleer enerjiden barışçıl amaçlarla yararlanmak ve bu silahların yayılmasının önüne geçmek için 1968'de, "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (Nuclear Non-Proliferation Treaty-NPT")" imzaya açılmış, anlaşma 1995'te belirsiz bir tarihe uzatılmış ve anlaşmaya şu ana kadar 190 ülke imza atmıştır (NATO Dergisi, 2018). 1994'te, Ukrayna'da devlet başkanlığına seçilen Kuçma, selefi Kravçuk'un aksine, Sovyetlerden kalma nükleer silahları teslim etmeyi kabul etmiş ve aynı tarihte Ukrayna, bu anlaşmaya imza atarak, 1994-96 tarihleri arasında nükleer silahları teslim edeceğini hükme bağlamıştır. Bu durum, Ukrayna'yı, Batı'nın önemli bir stratejik müttefiki yapan etkenlerden birisi olmuştur (Kuzio, 2003:22). Ukrayna'nın NPT'yi imzalamasının ardından; ABD, Rusya ve İngiltere, 1994 Budapeşte Memorandumu'nu imzalayarak, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı, güç tehdidinde veya kullanımında bulunmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. (Woehrel, 2014:6).

Rusya, Ukrayna'nın, Kırım ve Sivastopol'de varlığını istememekte, hatta Ukrayna'yı kendi ülkesinin bir parçası olarak görmektedir. Rusya, eski gücünü kaybettikten sonra Karadeniz'de tekrar varlık göstermek istemiş ve stratejisinde Kırım'ı elde tutmaya büyük önem vermiştir (Demir, 2014:181). Sovyet dönemi bittikten sonra Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki nüfuzunu kaybetmek istememiş ve bu bölge üzerinde imtiyazlı çıkarlarının olduğunu iddia etmiştir. Hatta Putin, 2005'te, Sovyetler Birliği'nin sona ermesini, "temel bir jeopolitik felaket olarak" tanımlamıştır. Ukrayna sınırları içerisinde, özellikle Kırım'da hatırı sayılır Rus nüfusunun yaşıyor olması, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı izlediği dış politikada önemli bir etken olmuştur (Woehrel, 2014:7-8). 1987-2000 yılları arasında Leningrad'da ABD Başkonsolosluğu yapan Miles, Leningrad'da yaşayan 'demokrat Rusların', ilginç bir şekilde Leningrad'a sadece 80 km uzaklıkta olmasına rağmen, Estonya ve diğer Baltık devletlerini, Sovyetlerin dağılması durumunda kaybetmeyi umursamazken, Kırım'ın kaybından ötürü derin üzüntü duyduklarını belirtmiştir (adst.org, 2018:1770) 2000'de, Rusya Devlet Başkanı seçilen Vladimir Putin, Sovyetler Birliği dönemine hakim anti-Batı söylemini görevde olduğu ilk on yılda neredeyse terk ederken, Rusya'ya yeniden büyük güç hüviyetini kazandırmak için pragmatik davranmış, Batı'nın teknolojik bilgi ve birikiminden faydalanmaya çalışmış ve Batı'ya yakın durmaya çalışmıştır. (Toal, 2017:89-90) Bu dönemde yakın çevreden ziyade 'iç çevresine' (Çeçenistan, Dağıstan) odaklanan Rusya Devlet Başkanı (Toal, 2017:92), 11 Eylül saldırılarına sert tepki vermiş, ABD'nin Kırgızistan ve Özbekistan'daki askeri üslerini teröre karşı mücadele maksatlı hoş görmüştür (Toal, 2017:90). Putin, rövanşist bir ajanda takip ederek Rusya'nın, "Dış Politika Doktrini" ile "Yakın Çevre Politikasını" revize etmiş ve özellikle Ukrayna ve Kazakistan olmak üzere eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yoğun olarak yaşayan Rus nüfusun haklarının korunmasını dış politika önceliği haline getirmiştir (Saraçlı, 2015:70).

Rusya'nın 2010 yılında kabul ettiği "Askeri Doktrin"de; NATO'nun Rusya'nın batı ve güney sınırlarına doğru genişleme planları açık bir dış tehdit unsuru olarak görülerek, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerinin, Rusya tarafından kabul edilemez olduğu açığa vurulmuştur. Bu iki ülkenin NATO'ya üyeliklerinin Rusya için savaş sebebi olacağı, Putin tarafından, Mart 2008'de Bükreş'teki NATO Konferansında

deklare edilmiştir (Tellal, 2010:204; Toal, 2017:94). Rusya tarafından, Ukrayna'nın güneyi ve doğusu ile Kırım'da yoğun olarak yaşayan Rus nüfusu gerekçe olarak öne sürülerek, özellikle, Ukrayna'nın doğusunda gelişmiş bulunan savunma sanayini de içeren ağır sanayi üzerindeki ekonomik çıkarlarını kaybetmek istemediği dile getirilmiştir (Woehrel, 2014:8). Ukrayna, 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra her ne kadar Batı ile ilişkilerin geliştirilmesini bir dış politika önceliği olarak belirlemiş olsa da özellikle, 1990'ların ilk yarısında, ulus ve devlet inşası yönünde giriştiği çaba ve ülkenin güvenliği endişesi nedeniyle Rusya'yı tamamen karşısına almayan bir politika izlemiştir.

Rusya açısından temel sorun, Sovyetlerin çöküşünün yarattığı derin travma sonrası, Rusya-Batı ilişkilerinin ve Rusya-eski Sovyet toprakları, yeni bağımsız devletler arasındaki ilişkinin nasıl biçimlendirileceği olmuştur. Rusya'nın ne olduğu, ne olması gerektiği ve kimliğinin artık nasıl tanımlanması gerektiği gibi sorular derin şekilde tartışılmaya başlanmıştır. (Toal, 2017:66) Ukrayna ve Kırım, Rusya'nın nereye evirileceğinin ve nasıl tanımlanması gerektiğinin en merkezi testlerinden biri olmuştur. Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçte, Batı ile bütünleşme ana hedef olarak belirlenmiş olsa da dış politika tercihi bakımından ülke yönetici elitleri arasında başlıca üç yaklaşım bulunmaktaydı. Bu yaklaşımlardan ilki, Ukrayna'nın dış politika ekseninin Rusya yanlısı olması gerektiği ve ayrıca Ukrayna'nın yüzünü Doğu'ya dönerek Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ile yakın ilişkiler geliştirilmesini savunan "Avrasyacı Paradigma"dır. Bağımsızlık sonrası Ukrayna dış politikasının alması gereken yöne ilişkin ikinci yaklaşım, Avrupa ve ABD ile ve aynı zamanda bunlarla bağlantılı AB, NATO gibi kurumlarla ilişkilerin geliştirilerek Batı ile bütünleşmeyi savunan "Avrupa-Atlantikçi Paradigma"dır. Bu süreçte yönetici elitler arasında bir grup da Ukrayna'nın yakın çevresinde kendisiyle benzer menfaatleri taşıdığı düşünülen ülkelerle ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini ve dış politikasını buna göre şekillendirmesini savunan "Güneydoğu paradigmasını" desteklemekteydi (Turan, 2004:380).

AB, Doğu Avrupa ve Akdeniz'e yönelik olarak 2004 yılında, Avrupa İyi Komşuluk Politikasını geliştirmiş, bundan dört yıl sonra da bu politikayı iki kısma

ayırarak "Akdeniz Birliği (Mediterranean Union)" ve "Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership)" politikalarını uygulamaya koymuştur. Başlangıçta Avrupa İyi Komşuluk Politikası, AB'nin yakın güney ve doğusundaki komşu bölgede "güvenlik, istikrar ve refahı teşvik etmek ve sağlamak" üzere başlatılmıştır. Bu politika, güneyde "Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Tunus, Filistin ve Suriye'yi", doğuda ise "Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'yı" kapsamaktadır (Lapczynski, 2012:143-145).

Turuncu devrimle benzer şekilde, Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi, Kırgızistan'da yaşanan Lale Devrimi gibi olaylar da Rusya'nın kaygılarını giderek arttırmaya başlamıştır. Yuşçenko'nun seçilmesinden sonra, Ukrayna politikasında ciddi değişiklikler görülmeye başlamıştır. Rusya da buna mukabil olarak Ukrayna'ya karşı tutumunu sertleştirmeye başlamıştır. Böylece Rusya ve Ukrayna dost iki ülkeden çatışma halindeki iki ülke konumuna evrilmiştir. Ukrayna'nın Rusya'ya karşı politikasında en önemli silahı, Rus azınlıklar iken, Rusya, Ukrayna'ya karşı enerji kozunu kullanmaya başlamıştır. Nitekim Rusya, Ukrayna'nın doğalgaz borçları olduğunu ileri sürerek 2005 ve 2008 yıllarında iki kez doğalgaz kesintisine gitmiştir. Bu durum sadece Ukrayna'yı değil, aynı hat üzerindeki Avrupa Birliği ülkelerini de etkilemiştir (Roxburgh, 2012:318).

Rusya, çıkarlarını koruyabilmek için özellikle Ukrayna üzerinde, AB ile ciddi bir rekabete girmiş ve politikalarını bu doğrultuda geliştirmiştir. Rusya, 2008'den sonra küresel ekonomik krizin de etkisiyle yakın çevresine daha fazla odaklanarak bu bölgedeki çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi politika olarak benimsemiştir. Rusya, böylece küreselleşmenin kendisi için olumsuz etkilerine karşı ön almaya çalışmıştır. Rusya bu hedef doğrultusunda kendi hinterlandı olarak gördüğü Ukrayna gibi ülkelerde yerel siyasetçilere rüşvet verme, Rusya yanlısı siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri kurdurarak, onları perde gerisinden destekleme gibi yöntemlere başvurmaktan çekinmemiştir. Rusya, bu yöntemleri uygularken, aynı yöntemlere, Avrupa İyi Komşuluk ve Doğu Ortaklığı politikaları ile AB'nin de başvurduğunu, bu nedenle aynı yolla AB'nin yumuşak gücüne karşı, Doğu Ortaklığı kapsamındaki ülkelerde, mevcut çıkarları üzerinde mücadele ettiğini öne sürmüştür. Bu çerçevede Rusya, 2008'den

itibaren Ukrayna başta olmak üzere bu ülkelerdeki yatırımlarını arttırmıştır (Wilson, 2014:13-15).

Avrupa Birliği, kendi sınırlarına komşu olan Ukrayna'ya, özellikle ortaklık anlaşması çerçevesinde, mali ve ekonomik yardımlar ve kapsamlı bir serbest ticaret düzenlemesi yoluyla destekte bulunarak, Ukrayna'nın sağlam bir ekonomiye ve demokratik kurumlara sahip olmasına ve böylece Batı ile bütünleşerek Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılmasına katkıda bulunmaya çalışmıştır (Pifer, 2014). Buna karşın Rusya ise Ukrayna'nın, AB ve NATO ile bütünleşmesine, ABD'nin kendi sınırlarına kadar yaklaşarak bölgedeki kendi nüfuzunu tehdit edeceği ve Ukrayna üzerinden sıcak denizlere inme hedefinin zarar göreceği düşüncesiyle karşı çıkmıştır (Dinler, 2018:159).

Ukrayna'nın, Rusya ile aynı zamanda NATO üyesi Polonya, Slovakya, Macaristan ve Romanya arasında hassas bir konumda bulunması, onun jeopolitik önemini yükseltmektedir. Ukrayna'nın 1991'de bağımsızlığını kazanarak Rusya'dan ayrı bir devlet olması, Rus yöneticilerinin kabullenemediği bir husus olmuştur. Önde gelen Rus yönetici elitleri, Ukrayna'yı Rusya'nın siyasi ve ekonomik nüfuz sahası içinde görmeye devam etmişlerdir. Örneğin, Putin'in siyaseti öğrendiği St. Petersburg Belediye Başkanı ve dönemin önde gelen siyasetçilerinden Anatoly Sobchak, Ukrayna'da 1991'de yapılan bağımsızlık referandumunun ardından, Rusya'nın tarihte *Novorossiya* diye bilinen ve nüfusunun çoğunluğu Rus olan eski Rus bölgelerini Ukrayna'ya verdiğini ve Ukrayna'daki Rusların, Ukraynalılaştırma tehdidi altında olduklarını söyledi. (Toal, 2017:79-80) Kasım 2013'te, Ukrayna Hükümeti'nin, Rusya'nın siyasi baskısı nedeniyle, son anda "Avrupa Birliği ile İşbirliği Anlaşmasını" imzalamaktan vazgeçmesi, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki siyasi ve ekonomik nüfuzunu sürdürme isteğinin açık bir örneği olmuştur. Öte yandan ABD ve Avrupa'nın özellikle Orta ve Doğu Avrupa'ya bakış açısı içerisinde, güçlü ve bağımsız bir Ukrayna, bütüncül, özgür ve huzurlu bir Avrupa için büyük bir önem arz etmektedir. Ukrayna'da, Şubat 2014'te, Rusya yanlısı Yanukoviç hükümetinin devrilerek, yerine Batı yanlısı bir hükümetin kurulmasına tepki olarak, Rusya'nın, Mart 2014'te, Kırım'ı ilhakına karşı ABD, AB ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar, Ukrayna'nın yeni reformist hükümetinin Batıyla bütünleşmesini sürdürebilmesi için bu hükümete ciddi mali destek sağlamıştır.

Bu çerçevede IMF, Ukrayna'ya, ilk etapta 17 milyar dolarlık destek kredisini serbest bırakırken, AB de yaklaşık 15,5 milyar dolarlık yardım paketi açıklamıştır. Bunlara ek olarak ABD Kongresi, Ukrayna için 1 milyar dolarlık yardım kararı almıştır. Ayrıca AB ve ABD, Kırım'ın ilhakında rol oynayan Rus idarecilerine ve şirketlerine karşı ciddi yaptırım kararları almıştır (Woehrel, 2014:1-2).

Ukrayna ile Rusya arasındaki önemli sorunlardan birisi de Kırım olmuştur. Kırım, Ukrayna'nın güneyinde yer alan, "Karadeniz'deki doğal liman" ve "sıcak denizlere açılan önemli bir deniz üssü" konumunda bir yarımadadadır (Özmen, 2014:762). Kırım'ın Rusya ile Ukrayna arasında sorun olmasının önemli nedenlerinden biri, Rus Donanması'nın Çarlık ve Sovyetler Birliği dönemlerinden beri Kırım'daki Sivastopol Limanı'nda üslenmiş olmasıydı (Sönmez; Bıçakcı; Yıldırım, 2015:666). Kırım'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Rusya, Karadeniz'deki stratejik üstünlüğünü kaybetmemek adına buradaki deniz üssünü kullanmaya devam etmek istemiştir (Özmen, 2014:763). Rusya, sahip olduğu enerji kaynakları avantajını da kullanarak 2010 yılında Ukrayna'yla anlaşmaya vararak Sivastopol Limanı'ndaki Rus Deniz Üssü'nün, 2017'de bitecek olan kullanım hakkını, 25 yıllığına uzatmış ve karşılığında Ukrayna'ya sattığı enerji fiyatını % 30 oranında düşürmüştür (Tüysüzoğlu, 2011:75).

Rusya'nın, son dönem Ukrayna ile yaşamış olduğu krizlere kadar, önceden beri Ukrayna hakkındaki tutumu "kardeşçe (brotherly)" politikalar şeklinde olmuştur. Bu durumu Rus yetkililer her fırsatta dile getirmişlerdir. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Ukrayna hakkında değerlendirmeler yaparken, "Ukrayna'yı kaybetme lüksümüz yoktur, Ukraynalılar bölgede lider olmak isteyen Nazi düşüncesinde olan toplum değildir ve bize en yakın kardeş ülke" şeklinde nitelendirmede bulunmuştur (Euronews, 24.10.2014). Eski Rusya başbakanı Victor Çernomırdin'in, hem Kiev Büyükelçisi hem de Gazprom'un Ukrayna temsilcisi olması, Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği önemin en önemli göstergelerinden biridir (Cankorel, 2014:221-222).

2013'de, AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı kabul etmeyen, Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç, Avrupa Birliği yanlısı protestolarla başlayan "Meydan"

olayları ile birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum ise ülkenin Batı ile olan ilişkilerine dair yaşanan tartışmayı büyük bir krize dönüştürmüştür. Yanukoviç'in görevini terk etmek durumunda kalması, batı-yanlısı Ukraynalılar tarafından "onur devrimi" olarak görülürken, Rusya yanlıları tarafından bir 'darbe' olarak algılanmıştır (Carnegie Council, 19 Ağustos 2015).

Rusya Ukrayna ilişkileri özellikle son dönemlerde büyük değişimler yaşamaya başlamıştır. Bu durum, özellikle Ukrayna'da yaşanan gelişmeler sonrası, Rusya'nın, Ukrayna ve Kırım'a olan bakış açısında değişim yaşanmasına yol açmıştır. Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı olan politikasının değişime uğramasında etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Bunların başında 'Turuncu Devrim', 'Yanukoviç Dönemi' ve 'Euromaidan' gelmektedir (Tsygankov, 2014:2). Turuncu Devrim, Rusya ile Ukrayna arasını ciddi anlamda açan ilk olay olmuştur.

AB, Ukrayna'da meydana gelen gelişmelerde, üyeleri arasında fikir ayrılıkları oluştuğundan dolayı tepkisiz kalmış, ancak ülkedeki değişim hareketine yönelik Yuşçenko'yu destekleyici bir tutum sergilemiştir (Aydın A., 2016:451). Yuşçenko'nun, iptal edilen seçimleri tekrardan kazanmasıyla, AB'nin tam zıttı beklentisi olan Rusya'nın tepkisi fazla olmuştur. Ukrayna-Rusya ilişkileri, seçim sonuçlarından sonra daha fazla çıkmaza girmiştir. RF, Ukrayna'daki "Meydan" gösterilerinde yaşanan olayların önceden planlanmış olduğunu öne sürerek, ABD ve AB'yi, göstericilere yardımcı olarak Ukrayna'nın içişlerine müdahalede bulunmakla suçlamıştır (Herd, 2005:18). Tekrarlanan seçim süreci boyunca Putin, Batı ülkelerine ağır tepki göstermiş ve seçimlerin Batı ülkelerinin baskıyla tekrarlattırıldığını belirtmiştir. Buna ilaveten, seçimlerin yeniden yapılmasının önemli olmadığını ve üç-dört kez, hatta yirmi kez bile tekrarlanabileceği dile getirilmiştir (Schneider, 2004). Yaklaşık on iki bin civarındaki uluslararası gözlemcilerin de takip ettiği, 2004 yılında yapılan seçimlerde, Rusya'nın Batı'ya tepkisi oldukça sert olmuştur (Sarıkaya, 2014:57). Rusya, Batılı devletleri, Ukrayna'yı iç karışıklıklara sürüklemek istemekle suçlamıştır. Putin, bu durumu 'kalabalıklar' aracılığıyla idareye el koyma girişimi olarak tanımlamıştır (Global, 2004). 2004 Ukrayna seçimlerinde, Batı ülkelerinin müdahil olmasıyla, Rusya'nın planladığı düzenin bozulmuş olduğu dile getirilmiş ve Turuncu Devrimin, Rusya'nın hazırlamış

olduğu bir plan olduğu ifade edilmiştir (Herd, 2005:18). Bu nedenden dolayı Rusya, Batı ülkelerinin kendi ülkelerine karşı olumsuz bir tutumda bulunacaklarını düşündüklerini açıklayarak ABD ile AB ülkelerini uyarmıştır (Steele, 2005).

Turuncu Devrim süreci boyunca yaşanan krizler, çekişmeler, iç siyasi hesaplaşmalar vb. etkiler sebebiyle bu durum uzun soluklu olmamıştır. 2010 yılında yapılan seçimlerde Yanukoviç tekrar aday olmuş ve seçilmiştir. Böylece, Turuncu Devrim boyunca Rusya'nın aleyhine olan ve tepkisine yol açacak tüm kararlar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu dönemde Rusya ile ilişkilere yeniden önem verilmiştir. Karadeniz ve Kırım'da bulunan deniz gücü hakkında, Rusya'nın çıkarlarına aykırı olan uygulamalara son verilmiştir. Yanukoviç idaresinde bunlar olurken, önemli kararlardan biri de Avrasya Birliği ile Avrupa Birliği arasında yapılması gereken seçim olmuştur (Tsygankov, 2014:3-4). Avrasyacılık; Rusya liderliğinde, Avrasya Bölgesindeki ülkelerin stratejik entegrasyonudur. Avrasyacılığın temelleri, Rus İmparatoru Büyük Petro tarafından atılmış, 1917 Rus Devrimi'nde geliştirilmiştir. Kazakistan tarafından, 1994 yılında gündeme getirilen Avrasya Birliği; 2000 yılında Kazakistan, Tacikistan, Belarus, Rusya ve Kırgızistan tarafından imzalanan, Avrasya Ekonomik Topluluğu anlaşması olarak hayat bulmuştur. Ukrayna'nın da 2003 yılında, topluluğa katılımı yönünde çalışmalar başlatılmıştır. 2014'de, Kazakistan, Belarus ve Rusya'nın imzaladığı Avrasya Ekonomik Birliği'ne Ukrayna katılmamıştır. Ukrayna ile AB arasında imzalanan ortaklık anlaşmasıyla, Ukrayna, tercihini Avrasya yerine AB yönünde yapmıştır. Kırım'ın ilhakından sonra ise Ukrayna Rusya'dan tamamen uzaklaşmıştır (Ağır; Ağır, 2017:111-113). Avrupa Birliği ile görüşmelerin askıya alınması, Ukrayna halkının sokaklara dökülmesine yol açmıştır (Tsygankov, 2014:3).

İlk olarak başkent Kiev'de başlayan gösterilerde çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir. Ukrayna Bağımsızlık Meydanında başlayan bu hareket, Avrupa Birliği'nin desteğini de arkasına almıştır. Bundan hareketle bu meydana "Euro Maidan" adı verilmiştir. Bu halk hareketi, Turuncu Devrim ile benzerlikler göstermiştir. Ancak, buna karşı Rusya'nın tepkisi çok daha sert olmuştur. Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı grupların bizzat Rusya tarafından desteklenmeye başlaması, Rusya'nın Ukrayna'dan tamamen vazgeçtiği değerlendirmelerine yol açmıştır. Çünkü Rusya, sorunsuz bir şekilde Avrupa

Birliği ile birleşen bir Ukrayna yerine parçalanmış ve terörle uğraşan bir Ukrayna'yı tercih eder duruma gelmiştir (Büyükakıncı, 2004:400).

Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını alan Ukrayna'nın, üniter bir devlet olduğu anayasasında belirtilmesine rağmen, Ukrayna topraklarında bulunan Kırım ile ilgili Ukrayna Anayasası'nın 134-137. maddelerinde, Kırım'ın 'özerk bir cumhuriyet ve Ukrayna'nın bir parçası olduğu' vurgulanmıştır (Constitution of Ukraine, 1996).

Resim 1: Ukrayna- Kırım- Rusya, Kaynak: (Liaisan, 2014).

Karadeniz'de önemli bir konumda bulunan Kırım, Rusya'nın da bu bölgeye olan jeopolitik ilgisini artırmaktadır. Günümüzde Karadeniz, Avrupa-Asya arasında enerji kaynaklarının transfer geçişlerini sağlayan Kırım, bölgesel kavşak durumundadır. Kırım üzerinde hâkimiyet sağlayan ülke, aynı zamanda bölgedeki bütün gelişmelere müdahale edebilecek konumda olmaktadır. Bu gücü elinde bulundurmak isteyen Rusya'ya ait "Karadeniz Donanması", Kırım'da bulunan Sivastopol Limanında konuşlandırılmıştır. SSCB'nin dağılmasını takip eden süreçte Karadeniz donanması, ilk zamanlarda, Rusya ve Ukrayna tarafından ortaklaşa kullanılmış, daha sonraki süreçte 1997'de, iki ülke arasında imzalanan anlaşma ile Karadeniz donanması, Ukrayna ile Rusya arasında

paylaşılmış ve bu paylaşım çerçevesinde Rusya kendi donanmasını Ukrayna karasularında bulundurması karşılığında kira ödemeye başlamıştır. Halkın % 96.8'inin oyu ile Kırım'ın, Rusya'ya bağlanmasıyla, kira anlaşması da hükmünü yitirmiştir (Liaisan, 2014).

Rusya'ya komşu ülkeler açısından Kırım'ın bağlanmasıyla kısa ve uzun vadede bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kırım'ın ilhak edilmesi neticesinde ortaya çıkan en önemli sonuç, Rusya'nın Rus etnik azınlıkların gücünü kullanarak yakın çevresindeki devletlerin iç işlerine karışmaya başlamasıdır. Rusya, 1991 öncesi Sovyet Birliği dönemindeki gücünü, ekonomik ve siyasi güç olarak kullanmakta sakınca görmemiştir. Bu güç gösterimine karşılık olarak Batı ülkelerinin sadece ekonomik yöntemlerle Rusya'yı engellemeye çalıştıkları da bir gerçektir (Baharçiçek; Ağır, 2015:41).

Ukrayna'nın hep Batı yanlısı olmasından güç alan AB ve NATO'nun, Rusya'nın çevresine kadar genişleyerek, stratejik açıdan önemli olan ülkeleri de bünyelerine dâhil etme girişimleri ve Kırım'ın Karadeniz üzerinde stratejik önemde olması nedeniyle bu durum Rusya'yı rahatsız etmiş ve Rusya'nın, 2014'de, Ukrayna'ya gerçekleştirdiği askeri müdahalesiyle neticelenmiştir. Bu müdahale neticesinde Doğu Ukrayna işgal edilmiş ve geçen süreç içerisinde, Kırım, Rusya'ya bağlanmış ve bunun sonucu olarak Ukrayna'nın cezalandırılacağı algısı oluşturulmuştur. Aynı zamanda, Rus Deniz Gücünün büyük bir bölümünün konuşlandığı Kırım yarımadası, Rusya'nın hâkimiyetine geçmiştir. Bu da Rusya'nın toprakları dışında yaşayan ve yaklaşık otuz milyon civarındaki Rus etnik kökenine mensup nüfusun, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından dış politika aracı olarak kullanabilmesini sağlamıştır. Bu hususun uluslararası sistemde bazı değişimlere yol açabileceği, Rusya ve yakın çevre komşuları açısından da bazı sonuçların ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Tüm bu gelişmeler neticesinde, Rusya'nın günümüzde Ukrayna ve Kırım üzerindeki vazgeçilmez politikası bazı temeller üzerine inşa edilmiş durumdadır. Bunlardan ilki, Ukrayna'nın jeopolitik önemi dolayısıyla Rusya'nın başta enerji yolları olmak üzere alternatif arayışlara girmesidir. Ukrayna'nın, Rusya ile Batı ülkeleri arasında bir tampon görevi görmesi bir nevi aşılması gereken bir kapı vazifesi görmesi,

sebebiyle Rusya'nın güvenlik politikaları da değişime uğramıştır. Rusya petrolü, ağırlıklı olarak Ukrayna limanları vasıtasıyla taşındığı için enerji taşınımı konusunda, Rusya, Ukrayna'yı bypass edecek yollar aramaktadır. Başka bir deyişle, Rusya'nın günümüzde Ukrayna eksenli temel politikası, Ukrayna'ya olan bağımlılığın minimum düzeye indirilmesi yönünde ilerlemektedir (Victor; Jaffe; Hayes, 2009).

2.5. Yakın Çevre Doktrini

Rusya tarafından uygulanan ve "yakın çevre doktrini" olarak bilinen politika, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte başlamıştır. Rusya, SSCB dönemindeki bağlı ülkeleri ile ilişkilerini ikili ilişkiler biçimine dönüştürmüştür. 1993 yılında yaptığı bir konuşmada Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin, BMGK'ya, eski Sovyetler topraklarına ait, şimdi bağımsız devletlerin olduğu bölgelerde, Rusya'yı barışın ve istikrarın garantörü yapma çağrısında bulunmuştu. Rusya'da bu dönem yavaş yavaş yeniden ortaya çıkmaya başladığına inanılan 'emperyal nostalji' 'yakın çevre' kavramının da Rus yetkililerce benimsenmesine yol açtı. "Yakın çevre, Rusya'nın temel çıkarlarının bulunduğu, tehditlerin giderek arttığı ve Rusya'nın hareket edebilmek için askeri varlık ve güç bulundurması gereken alan olarak tanımlandı" (Toal, 2017:85). Rusya tarafından, bu tarihlerden itibaren uygulanmaya başlayan yakın çevre doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "Monroe Doktrini" ile benzerlikler taşımaktadır (Smith,1993; Toal, 2017:82).

Yakın çevre doktrini, en basit anlatımıyla, Rusya'nın çevre ülkelerindeki ulusal çıkarların korunması amacıyla oluşturulmuş bir doktrindir. Yakın Çevre doktrininin korumayı amaçladığı Rusya haklarını genel olarak dört başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar (Sönmez, 2010:2).

- Rus ve Rusça konuşan halkının haklarının korunmasını sağlamak,
- Rusya'nın toprak ve sınır bütünlüğünü korumak,
- Uluslararası bir topluluk ile ekonomik, askeri ve güvenlik konularında ilişkilerin düzenlenmesini sağlamak,

- Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının önemli olduğunu uluslararası ortamda kamuoyuna duyurmaktır.

Özetle Rusya, Sovyetler Birliğinin dağılması sonrasında kaybettiği topraklardaki etkinliğini tamamen kaybetmemek, bu ülkeler de dâhil diğer ülkelerin kendisi için bir tehdit haline gelmesini önlemek maksadıyla oluşturduğu bir doktrini uygulamaya koymuştur. Söz konusu doktrinin uygulanmaya başladığı ilk yıllarda dönemin RF Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev tarafından şu ifadeler kullanılmıştır: "*Yakın çevre ya da uzak çevredeki hiçbir devlet, hiçbir uluslararası örgüt, Rusya'nın bölgedeki barışını korumak ya da güvenlik işlevini üstlenme isteğine ya da gücüne sahip değildir...*" Bu ifadeyi, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini tamamen kaybetmek istemediğinin bir işareti olarak yorumlamak mümkündür. Başka bir deyişle Rusya, SSCB sonrası bölgede bir güç boşluğu ve zafiyet yaşanmasını arzu etmediğinden bu mesajları vererek Batı'ya karşı güçlü olma amacını sürdürmektedir. (Tanrısever, 2002:387).

Literatürde yakın çevre doktrininin ortaya çıkmasında etkili olan pek çok faktör ileri sürülmektedir. Bu faktörlerden başlıcalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Zhaleh,2014):

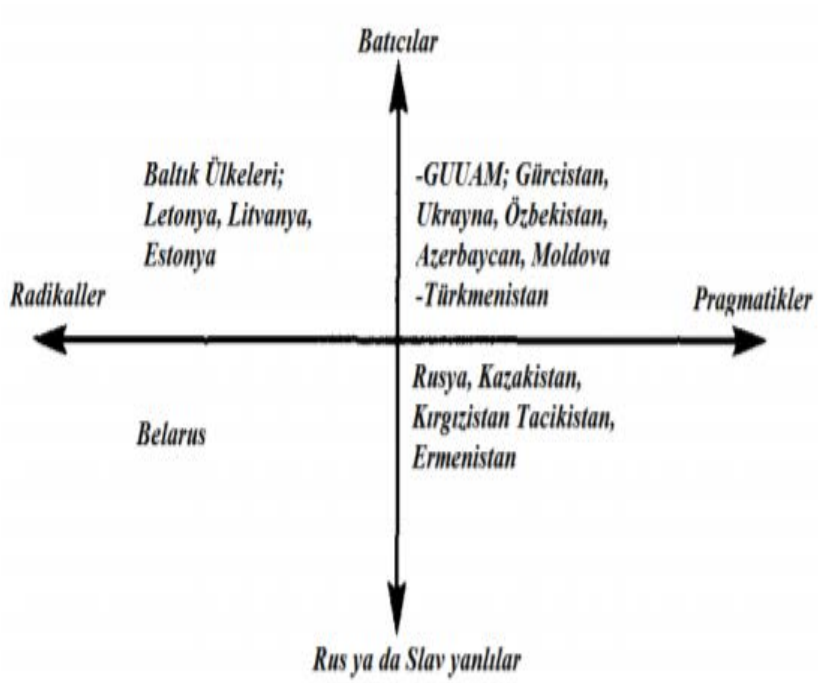
- Rusya'nın bölgedeki jeopolitik çıkarları,
- Ekonomik potansiyel, SSCB döneminden kalan ekonomik avantajın devam ettirilme isteği,
- Diğer ülkelerdeki Rus azınlığın haklarını koruma isteğidir.

Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini" ni uygulama konusundaki en önemli adımı, 8 Aralık 1991'de, "Bağımsız Devletler Topluluğu"nu (BDT) kurmak olmuştur. RF, SSCB'nin dağılmasıyla kendi iç sorunlarını ve ekonomik zorlukları aştıktan sonra çevre ülkelere karşı olan ilgisini arttırmıştır. Özellikle 1993 yılından itibaren, yakın çevre ülkelerine yönelik politikalarına hız vermiştir. Bu kapsamda, Rusya ile diğer ülkeler arasında, ikili anlaşmalar imzalanmaya başlamıştır. Söz konusu anlaşmalar, askeri ve siyasi yönlerden yapılan anlaşmalar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu anlaşmaların askeri yönünü temsil eden "Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)"nün

kurulması ve sonrasında, BDT'ye üye olan devletler ile Rusya'nın imzaladığı askeri anlaşmalar bulunmaktadır. Bu örgütün ve yapılan anlaşmaların temelinde, Rusya'nın BDT üyesi devletleri askeri yönden desteklemesi yatmaktadır (Sönmez, 2010:3-4).

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun etkisi bir süre sonra azalmaya başlamış olup bu topluluktan devletler ayrılmaya başlamıştır. Rusya'nın, SSCB'den ayrılan tüm ülkeler üzerindeki etkisini devam ettirmesinden rahatsız olan bazı üye devletler bu birlikten ayrılarak, kendi iş birliği teşkilatlarını oluşturmaya çalışmışlardır. Ekim 1997'de, Gürcistan, Özbekistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın bir araya gelmesi ile GUUAM [(Georgia (Gürcistan), Uzbekistan (Özbekistan), Ukrayna (Ukraine), Azerbaijan (Azerbaycan), Moldova (Moldova)] kurulmuştur. Bu örgütün kurulmasının temel hedefi, bu ülkelerin askeri alandaki iş birliklerini arttırmak ve Rusya'nın bu devletler üzerindeki etkisinin azaltılması olarak belirlenmiştir (Tellal, 2013:179).

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun etkisinin giderek azalması ve örgütten ayrılmaların artması sebebiyle, bölge ülkeleri de kendi aralarında gruplaşmaya başlamıştır. Bu gruplar da temel olarak batı yanlısı politika benimseyen devletler ile Rusofil (Russophile) olarak adlandırılan eski statünün devamından yana olan devletler olarak ayrılmıştır. Kuzio (2000) tarafından yapılan çalışmada bu bölünmeler; faydacı ve radikal grup olarak ifade edilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu durum ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Grafik.1 Baltık Ülkeleri, GUUAM ve Rusofiller. Kaynak: (Kuzio, 2000:82).

Tabloda görüldüğü üzere radikal ve batıcı olanların kesişimi Baltık ülkelerinden oluşmaktadır. Bu ülkeler, Rusya yanlısı (Rusofil) olmaktan en uzak, hatta Rusya karşıtı olan ve Batı savunucusu olan ülkelerden oluşmaktadır. Başka bir deyişle, bu ülkelerdeki durumu Rus fobisi (Russophobia) olarak da nitelendirmek mümkündür. Hem Batıcı grubunda olup hem de pragmatik davranışlar sergileyen ülkelerin ise GUAMM üyeleri ve Türkmenistan olduğu dikkati çekmektedir. Türkmenistan, diğer ülkelere göre özel bir yer işgal etmektedir. Çünkü bu ülke, hiçbir uluslararası örgüte katılmamış olup kendine has bir bağımsızlık politikası izlemiştir (Kuzio, 2000:82).

Radikaller ve Rusofil özelliğindeki ülke ise Belarus olarak görülmektedir. Belarus'un, Rusya'nın yakın çevre doktrininin en fazla etkisinde kalan ülkeler arasında yer aldığını söylemek mümkündür (Zhaleh, 2014). Gruplandırmadaki son bölüm ise Pragmatikler ve Rusofillerden oluşmaktadır. Bu bölümün bilhassa günümüzdeki temsilcileri Avrasya Ekonomik Birliği üyeleri olarak değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Rusya'ya ait çok sayıda askeri ve ekonomik değeri olan araç/tesis, diğer ülke toprakları içerisinde kalmıştır. Rusya, uygulamaya koyduğu Yakın Çevre doktrini ile bu ve benzeri değerleri üzerindeki kontrolünü sağlamaya devam etmek istemiştir. Rusya'nın bu yöndeki politikaları, bağımsızlığını kazanan bu ülkelerle arasında gerilim yaşanmasına yol açmıştır. Eski Sovyet Birliği ülkelerinden bazıları, Rusya'nın bu politikalarını destekleyici yönde hareket ederken, tam bağımsızlık mücadelesinde kararlı olan ülkeler bu politikaya direnerek şiddetle karşı çıkmışlardır.

2.6. Kırım Krizinde Etkili Başlıca Aktörler

Kırım, bulunduğu coğrafi bölge açısından stratejik öneme sahiptir. Önemli miktarda doğalgaz ve petrol rezervlerine sahiptir. Avrasya bölgesi toprakları içerisinde güçlü olmak isteyen Rusya için kilit nokta Kırım'dır. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz'deki varlığının devamının sürdürülmesi neticesinde Kırım çok önemli olmuştur. Rusya'nın eski dönemlerde Osmanlı Devleti ile bugün ise Ukrayna ile ilişkileri Kırım sayesinde oluşmuştur. Ukrayna, SSCB'den ayrılmasından sonra kendine ait donanma geliştirmeye çalışmıştır. Bu olay Rusya'yı rahatsız etmiş ve Kırım'da bölücü grupların oluşmasına destek vermiştir. Oluşan bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için Ukrayna ve Rusya, anlaşmaya göre Karadeniz Donanması'nı iki başlı olarak yönetme kararı almışlardır. 1997' de Rusya ile Ukrayna arasında yeni bir anlaşma yapılmış ve donanmanın % 83'ü Rusya'ya bırakılmıştır. Ayrıca, bu anlaşma ile Rusya, 2017'ye kadar, Rus donanması Sivastopol'de kalabilecek, Ukrayna'ya yıllık ücret ödeyecekti. Ancak, sonrasında bu borç Ukrayna'nın doğalgaz borcuna sayılmıştır. 2010 yılında tekrar bir anlaşma yapılarak, Rus Deniz Filosunun, Sivastopol'de kalması 25 yıl daha uzatılmıştır. Rusya bu durum karşısında, Ukrayna'ya verdiği doğalgazda indirim yapmıştır (Yılmaz S., 2010:23). Ancak Ukrayna Parlamentosu, 17 Eylül 2018'de yapılan anlaşmanın iptal edilmesi için tasarıyı genel kurula getirmiş, yapılan oylamada "Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi" nin aldığı kararla, 1 Nisan 2019 itibariyle, anlaşmanın hükümsüz sayılacağı kararı alınmıştır (dünya.com, 06.12.2018).

Rusya ile Ukrayna ilişkilerinde artış gösteren dönem, 2000 yılından 2008 yılına kadar olan dönemdir. Rus politikacıları, Sovyetlerin dağılmasını bir talihsizlik olarak değerlendirmekte ve Rusya'nın bölgedeki eski gücünü kazanması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yıllarda, Rusya ile Ukrayna arasında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Buna en güzel örnek, Ukrayna'nın doğalgaza ödediği miktarın altı kat artmış olmasıdır. Buna rağmen Ukrayna'nın önemli avantajları vardır. Bu avantajlardan en önemlisi, Avrupa'ya taşınan doğalgaz hattının yaklaşık % 80'inin, Ukrayna üzerinden aktarılması ve ülkede bulunan doğalgaz depolama tesisleridir. Ayrıca, Rusya ile Ukrayna arasında doğalgaz, donanma ve BDT'de ekonomik iş birliği gibi önemli konular yer almaktadır (Özdal; Demydova, 2011:22).

Resim 2. Kerç Boğazı ve Kerç Köprüsü. Kaynak: (Milliyet, 27.11.2018).

Diğer konu ise Karadeniz'e açılan Kerç Boğazı'dır. Boğaz, 16 Mart 2014 yılında, Kırım topraklarına dâhil edilmiştir. Azak Denizi'ne açılan bu boğaz, "Doğu-Batı" ve "Kuzey-Güney" enerji hatlarının tam ortasında bulunmaktadır. Boğaz ayrıca Rusya'nın Karadeniz'e açılan noktalarından biridir. Rusya, boğazı, karasularının bir parçası olarak gördüğünden, kontrol altında tutmak için iki ülkeyi birbirine bağlayan

Kerç Köprüsünün inşaatına başlamış ve 2018 yılında tamamlayarak, karayolu bağlantısını yapmıştır (İGÜ, 01.04.2019). Rusya, Kerç Boğazı'nın, Ukrayna'nın da kullanmasında bir sakınca olmadığını ileri sürmekte ise de Ukrayna bunu kabul etmemektedir. Rusya'nın bu konuya diretmesinin asıl sebebi, boğazdan askeri gemilerin geçişinde karar mercii olmak istemesidir. Aksi bir durumda Rusya, limanlarını korumak zorundadır (Kamalov, 2009:19).

Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkiler, Ukrayna Krizi ve kriz sonrası Kırım'ın Rusya'ya katılmasına kadar belli bir istikrarda seyretmiştir. Savaş yıllarından sonra dünya, iki kutuplu halden, ABD'nin hâkimiyetinde tek kutuplu düzene geçmiştir. Rusya ise SSCB'nin dağılmasıyla iç karışıklıkları önlemek için mücadele vermektedir. Rusya, bu iç sıkıntıları ile uğraşırken uluslararası siyasetin dışarısında kalmıştır. Bu karışıklıklardan dolayı ABD güçlenmiş, NATO ve AB ise genişleme dönemine girmiştir. Rusya, bu dönemde Kafkasya'da meydana gelen isyanları bastırmaya çalışırken, ülke içerisinde de bozulan ekonomiyi düzeltme çabaları içerisinde olmuştur. Bunun yanında NATO ve AB'nin, Rusya'nın sınırlarına doğru genişlemesi devam etmiştir. Bu tarihlerde Rusya'nın yakınında, çok fazla renkli devrimler meydana gelmiş ve Rusya yanlısı olmayan hükümetler görev başına getirilmiştir. Rusya, bu oluşan renkli devrimler neticesinde ülke yönetiminin merkezileşmesini sağlamış olup ekonomide de merkezileşme politikasını tercih etmiştir. Kuzey Kafkasya'daki isyanların bastırılması için çaba harcanmış ve daha iyi duruma giden iç siyaset sonucunda Rusya, dış politikasını düzeltebilmek adına girişimlerde bulunmuştur. Bu durum, ABD ve Rusya ilişkilerindeki rekabeti arttırmıştır. Bu iki kıta devleti bölgelerinde üstün ve hâkim olmak için çalışmalarda bulunmuş daha sonra bölge dışındaki kendilerine rakip olan diğer devletler ile çatışma içerisine girmiştir (Sander, 2014:200).

Kırım'ın Rusya'ya katılması ile sonuçlanan süreci daha iyi anlayabilmek için Rusya'nın bölgedeki politikalarını daha yakından incelemek gerekmektedir. Rusya, SSCB'nin bölgesindeki egemenliğinin devam ettirmek için, bu bölgelerdeki etnik yapısı farklı olan grupları desteklemiş ve toprak bütünlüğü tehlike altında olan devletlerde baskı oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, farklı (Osetya, Abhazya, Kuzey Karabağ ile Doğu Avrupa'da bulunan Transdinyester gibi) bölgelerindeki ayrılıkçı grupları

destekleyerek çatışmaların devam etmesine sebep olmuştur. Kremlin bu strateji sonucunda sorunların Rusya'ya müracaatla çözülebileceği mantığını yaratmış ve böylece Karadeniz'de yer alan ülkeleri etkisine almayı başarmıştır. Rusya, bu stratejiyi gerilimin bazı dönemlerde arttığı, Kırım bölgesinde de uygulamıştır (Çiftçi, 2017). Rusya, uyguladığı bu strateji sayesinde, eski Sovyet topraklarında bulunan ülkelere önemli derecede etki etmiştir. Rusya'nın bu topraklara etkisi, bazen karışıklık çıkarmak şeklinde bazen direkt müdahale şeklinde olmuştur. Bu müdahalelerden biri, 1988-1995 tarihleri arasında Ermenistan-Azerbaycan arasında yapılan "Karabağ Savaşı"dır. Bu savaşta Rusya, Ermenistan'a destek vererek, Azerbaycan'ın topraklarının % 20 kadarının Ermenistan tarafından işgal edilmesine vesile olmuştur. Rusya'nın, Ermenilere destek vermesi nedeniyle, Azerbaycan'da, Rusya'ya karşı tepkiler oluşmuştur.

SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığına kavuşan Gürcistan'ın, bazı etnik ayrımcı grupların müdahalesi ile karşılaşması, Rusya'nın, Gürcistan'a müdahalesine sebep olmuştur. Gürcistan'daki etnik ayrıkçı grup isyanlarının başında, SSCB'nin dağılmasından önce bağımsızlığını açıklamış olan Güney Osetya gelmektedir. Güney Osetya'nın, Gürcistan'daki seçimleri görmezden gelerek, seçime gitmeleri nedeniyle, Osetya ve Gürcistan arasında yaşanan sorunlar, 1992 tarihine kadar sürmüş, fakat sonrasında Rus, Gürcü ve Osetlerdan meydana gelen barış gücü oluşturulmuştur (Öztürk, 2009:7).

Gürcistan'daki Gül Devriminden sonra başa geçen Mihail Saakaşvili, Osetya ve Abhazya'yı Tiflis idaresine sokmak ve Gürcistan'ı tek bir yönetimin hâkim olduğu bir yapıya ulaştırmak maksadıyla, dış politikada önceliği NATO'ya üye olmaya vermiştir. Saakaşvili'nin izlediği ve Batılı devletlerce desteklenen bu strateji, Rusya'nın bu topraklara daha fazla müdahalesine neden olmuş ve bölgede gerilimi artırırken çatışmaların çıkmasına sebep olmuştur. Rusya'nın bu müdahalesi sonucunda, Osetyalılar ile Gürcüler arasında çıkan çatışmalar Rusya'nın işine gelmiş ve Rusya, bu çatışmalardan sonra mevcut durumun korunması gerektiğine kanaat getirerek bu yanlı bir politika izlemiştir (Öztürk, 2009:7-8). 26 Ağustos 2008 tarihinde, Güney Osetya ve Abhazya bağımsızlıklarını ilan etmişler ve başta Rusya olmak üzere, Venezuela,

Nikaragua, Vanuatu ve Nauru ile Suriye tarafından tanınmışlardır. Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıyan Rusya, Kosova'nın tanınmasına karşılık vererek, Gürcistan'ın NATO ve AB üyeliklerini de dolaylı olarak engellemiştir (insamer.com,16.07.2018).

Rusya, Gürcistan'a uyguladığı stratejinin bir benzerini batı yanlısı politikalar izleyen Ukrayna'ya da uygulamıştır. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya katılması neticesinde, Karadeniz'in Güneyinin ve Batısının NATO'nun kontrolüne girmesi; Gürcistan ile Ukrayna'nın da NATO'ya katılma ihtimalinin ortaya çıkması, Rusya'yı tedirgin etmiş ve bu durumu kabul etmeyeceği bildirilmiştir. ABD'nin, bu bölgede asker sayısını artırması, Gürcistan'a silah göndererek, askeri eğitimler vermesi, Rusya tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Ayrıca, ABD ve AB'nin desteklediği Kosova'nın bağımsızlığının ilan edilmesi, Sırbistan'ın bunu kabul etmediğini açıklaması, Türkiye dâhil çok sayıda ülkenin bağımsızlığı tanıması karşısında Rusya, bu bağımsızlığı kabul etmemiş ve alınan kararı yasadışı olarak kabul etmiştir. Putin, bu olayın etnik ayrılıkçılık hareketlerini artıracağını dile getirmiştir. Böylece, kendine yakın ülkelerdeki etnik ayrılıkçılık isyanlarına ve müdahalelere bir kılıf bulmuştur. Güney Osetya'da yaşanan isyanlar ile Kırım'da yaşanan kriz bu durumun bir sonucudur (Ekici, 2015: 38-39).

Gürcistan'ın, Osetya'ya müdahalede bulunmasının asıl amacı, bölgede gerilimi arttırarak NATO'ya üyeliği hızlandırmak olmuştur. Diğer neden ise ABD ve Türkiye'nin desteği ile Güney Osetya'yı hâkimiyetine tekrar almak istemesindeki inancıdır. 2008 tarihinde meydana gelen olaylar neticesinde gerilen siyasal ortam, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalesi ile daha da artmıştır. Bu durum karşısında Rusya bölgeye girmiş ve Gürcistan'ın ağır yaralar alıp geri çekilmesine neden olmuştur. Gürcistan, Osetya'daki müdahalesini çekmiş olmasına rağmen, Rusya, bu bölgedeki işgalini devam ettirmiştir. Rusya, bu bölgedeki işgalinden Fransa'nın araya girmesi ile sunulan Sarkozy Planı sonucu vazgeçmiştir. İki ülkenin de büyük hasar gördüğü bu savaş sonucunda Rusya, Sarkozy Planı ile Gürcistan topraklarından askerlerini çekmiştir. Fakat Güney Osetya ve Abhazya'daki askeri varlığını uzun müddet sürdürmüştür (Ekici,2015:40).

BÖLÜM III

Kriz Sonrası Türkiye'nin Kırım Politikası

3.1. Karadeniz'de Güvenlik Politikaları

Karadeniz, geçmişten beri stratejik bir bölge olma özelliğini korumaktadır. Bu nedenden dolayı bölgede yer alan güvenlik sorunları, çoğu zaman hassas dengelere dayanmaktadır. Soğuk Savaş'ın ardından meydana gelen yeni güvenlik algısı, Karadeniz'de de etkili olmuştur. Bölgedeki gücü elinde bulunduran Türkiye ve Rusya, Karadeniz'deki güvenlik stratejilerini yeni hale getirerek müttefik olmuştur. ABD, bu müttefik karşısında yerini almıştır. ABD'nin ve Rusya Federasyonu'nun, Soğuk Savaş sırasındaki rekabeti, savaş sonrasında da yeniden devam etmektedir. Fakat Türkiye bakımından Karadeniz, yeni ve daha bağımsız bir politikanın sürdürülmesi demektir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte oluşan yeni dönem, uluslararası ilişkiler açısından önemli siyasi gelişmelerin meydana geldiği, iki kutuplu bir düzenden tek kutupluluğa geçtiği dönemdir. Ayrıca küreselleşmenin ortaya çıktığı, bunun tüm dünyayı etkisi altına aldığı bir dönemdir. Siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel değişikliğin yaşandığı bu sürede, Doğu Avrupa devletlerinde komünist yapı çökmüş ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmaya başlamıştır. Bu süreçte yer alan Batılı devletler ise bu olaylar karşısında, yeni bir tutum takınmak zorunda kalmıştır (Yalçınkaya, 2006:253).

Değişimin çok hızlı bir şekilde gerçekleştiği bu dönemde, Karadeniz Havzası'nda yer alan devletler de bazı arayışlar içerisine girmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Devletleri, ham madde ve enerji kaynaklarından elde ettiği

gelirleri savunma ve uzay sanayisi alanlarında kullanmak istemiş, bu nedenle tüketim mallarına herhangi bir harcama yapmamıştır. Bu bölgede yer alan büyük devletlerden bir diğeri olan Türkiye'nin ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ihtiyacı olan gıda ve tüketim malları elinde varken, sanayi konusunda yatırım yapabilmek için ise ham madde ve enerji kaynaklarına gereksinimi olmuştur. Bölgede yer alan diğer devletlerin de benzeri bazı sorunları olmuştur. Bu sorunlar, Karadeniz Havzası'nda bulunan devletlerin ekonomik alanda iş birliği yapabilmesine ortam hazırlamıştır (Balkır,1993:19). Buna ilaveten, Doğu Avrupa ülkelerinin Doğu Bloğundan ayrılmasından sonra, bu ülkelerin ihtiyaçları ve algılamalarında yeni istekler oluşmuş ve çoğunda demokratik düzene, insan haklarına, temel hak-özgürlüklere ve serbest piyasa ekonomisine dayalı bir gelişme isteği oluşmuştur. Ekonomik anlamda güçlü olabilme isteği, bu devletler açısından önem kazanmıştır. Kendi gelecekleri konusunda hür kararlar almak isteyen bu devletler kendi aralarında ve komşu devletlerle olan ilişkilerini düzeltmek istemiş olup, yeni ortaklıklar kurmayı hedeflemişlerdir. Batılı devletler ile iş birliği halinde olmak isteyen bu devletler Batı'ya kayma eğilimi göstermişlerdir (Bilman, 1998:68-69).

"Blok Siyaseti"nin son bulması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin sona ermesinin ardından, yeni güvenlik politikaları meydana gelmiş, Rusya'nın güvenlik konusundaki algısı ile ABD'nin Karadeniz bölgesindeki politikaları da yeniden belirlenmiştir. 2001 yılının Eylül ayında ABD'de meydana gelen terör saldırısı sonrasında, ABD ve Rusya, kendi iç güvenliklerine yönelik davranışlarını belirlerken, aynı zamanda hedef coğrafyalara yönelik bakış açılarını da keskinleştirmişlerdir. Türkiye de 'güvenlik politikalarını' gözden geçirmek zorunda kalmış ve başta Karadeniz bölgesi olmak üzere, coğrafi bölgelerine göre farklı stratejiler belirlemiştir. Türkiye'nin ve Rusya'nın güvenlik stratejilerini değiştirmeleri, Karadeniz bölgesindeki, bazı konularda çakışmaya yol açmış ve tarihi Türk-Rus çekişmesi yerini, zamanla Türk-Rus ittifakına bırakmıştır. ABD, bu durumdan hoşlanmamış ve Karadeniz'e yönelik stratejisini değiştirerek, kendi politikalarına uyum sağlayabilecek eski Doğu Bloğu ülkelerinden bazıları ile ittifaklar kurmuştur (Özarslan, 2012:138).

SSCB'nin dağılması ve 1955'de imzalanan 'Varşova Paktı Anlaşması'nın sona ermesi, Karadeniz'de iki yüz yıldır varlığını sürdüren Rus nüfusunun önemli oranda azalmasına neden olmuştur. Bu durum, gerek Kuzeybatı Kafkasya'ya sıkışmış durumda olan deniz kıyılarının uzunluğu bakımından, gerekse bağımsızlık öncesi Sovyetler Birliği'nin himayesindeki eski devletlerinin Batılı devletlerle yakınlaşma politikaları açısından bakıldığında, Rusya'yı yeni ve alışık olmadığı durumla karşı karşıya getirmiştir (Kanbolat, 2006:61-62). Bir diğer yandan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni ve güçsüz devletlerin oluşması, oluşan bu devletlerin birkaçında Rus askerlerinin bulunması, NATO ve AB'nin 'genişleme politikaları' sonucunda Karadeniz'le sınırlarının bulunması, Karadeniz Bölgesi'nin önemini arttırırken, bölgede yer alan düzen sorunu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bölge dışında yer alan diğer güçler de Karadeniz politikalarını yeniden düzenleme ihtiyacı duymuşlardır (Alkan, 2006:50-51).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Karadeniz'de, Türkiye aleyhine yapılan kategorik yapılanmaya dayalı çift kutuplu oluşumun ortadan kalkması ile Türkiye açısından hem bölgesel hem de kara ve deniz havzasına yönelik ciddi bir stratejik açılım potansiyeli doğmuştur (Davutoğlu, 2010:275). Ülkemiz, oluşan bu yeni olaylar karşısında, çok yönlü güvenlik stratejileri oluşturmak istemiştir. Bu stratejilerin temeli, Karadeniz'in barış ve refah bölgesi haline getirilmesidir. Burada Türkiye için etkili olan en önemli durum, Karadeniz'in konumudur. Bu kapsamda Türkiye, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, Karadeniz ve Bölge dengeleri açısından etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. 11 Eylül'den bu yana, Daha Geniş Karadeniz Bölgesi (WBSR)'nin doğu ve batı kıyılarında meydana gelen hızlı siyasi ve ekonomik gelişmelere, bölgesel ülkelerin karşı karşıya kaldığı mevcut zorluklara karşı yeni strateji ve yeni yaklaşımlar geliştirmiştir (Aydın; Fazlıoğlu, 2015:129). Balkanlar, Kafkasya, Baltık kıyıları ve Türkistan arasında bir geçiş bölgesi olan Karadeniz'de yer alan devletler ile Türkiye'nin iyi ilişkiler halinde olması gerekmektedir. Çünkü Türkiye, savaşın son bulmasının ardından sınırlarının ötesinde kültürel bağlar oluşturmuştur. Bütün bunların sonucunda Karadeniz ile ilgili olarak Türkiye'nin geliştirmiş olduğu politikalarda iki yönlü bir anlayış hâkim olmuştur. Bunlardan birincisi, Karadeniz'in bir bölge olarak algılanması ve ikincisi ise denizalanı olarak algılanmasıdır. Bu algılama

olayının iki yansıması ise bölge anlayışını yansıtan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİO)" ve deniz merkezli "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu-Black Sea Naval", "Cooperation Task Group (KADİGG-BLACKSEAFOR)" girişimleridir. Ayrıca, yine deniz merkezli algıya bağlı olarak, ülkemizin kendi iradesi neticesinde oluşan "Karadeniz Uyumu Harekâtı-Operation Black Sea Harmony (KUH-OBSH)" uygulaması vardır (Karadeniz, 2007:97).

Karadeniz'deki gerginlik, 2014 yılı mart ayında, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile tırmanmaya başlamıştır. Bu bölgede yaşanan gerginlik, esasen Kırım üzerinden Rusya ve Batı arasında yaşanmaktadır. Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı izlediği saldırgan politika ve özellikle askeri seçenekleri kullanmaya başlaması karşısında Batı tarafı, NATO kapsamında yapılan toplantılar sonrasında bir eylem planı oluşturmuştur. Rusya'ya karşı Ukrayna'nın desteklenmesi amacıyla, 4-5 Eylül 2014 tarihinde, Galler Zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirvede, bölgedeki caydırıcılık gücünün arttırılması gerektiği kararı alınmıştır. Sonrasında Brüksel'de, 15-16 Şubat 2017 tarihlerinde toplanan zirvede ise NATO Savunma Bakanları düzeyinde bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Buna göre NATO'nun Karadeniz'deki deniz gücünün arttırılması kararlaştırılmıştır (Aydın M, 2017).

Türkiye ve Rusya, bilhassa 2000'li yıllardan itibaren genel itibarıyla gelişen ve iyileşen ilişkilere sahiptir. Türkiye, Rusya ile özellikle enerji ihtiyacı ve projeleri, deniz güvenliği ve ekonomik iş birliği alanlarında yakın bir ilişki sürdürmektedir. Fakat iki ülke arasındaki bu son dönem "yakın" ilişkilerin bir "stratejik ortaklığa" evirilebilmesinin önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Özellikle, bölgesel güvenlik stratejileri, etno-bölgesel çatışmalar ve Karadeniz bölgesindeki demokratikleşme süreçleri açısından Türkiye ve Rusya'nın farklı yaklaşım ve stratejileri bulunmaktadır (Tanrısever, 2012:5).

Türkiye ve Rusya arası son dönem gelişen ilişkiler dikkati çekse de temel bazı stratejilerdeki yaklaşım farklılıkları sebebiyle bu "dostane" ilişkiye şimdilik temkinli yaklaşılması gerektiğini ifade eden çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Çelikpala ve Erşen (2018) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye ve Rusya arası temel

anlaşmazlıkların, Karadeniz Bölgesinde değişen jeopolitik dengeler sebebiyle özellikle son dönemlerde gündemde tutulmadığı, ancak bu sorunların ortadan kalkmadığı ve Türkiye ve Rusya ilişkilerinde gelecekte de kilit bir rol oynayacağı ifade edilmiştir (Çelikpala; Erşen, 2018:87). Rusya, 2020 yılında hayata geçirmeyi planladığı iddialı Karadeniz Filosu revizyon planları ve Deniz Doktrininin 2015 yılında yenilenmesiyle bölgedeki deniz üstünlüğünü daha da artırmaya hazırlanmaktadır (Aydın M, 2017).

3.2. Türkiye'nin Kırım Politikası

Devletlerin dış politikadaki kararlarını önemli ölçüde etkileyen, bireysel, ulusal ve sistem seviyesinde faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin yanı sıra dış politikada kararları verenlerin dikkat etmesi gereken bir diğer sınırlayıcı faktör ise, uluslararası sistemin oluşumudur (Şahin, 2016:43).

İkinci Dünya Savaşı sonrası, ülkelerde büyük tahribatlar oluşmuş, devletlerin barış ve güvenliğinin sağlanması ve bir daha sıcak savaş yaşanmaması için uluslararası örgütler kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği "iki süper güç" olarak kendilerini hissettirmişler, ancak Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin dağılmasıyla, iki kutupluluk son bulmuştur. Bu durum yaklaşık 50 yıl boyunca uluslararası alandaki egemen olan eski Sovyetler Birliği devletleri ile diğer devletlerin temellerini sarsmıştır. Bu nedenle yapılan bu değişiklik, devletlerin güvenlik politikalarını ve politik duruşlarını yeniden değerlendirmelerini zorunlu hale getirmiştir. Bu durum aynı zamanda ABD'nin güç mücadelesinde başarıya ulaştığının da göstergesi olmuş, tek başına süper güç olarak ortaya çıkmıştır (Gökbaş, 2009). Soğuk Savaşın bitmesiyle uluslararası sistemin yapısında oluşan bu değişimden, en fazla etkilenen Türkiye, dış politikasını ve güvenlik politikasını tekrar revize etmek zorunda kalmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle geçmişte etnik, dini ve kültürel ortak bir geçmişe sahip ve yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerden "Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan", Türkiye açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu ülkeler Türkiye'nin dış politikasında önemli rol oynamış, Türkiye, eski Sovyetler Birliği'nin mirasçısı

konumunda olduğu düşünülen Rusya'yla da ilişkilerini yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır (Erdoğan; Çolakoğlu, 2000:701).

Türkiye'nin, kurulduğu yıldan buyana, dış politikasındaki önceliği Batı olmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politikasında, bağımsızlığını elde eden Türk Cumhuriyetleri ile ikili ilişkilerde çok önemli hale gelmiştir. Rusya, Ukrayna ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel, özellikle doğalgaz anlaşmaları önemli bir yere sahiptir. Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne ayrı bir önem verilmiş olup, ikili ilişkiler olumlu boyutta devam etmektedir. Kırım'ın ilhak edilmesi neticesinde, ilişkilerde Türkiye'nin, Batı ülkeleri ile Rusya arasında kaldığı görülebilir (Yalçınkaya, 2014).

Kırım Yarımadası; Osmanlı Devleti'nden gelen tarihsel bağları, coğrafi konumu, burada bulunan Kırım Tatarları, başta Rusya olmak üzere büyük devletlerin ilgisini çekmesi, Rusya'nın bir kısım deniz filosunun Sivastopol'de bulunması ve burada atılacak her türlü adımın batılı devleri etkileyecek olması nedeniyle çok önem arz etmektedir. Buda, Türkiye'nin bu bölge ile her daim temasta olmasını ve her durumda, Kırım Tatarlarına yardım elini uzatmasını gerektirmektedir. Kırım'ın, Türkiye için önemini incelerken, Türkiye-Ukrayna arasındaki ilişkiler de incelenmelidir. 1992'de başlayan ikili ilişkiler, gelişmeye devam etmektedir. Ukrayna, sahip olduğu stratejik konumu, ticari ve ekonomik potansiyeli ve zengin yeraltı kaynaklarıyla, Türkiye için önemli bir ülkedir. Bunların yanı sıra, Kırım Tatarları nedeniyle, Türkiye'nin bölgeye olan ilgisi her zaman canlı tutulmakta ve Ukrayna ile olan ilişkisine özel önem vermektedir (Ekici, 2015:101).

Uluslararası sisteminin yapısı, Türkiye'nin, 2014'de, Rusya'nın Kırım'ı ilhakına karşı izlediği politikada sınırlayıcı bir etken olmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'da aktif bir dış politika izlemek istemiş ancak, Rusya'nın "yakın çevre politikası" ve ABD ile Rusya'nın yakınlaşması nedeniyle-aktif politikasından- vazgeçmek zorunda kalmıştır (Şahin, 2016:43-44).

2000'li yıllarda, Rusya ile ABD'nin; Afganistan ve Irak Savaşları, NATO'nun Rusya'ya doğru genişlemesi, Çek Cumhuriyeti ile Polonya'ya konuşlandırılması

planlanan füze sistemleri, gerçekleşen renkli devrimler nedeniyle gerilen ilişkileri, 2008 Gürcistan-Rusya savaşı ile kopma noktasına gelmiştir. Ancak, her iki ülkenin karşılıklı menfaatlerini koruma iradeleriyle ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Bunun sonucunda da ABD ile Rusya arasında, daha yumuşak politika izlendiği görülmektedir. Bu iki ülke arasında yaşanan politika değişikliği, Türkiye'nin Kırım politikasını şekillendiren bir diğer faktör olmuş ve Türkiye, Rusya'yı tek başına karşısına alamamıştır (Şahin, 2016:44).

Kırım, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde, Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olarak kalmıştır. Türkiye, bu bölgedeki önemli unsurlardan biri olan Tatarlar için birçok alanda destek vermeyi denemiştir. En önemli dış politika araçlarından biri olan TİKA (Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) ilk varlığını Kırım bölgesinde göstermiştir. Büyük Sürgün sonrası bölgeye dönüş yapan Kırım Tatarlarının, siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan sağlıklı yerleşimi sağlanmıştır. Bu bölgede birçok cami, okul, hastane ve kültür merkezlerinin kurulmasında destek sağlanmıştır. Kırım Tatarlarının sürgün sıkıntıları sürekli dile getirilmiş ve genel sorunlar devlet politikası olarak desteklenmiştir. Türkiye-Ukrayna arasında imzalanan karşılıklı ikili antlaşmalar ile Kırım Tatarlarının, bazı kültürel haklarının korunmasına destek olunmuştur (İçten, 2015:2).

Turuncu devrim sonrası 2005 yılında, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, bölgeyi ilk ziyaret eden bakan olmuştur. İkinci günü Kırım'ı ziyaret ederek Meclis Başkanı ve Bakanlar Kurulu Başkanı ile görüşmüş ve TİKA vasıtası ile gerekli destek taahhüdünde bulunmuştur. 2011 yılında, Londra'da, sürgünde hayatını kaybeden Cengiz Dağcı'nın, Kırım tatarları için önemi bilinmekte olup dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun araya girmesi ile Yalta'da defnedilmesi sağlanmıştır. Cenaze törenine bizzat Ahmet Davutoğlu tarafından katılımda bulunulmuştur (Taştekin, 2011).

Kırım Tatarlarının sürgünden dönüşlerinde karşılaştıkları sorunların hafifletilmesi amacıyla Türkiye, büyüklü küçüklü pek çok proje yürütmüş, bu çalışmaların alt yapısını oluşturmak amacıyla, Türk İş Birliği Kuruluşu TİKA'nın Simferopol'de bir ofisi açılmıştır. Fahri Başkonsolosluğumuz göreve başlamış ve

Simferopol-İstanbul THY seferleri misliyle arttırılmıştır. Kırım'a atanan 15 din görevlimiz, Vahabi ve İran kaynaklı olduğu bilinen din temelli politikalara karşı, çağdaş Türk İslam uygulamasına bölgede duyulan ihtiyacı karşılamak üzere hizmet yapmış, ilahiyat fakültelerimizden mezun olan çok sayıda Kırım Tatar genci anavatanlarında görev alarak aynı amaçlı hizmetler vermeye başlamıştır. Kırım Şehitliğimizin inşası ile de Tatar toplumuna moral kazandırılmıştır (Cankorel, 2014:239-240).

Uzun yıllar sürgünde olan Kırım Tatarları, 1960 yılından itibaren anavatanlarına dönmeye başlamışlardı. Bu süreçte (UNDP)' nin katkısıyla yaklaşık 15 milyon dolar tutarındaki "1000 Ev" projesi ile de Kırım tatarlarına destek sağlanmıştır. Bu proje, Süleyman Demirel'in talimatıyla başlatılmış ve sürgünden dönen Tatarların konut ihtiyacını karşılamak üzere belirli kıstaslar göz önünde tutularak, bin ailenin her birine on bin dolar kadar bir katkıyla konut edindirmeyi amaçlamıştır. Proje 2006 yılında tamamlanmıştır. Şu ana kadar da 300 binden fazla Kırım Tatarı yurtlarına dönmüştür. Dönen Kırım Tatarları, nüfusun %15'ini dahi oluşturmamaktadır. Bunun tek nedeni ise, 1990'lı yıllara kadar devam eden Rus baskısı ve Kırım topraklarına Rus vatandaşların yerleştirilmesidir. Anavatanına gelemeyenler ise, halen sürgün gibi Orta Asya'da bulunan cumhuriyetlerde yaşamaktadırlar. Bu projeye, Türkiye de gereken desteği vermiştir. O dönemde Büyükelçi görevinde bulunan Bilge Cankorel projeyi yakinen takip etmiştir (Mermerci, 2018).

Türkiye'nin Ukrayna eski Büyükelçisi Cankorel'e (2014) göre Kırım Tatar liderinin, Türkiye'den tek beklediği, Türkiye'nin arkalarında olduğunu gösterecek siyasal ve maddi ilgiydi. 1991 yılında anavatanlarına dönmüş Kırım Tatarları romantik denebilecek ölçülere varan bir milliyetçiliğin etkisi altında, Alparslan Türkeş'e özel yakınlık duymuşlardır. Süleyman Demirel ise SSCB'de ayrılarak bağımsızlıklarını izleyen yıllardaki yeni Orta Asya Türk Devletlerine ve toplumlarına gösterdiği yakın siyasi ve maddi ilgiyle Türk dünyasının gönüllerini kazanmıştır. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde özellikle, Türk girişimcilerin bu coğrafyaya girişindeki şahsi gayretlerini de kaydetmek gerekir. Sonraki yıllarda, Türk iç ve dış politikalarının oluşmasında devreye giren yeni unsurlar, zaman içinde Türk dünyasına ilginin bir miktar soğuması sonucunu verecektir (Cankorel, 2014:239).

Çok sayıda Tatar öğrencinin, Türkiye'deki üniversitelere girme imkânının yaratılması, buna karşılık üniversitelerimize girememiş çok sayıda öğrencimizin de Kırım Tatar Üniversitesi'nde öğrenim görmeleri, bu üniversitede açtığımız Türk Dili ve Edebiyatı Merkezi'ndeki eğitim faaliyetlerine katkılarımız, Tatar toplumu ile Türkiye arasında zengin bir kültür alışverişini başlatmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Kırım'da varlığını hissettirmesi, siyasi olarak da her türlü baskı ve ayrımcılık- ırkçılık tehlikesi karşısında Tatar toplumunun arkasında olması, Kırım Yarımadasındaki yaşamı etkileyen çok önemli bir unsur olduğunu söylemiştir (Cankorel, 2014:240).

Türkiye'nin Ukrayna ve Kırım politikasını gösteren önemli bir örneğe, Bilge Cankorel kitabında yer vermiştir. Cankorel, 2004 yılında bir Türk deniz firkateyninin Sivastopol Limanı'na gelmesiyle, geminin ziyareti esnasında verilen resepsiyona katılmış, ABD ve Rusya Askeri Ataşelerinin de olduğu bir ortamda, Ukrayna Deniz Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Kniaz'ın "*Bugün Karadeniz'de yaşadığımız barışı, Türk Deniz Kuvvetleri'nin yüksek muharebe gücüne ve önderliğine borçluyuz*" sözünün herkesin huzurunda söylenmesini gururla karşılamıştır (Cankorel, 2014:258).

Dönemin Ukrayna Dışişleri Bakanı Zlenko'nun, Cankorel'e, ilan edilemeyen seçimlere yönelik görüşünü sorduğunda, Cankorel'in değerlendirmesi aşağıdaki şekilde olmuştur. "*Muhalefet adayı Yuşçenko'nun taleplerine Batı dünyasının sempatisi olduğunu görüyorum. Aynı zamanda bu halk desteği, hareketi sonuna kadar götürecek güç ve ciddiyette görülüyor. Bu şartlar altında bir iktidar değişikliğinin, şayet demokratik yollarla gerçekleşirse, Ukrayna demokrasisine önemli bir katkı sağlamaması için bir sebep görmüyorum. Bu sebeple demokratik yolların açık tutulmasının şimdiki hükümete de itibardan başka bir şey getirmeyeceği inancındayım*." (Cankorel, 2014:244-245).

Özbay'ın da söylediği gibi Türkiye'nin, Kırım ve Ukrayna politikalarını Rusya politikası ile birlikte ele almanın isabetli olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim Türkiye'nin bu politikaları Rusya ve ABD ile olan ilişkilerine bağlı olarak şekillenmektedir. Türkiye-Rusya ilişkilerinde dönüm noktası, 1 Mart 2003 tezkeresinin

reddedilmesiyle başlamıştır. Türkiye'nin, ABD'nin Irak harekâtında kendi topraklarını kullanma izni vermemesi Rusya tarafında Türkiye imajını değiştirmeye başlamıştır. Bu durum AK Parti hükümetinin Amerika Birleşik Devletleri müttefiki olan Türkiye'nin her şartta ABD'nin yanında yer almadığı ve bağımsız politikalar sergileyebileceği imajını güçlendirmiştir (Özbay, 2010).

3.3. Türkiye'nin Kırım'ın İlhakı Sonrası Politikası

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan '1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre yarımada üçüncü taraflara bırakılmayacak ve aksi bir durumda Kırım doğrudan Türk devletinin kontrolüne tekrar girecekti. Türkiye bu anlaşma maddesine dayalı olan haklarını, Sovyet Rusya'nın dağılması ve 2014 yılı Rusların Kırım'ı istila etmesi süreçlerinde kullanmamıştır (Yılmaz S, 2015).

Ukrayna krizinin Kırım Özerk Cumhuriyetine taşınması ile kültürel, tarihi ve etnik bağları olan Türkiye için konu farklı bir boyuta taşınmıştır. Türkiye üç ayrı stratejik politika üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki, Ukrayna'nın birliği, siyasi yapısının bozulmaması ve uluslararası hukuk olmuştur. Yaşanan siyasi krizde toprak bütünlüğünün korunması, Kiev yönetiminin her kesimi kapsayan, eşit vatandaşlık ve insan haklarına saygılı yönetiminin varlığı savunulmuştur (Davutoğlu,17.03.2014). Bu açıdan Yanukoviç'in devrilmesi ile birlikte ilk ziyaret eden ülkelerden biri Türkiye Cumhuriyeti'dir (Davutoğlu, 01.03.2015). Ayrıca, Kırım referandumunun hukuka aykırı ve gayri resmi olduğunu, sonucunda meydana gelecek fiili koşulların Türkiye tarafından hukuki olarak geçerli olmayacağı bildirilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 17.03.2014). İkincisi, Kırım Tatarlarının, bölgenin asli unsuru olduğu ve varlıkları açısından Kırım bölgesinin Türkiye için önemli olduğu belirtilmiştir. Kırım Tatarlarının güvenliğinin Türkiye için temel şart olduğu resmi makamlarca defalarca deklare edilmiştir. Üçüncü olarak da Türkiye tüm tarafları sağduyuya çağırmış ve askeri faaliyetlerden uzak durmaya davet etmiştir. Sorunların çözümünde ise, diplomasi yolunun tercih edilmesi gerektiğini sürekli vurgulamıştır (Davutoğlu, 17.03.2014).

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2014 yılında, "*Kırım'da yaşayan etnik ve dini grupların, Kırım'ın ve Ukrayna'nın huzuru, ayrıca ortak kullanımımızda olan Karadeniz'in de emniyeti için de birlikte, barış ve refah ortamında yaşamaları gereklidir. Bunun için de Kırım'daki gerginliğin, baskının hafifletilmesi ve sorunların çözülmesi için her türlü desteği vermeye Türkiye olarak hazırız*" şeklinde konuşmuştur (mfa.gov, 14.12.2014).

Bağımsız Kırım devleti ve Kırım Tatarlarını bir araya getirmek amacıyla, 2015 yılında Türkiye'nin destekleriyle 12 ülkeden, birçok sivil toplum örgütü Ankara'da bir araya geldi. Rusya'nın buna engel olmak için bazı girişimleri söz konusu olmuştur. Buna rağmen Dünya Kırım Tatarları Kongresi'nin ikincisi düzenlenmiştir. Toplantıda, Numan Kurtuluş (eski Başbakan Yardımcısı), Kırım'ı işgal eden Rusya'ya, BM'in gereken tepkiyi vermediğini, Türkiye'nin bu ilhakı tanımadığını ve hiçbir zaman tanımayacağını söylemiştir (Yılmaz, 2015).

2015 yılında, Türkiye ile Rusya arasında savaş uçağının düşürülmesinden sonra iyice gerilen ilişkiler, Türkiye'yi, Rusya'nın Kırım'da askeri varlığını arttırmasına yanıt olarak, NATO'nun Karadeniz'de sürekli bir donanma gücü bulundurma planlarına açık destek vermesine neden olmuştur. Türkiye, aynı zamanda, Ukrayna ile askeri ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye, Rusya'nın Kırım Tatarlarına yönelik muamelelerini sert biçimde eleştirmeye ve Gürcistan'ın NATO'ya katılma talebini desteklemeye başlamıştır (Erşen, 2017:94)

2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı'nda, Türkiye'nin yapıcı politika izleyerek Montrö Boğazlar Sözleşmesini uygulaması ve ABD'ne ayrıcalık tanımaması, Rusya tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Özbay, 2011:60). Bu dönemde, Türkiye'nin, Rusya ile de dengeli bir politika izlemek istemesinin göstergesi olarak, Başbakan Erdoğan'ın şu sözleri dikkate değerdir: "ABD bizim müttefikimiz, Rusya ise önemli bir komşumuzdur. Rusya bizim aynı zamanda bir numaralı ticaret ortağımızdır. Enerji ihtiyacımızın üçte ikisini Rusya üzerinden sağlamaktayız. Biz kendi ulusal çıkarlarımız doğrultusunda hareket ediyoruz. Rusya'yı göz ardı edemeyiz." (t24.com, 02.09.2008). Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler, Rusya'nın, 2008'de Gürcistan'ı işgal

etmesi, 2014'te de Kırımı ilhak etmesine rağmen yine de kesilmemiştir. Bu durum, her iki ülkenin enerji iş birliğini, ikili ilişkilerindeki diğer alanlardan ayırabildiğini gösteriyor (Winrow, 2017:17).

Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri sadece ticaret ve enerji alanıyla sınırlı kalmamıştır. Bir NATO üyesi olarak Türkiye, Rusya ile askeri ilişkiler içerisinde de yer almaktadır. Bu durum başta ABD olmak üzere, NATO üyesi devletler tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Bu çerçevede, en büyük potansiyel sorunlardan birisini, Türkiye'nin Rus hava 'savunma sistemi' olan S-400'leri satın alma kararı oluşturmaktadır. Türkiye, Rusya ile "Hava Savunma Sistemi S-400" alımı konusunda anlaşmıştır (bbc.com, 12.09.2017). Türkiye-Rusya ilişkilerinin yakınlaşması doğal olarak Ukrayna ve Kırım konusundaki tutumu üzerinde de belirleyici olmaktadır.

Ukrayna'da ki krizle başlayan, Kırım'da referandumla son bulan ve uluslararası çapta büyük yankılar uyandıran sürecin Türkiye'den görünümüne baktığımızda, gelişmelerin kaygıyla izlendiği görülmektedir.

Çavuşoğlu yaptığı bir konuşmada; *"Türkiye, nerede yaşarsa yaşasın Kırım Tatarlarının yanında oldu. Tıpkı Ahıska Türkleri gibi, tıpkı diğer mazlum halklar gibi, tıpkı Kırım Tatarlarıyla birlikte sürgüne gönderilen topluluklar gibi. Bundan sonra da Kırım Tatarlarının yanında olmaya devam edeceğiz. Kırım davasını hiçbir zaman unutmadık, unutmayacağız. Kırım'ın ilhakını tanımadık, tanımayacağız*" diye söylemiştir (ukrturk.net, 08.06.2018). Ayrıca, bir başka toplantıda, Türkiye'nin, haklı Kırım davasını 'Avrupa Konseyi', 'Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı -AGİT- gibi her uluslararası platformda gündeme getirmeye devam edeceğini söyleyerek Türkiye'nin görüşlerini ifade etmiştir (sputniknews, 08.06.2018).

Türkiye-Rusya ilişkilerindeki değişim Ukrayna ve diğer ülkeler tarafından da dile getirilmektedir. Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko ve Ukrayna Ortodoks Kilisesi lideri Epifaniy, kiliseye bağımsızlık statüsü kazandırmak için İstanbul'da bir araya gelmişlerdir. Bu buluşmada Türk Ortodoks Patrikhanesi yetkilisi Sevgi Erenol, "*Fener Rum Kilisesi'nin tutumu, Türkiye'yi Ukrayna üzerinden ABD-Rusya gerginliğinde taraf*

olmaya zorluyor. Türkiye, egemenliğini paylaşmamalı" şeklindeki ifadesiyle Türkiye'nin hali hazırda net tavır koyamadığını dile getirmiştir. Putin ise bu yaşanan kilise olayında, Ukrayna'ya bağımsız bir kilise kurması yetkisinin verilmesi neticesinde, Ortodoks Kilisesi'nin bölünmesine neden olacağını ve bunun da çok ağır sonuçlar doğuracağı uyarılarında bulunmuştur (sputniknews, 04.01.2019). Türkiye'deki Fener Rum Patriği'nin, Ukrayna'daki Ortodoks Kilisesinin kendi yönetimini tayin edebileceğine ilişkin "otosefal" statüsünü onaylayarak, Rus Ortodoks Kilisesine olan bağlılığını sona erdirmesi, Rusya tarafından tepki ile karşılanmıştır. Aktürk'ün de dediği gibi, Ukrayna'daki Ortodoks Kilisesi'ne, otosefal statüsünün verilmesi, aynı zamanda, Ukrayna'da, Moskova Patrikhanesi'ne sadık, rakip Ortodoks Kilisesi'nin olması nedeniyle, Ukrayna'yı istikrarsızlaştırma riski taşımaktadır. Bu durum, Rusya'nın Ukrayna üstündeki etkisini azaltırken, Türkiye'nin lehine bir durum yaratabilir. Rusya'nın, daha önemli gördüğü Ukrayna cephesine yoğunlaşması ise Suriye'de, Türkiye ile uzlaşmış olduğu sınırların kalıcılaşmasını destekleyebilir (sabah.com, 2018).

Kırım Tatarları noktasında dönemin Başbakanı Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Putin arasında yapılan telefon görüşmesi de dikkatleri çekmektedir. Erdoğan, Kırım hassasiyetini, "Kırım'da yaşayan Tatar ve Rus vatandaşlarının, Ukrayna halkı ile beraber 'huzur ve barış' içinde yaşamlarını sağlamak adına gereken ortamın hep birlikte oluşturulması gerekir" diyerek vurgulamıştır. Bu görüşmede özetle vurgulanan şey, Rusya, Kırım'da yaşayan Ruslar ve azınlıkların haklarını ne kadar koruyorsa, Kırım Tatarlarının haklarını da aynı ölçüde koruması gerekliliği olmuştur (Baştürk, 2014:38).

Kırım'ın referandum kararı alması üzerine, Türkiye, kırmızıçizgilerinin geçildiğini ve krize ilişkin temel hassasiyetlerini ortaya koyan bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada şu hususlar belirtilmiştir: "Bölgede yapılan her türlü oldubittiye karşıyız; Referandum yeni kırılmalara ve olumsuzluklara neden olabilir; aynı zamanda soydaşımız olan 'Kırım Tatarları' konusunda Türkiye hassasiyet göstermektedir; çözüm, " Ülkenin siyasi birliği ve toprak bütünlüğü temelinde, demokratik ilkeler çerçevesinde, uluslararası hukuka ve anlaşmalara uygun şekilde" olmalıdır. Çözümün de gerçekleşmesi için, taraf ülkeler aralarında "uzlaşı ve diyalog" ortamını oluşturmalıdır olmaktadır (Erol, 2014:10). Türkiye'nin krize yaklaşımı referandum

sonrasında da değişmemiş ve referandumun hiçbir şekilde tanınmayacağı açıklanmıştır (Davutoğlu, 17.03.2014).

Rusya'nın Kırım'ı İlhakına karşı, Batının uygulamaya koyduğu yaptırım kararlarını reddeden tek NATO ülkesi olarak Türkiye, NATO'da, Rusya'ya karşı ortak bir tavır konusunda mutabakat olmaması nedeniyle, esnek bir politika izlemiştir. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan, Kırım Tatarlarının haklarını gözeten Türkiye, Rusya'ya karşı diplomatik veya ekonomik yaptırımda bulunmayarak, denge politikası yürütmeye çalışmıştır. Ancak, Türkiye'nin diplomatik çözüm çağrıları sonuçsuz kalmıştır. Ekonomik yaptırımda bulunmayan Türkiye, Rusya'nın tavrını kınama yoluna da gitmemiştir. Türkiye'nin, böyle davranmasının nedenlerini değerlendirmek gerekir. Türkiye-Rusya ilişkileri ekonomik çıkarlarına göre şekillenmektedir. Özellikle; enerji ve ekonomik alanlarda olmak üzere, Türkiye-Rusya ilişkisini bağımlılık olarak da tanımlayabiliriz. Batının özellikle de ABD'nin etkisiz kaldığı Karadeniz'e, Rusya'nın etki etmeye başlaması ve Kırım'ı ilhak etmesi, Türkiye'yi endişelendirmiştir. Türkiye'nin önderliğindeki BLACKSEAFOR, KUH gibi oluşumlar sayesinde, Türkiye Karadeniz'deki üstünlüğünü arttırmıştır. Türkiye, bu coğrafya üzerinde, herhangi bir aktörden yana taraf olmamalı ve çıkarlarını gözetmelidir. Bu çok boyutlu endişeler, Türkiye'nin, tam olarak ne Rusya'nın ne Ukrayna'nın ne Kırım'ın, ne de Batı'nın yanında tutum sergileyememesine neden olmaktadır (Ekici, 2015:108-109).

Türkiye'nin Rusya'nın Kırım'a olan müdahalesini açık bir şekilde eleştirmekle beraber kınama yoluna da gitmemiş olması, Türkiye'nin Rusya ile olan ikili ilişkilerine de zarar vermek istemediği şeklinde yorumlanabilmektedir. Putin, 2014 Aralık ayında Türkiye'ye yaptığı ziyarette, Rusya'nın, Karadeniz'den ve Bulgaristan güzergâhını takiben AB ülkelerine taşımak istediği "Güney Akım" projesini durdurduğunu ve önceden planlanan güzergâhın iptal edildiğini, yeni güzergâhın ise Türkiye'den geçirileceğini söylemiştir. Rusya, transit bir ülke olan Ukrayna ile aralarındaki yaşanan sorunlar nedeniyle bu projenin gerçekleşmesine büyük önem vermiştir. Ancak projeye, AB'nin '3. Enerji Paketi' engel olmuştur. Brüksel'in, enerji güvenliği konusunda taviz vermek istememesi, Moskova'nın, Güney Akım'ı, Türkiye üzerinden taşımasına en büyük etken olmuştur (Özbay, 2014).

Putin, 01 Aralık 2014'de Ankara'ya yaptığı ziyaretinde, "Güney Akım Projesi"ni yırtıp atmış ve Türkiye üzerinden yeni bir boru hattı projesi yapılacağını ilan etmiştir. Güney Akım Projesi, bir siyasi proje olarak gündeme gelmiştir. Bu nedenle projenin sonlandırmasının nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz (UPA, 19.01.2015);

- Öncelikli olarak iptal edilmesinin nedeni Ukrayna Krizi,
- Projesinin güzergâhının uzun olması nedeniyle maliyetinin yüksekliği,
- Önceleri Türkiye'yi saf dışı bırakan Rusya ile Türkiye, stratejik ortak arayışı içindedirler. Türkiye jeopolitik öneminden dolayı bu durumu Avrupa'ya karşı bir koz olarak kullanma düşüncesi içindeyken, Rusya hem ekonomik krizini atlatmak hem de Avrupa'ya gözdağı vermek istemektedir,
- Türkiye, doğalgaz ve petrol rezervlerinin büyük bir kısmını bulunduran Orta Asya ve Doğu Avrupa arasında coğrafi olarak bir köprü vazifesi gördüğünden dolayı stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye'den geçen her boru hattı uluslararası bir öneme sahip olmaktadır. Bundan dolayıdır ki Türkiye 'ye 'Güney Akım' projesinin iptalinden sonra yeni bir proje ile gelinmesi şaşırtıcı değildir. Rusya'nın da bu durumdan istifade etmesi oldukça normaldir.

Güney Akım Projesi (South Stream), Rusya'nın en büyük doğalgaz hattı olan NABUCCO'yu ve sürekli problem yaratan Ukrayna'yı devre dışı bırakmak için kurulması planlanan doğalgaz hattı projesidir. Bu projenin geçiş güzergâhında Türkiye'nin Karadeniz'deki ekonomik alanı olarak tanımlanan egemenlik alanı da yer almaktadır. Bu proje ile Rusya, doğalgazını Avrupa'ya kendisi taşıyarak enerji koridorunda en büyük söz sahibi olmayı hedeflemektedir. Ancak NABUCCO projesi başlatılmış ve Türkiye'de bu projenin en önemli ortaklarından birisi olmuştur. Rusya ise, Türkiye'yi NABUCCO projesine ortak olmasından sonra Güney Akim projesinde görmek istemediğini Ankara'ya iletmiştir. Ankara ise Rusya ile arasındaki daha önce çözüme kavuşturulmamış konuları çözüme kavuşturmak için Rusya'ya evet demiştir (Dünya Bülteni, 06.08.2009).

Grafik 2. NABUCCO Boru Hattı. Kaynak: (tuicakademi.org, 28.03.2012).

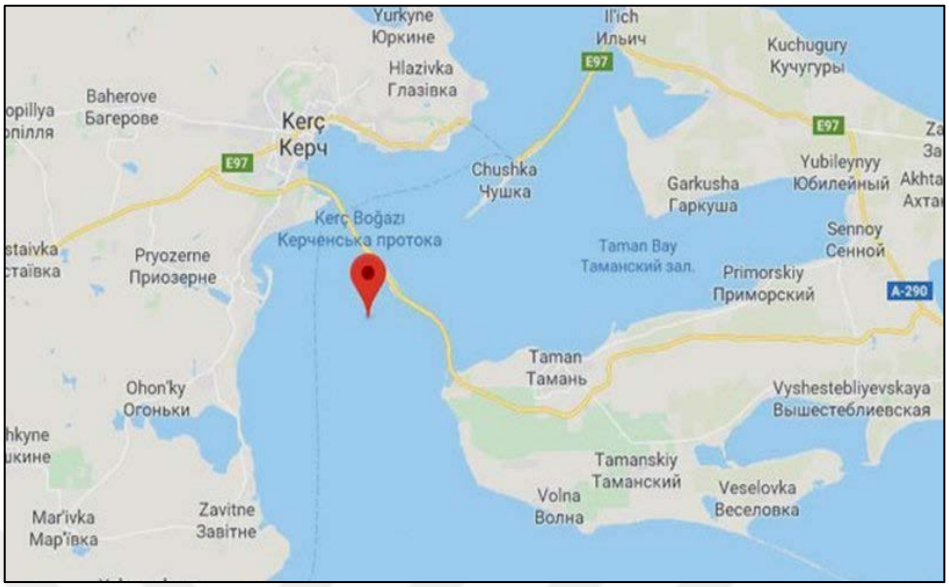
Putin'in bu önemli politika değişikliği, 2000'li yılların ortalarında Rusya'nın Güney Akım Projesi'ni ortaya atarak engellediği, özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinin Rus tekelini kırmak için desteklediği NABUCCO projesinin farklı biçimde hayata dönmesi anlamına gelmektedir. Bu projenin esas amacı, Avrupa ülkelerinin Rusya'ya bağımlılığına son vermektir. NABUCCO, Rusya'yı By-Pass ederek Hazar'daki doğal gazın, Türkiye üzerinden Batı'ya taşınmasını öngörmüştür. Putin, Güney Akım'la bu projeyi bitirmiştir. Şimdi ise bu kez benzer bir boru hattını Moskova kendi eliyle hayata geçirecektir. Bu proje, Türkiye ile Azerbaycan'ın üzerinde çalıştığı TANAP'ın da Rus engeline takılmadan yürütülmesini kolaylaştıracaktır (euronews.com, 02.12.2014). Güney Akım projesi, Rusya'nın Ukrayna'yı enerji sevkiyatı konusunda devre dışı bırakmak için hazırlanan bir proje olup, Rus gazının, Karadeniz üzerinden Türkiye'ye ve oradan da Avrupa'ya geçişi için hazırlanmış bir projedir. Bu projeye Türkiye tarafından destek verilmesi, esasen Türkiye'nin Ukrayna ve Rusya politikalarındaki denge politikasını göstermektedir. Türkiye, Ukrayna hak ve menfaatlerini, Kırım Türkleri konusundaki hassasiyetini her fırsatta dile getirse de bunları Rusya'yı tamamen karşısına alacak şekilde yapmamaktadır.

Resim 3. Trans-Adriyatik Boru Hattı (TANAP). Kaynak: (ntv.com,27.05.2013).

Putin'in ziyaretinde; gümrükteki sorunların giderilmesi, dış ticarette ülkelerin kendi para birimlerinin kullanılması, enerjide fiyat indirimi ele alınmış ve bu kapsamda sekiz anlaşma imzalanmış, "Mavi Akım" hattı üzerinden yapılacak sevkiyatın artırılması ve 1 Ocak'tan itibaren Rusya'dan temin edilen doğalgaz için %6'lık indirim yapılması kararlaştırılmış; "Rusya'nın Kırım Tatarlarına, dillerinin resmi dil statüsünde olması gibi, daha önceden verilmemiş hakları tanıdığı vurgusu, Türkiye'nin temel kaygılarının giderilmesi" bağlamında tekrarlanmıştır (Özdal, 2014, UDİK).

Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken, Rusya ve Ukrayna gerilimi de tırmanmaya devam etmektedir. 2018 Kasım ayında iki ülkenin savaş gemileri karşılaşmışlar ve Rusya tarafı karasularının ihlal edildiğini gerekçe göstererek Ukrayna savaş gemisine müdahale etmiştir. Son olarak Rusya, Ukrayna gemilerinin Kerç Boğazı'ndan geçişinin, 'NATO'nun da dâhil olacağı askeri çatışmaya yol açabileceği' uyarısında bulunmuştur (habertürk.com, 10.04.2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan, G-20 Toplantısı için Arjantin'e giderken, bu konuda bir açıklama yaparak, Rusya ile Ukrayna arasında arabulucu olabileceğini dile getirmiş ancak, bu teklif, Rusya tarafından, aracılara ihtiyaç duyulmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir (ukraynahaber.com, 29.11.2018)

Resim 4. Kerç Boğazı. Kaynak: (Habertürk, 10.04.2019).

Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli vesilelerle, Türkiye'yi, net taraf olmaya zorlayan faaliyetleri ise devam etmektedir. Rus lider Vladimir Putin, Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ı, 21 Nisan'da, Kırım'da bir cami açılışına davet etmiş, ancak, camii açılışı 21 Nisan 2020 tarihine ertelenmiştir. Türkiye'nin bu davete katılacak olması, Rusya ile ABD ve AB arasında izlediği denge politikasını nasıl devam ettireceğine dair önemli ipuçları taşıyacağı gibi Rusya'nın, Kırım'ı ilhakını meşrulaştırması olarak da değerlendirilebilecektir (timetürk.com, 2019).

Sonuç

Bu tezin amacı, Ukrayna Krizinin sebep-sonuç ilişkilerini inceleyerek, Kırım'a etkilerini ve Rusya'nın Kırım'ı İlhakı sürecinde, Türkiye'nin izlediği ve izlemesi gereken politikaları tespit etmektir. Bu çalışma esnasında, Ukrayna Krizinin görünen sebepleri ile gerçek sebepleri araştırılmış, Ukrayna Krizinin aktörleri ve etkileri incelenmiştir. Müteakiben, Ukrayna'daki olayların Kırım'a nasıl sıçradığı, Kırım'ın tarihi ve coğrafi önemi de göz önünde bulundurularak, Rusya'nın, burayı ilhak sebepleri ve nasıl ilhak ettiği vurgulanmıştır. Etnik yapı ile çıkar ilişkilerinin, krize olan etkileri tespit edilmiş, her iki krizinde, aktörleri arasındaki ilişkiler irdelenerek, Türkiye'nin izlediği ve izlemesi gereken politikalar, Ukrayna ve Kırım Krizlerinin aktörleriyle olan ilişkilerde göz önüne alınarak ortaya konulmuştur. Bu çerçevede, yaptığımız tespitler ile uygulanması gereken hususlar aşağıda belirtilmiştir.

Ukrayna, 1990'lı yılların sonlarına kadar tamamen Rusya etkisinde bir politikayla idare edilmiştir. Daha sonra batıcılık ve liberal düşünce sisteminin etkisi, Turuncu Devrim ve sonrasında yaşanan halk hareketleri ile Rusya eksenli politikalarına tamamen zıt politikalar izlemeye başlamıştır. Başta güvenlik ve ekonomik olmak üzere pek çok yönden dezavantajlı olan bu durum karşısında Rusya, başlangıçta Ukrayna'yı kaybetmek istemediği için daha ılımlı politikalar izlemiş, Ukrayna'daki durumun netleşmesiyle birlikte, büyük ve sert yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Çünkü, Rusya güç kullanımı ile sorunların çözümü yolunu seçmiştir. Ukrayna ise gerek askeri gerekse ekonomik açıdan daha zayıf bir ülke olmasının doğal bir sonucu olarak, Rusya tehdidine karşı, AB ve ABD gibi güçlü ülkelerin desteğini alarak bir denge politikasını tercih etmiştir.

Batıya dönük, demokrasiye dayalı bir yönetimin hâkim olduğu Ukrayna, esasen Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı, Türkiye açısından iyi bir müttefik özelliği

taşımaktadır. Özellikle, Karadeniz ve Kafkaslar olmak üzere, Rusya'nın etki alanının daraltılması Türkiye dış politikasının isteğidir. Rusya'ya yakın, otoriter ve askeri bir Ukrayna yönetimi ise Karadeniz başta olmak üzere, Türkiye açısından da barışı tehdit edebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Bölgedeki istikrara katkı sunması ve Türkiye'nin müttefikleri olan ABD ve AB'nin de desteğini alması sebebiyle, Türkiye'nin Ukrayna konusundaki tutumu Ukrayna dış politikasını destekleyici mahiyette olmuştur. Türkiye, bu politikasına devam etmelidir.

Ukrayna'ya dış politikada "öncelikli ülke" statüsü tanıyan Türkiye, Karadeniz'in ve enerji hatlarının güvenliğini sağlayacağı gibi Kırım'da yaşayan yaklaşık 270 bin civarındaki Kırım Türkü sayesinde de iki ülke arasındaki ilişkilere tarihsel bir boyut da kazandırmaktadır. Bu sebeple, Ukrayna'ya karşı, Türk dış politikasında olan olumlu tutum devam ettirilmelidir.

Türkiye, enerji açısından Rusya'ya bağımlı olması, özellikle son dönemde, ABD ve AB politikaları ile düşülen ayrılıklar nedeniyle, Rusya'nın bu krizdeki sert tutumuna rağmen, Rusya'ya karşı net bir muhalefet göstermemiştir. Ancak, yine de Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini, Kırım'da yaşayan Tatar Türklerinin durumlarıyla yakından ilgilendiğini her fırsatta dile getirerek, Rusya ve Ukrayna ile Rusya ve ABD arasında bir denge politikası izlemiş olup bu politikasına devam etmelidir.

Kırım'ın İlhakıyla derinleşen Ukrayna Krizi'nin, yerel, bölgesel ve küresel nedenleri ve aynı ölçüde etkileri olmuştur. Putin, Kırım'ın işgali sonrasında ilk defa "tek kutuplu sistemin sona erdiğini" açıklamıştır. Türkiye, bundan sonra da dış politikada, halen uygulamakta olduğu gibi denge politikasına devam etmelidir.

Ukrayna Krizi ile Kırım'ın İlhakı, Rusya'nın Kafkaslar ve Karadeniz'deki pozisyonunu güçlendirmiş ve Rusya'nın durum üstünlüğünü ele geçirmesini sağlamıştır. ABD ve Batı dünyasının, Rusya'ya bu konuda etkili bir karşılık verememesi, Rusya'nın, Sovyetler Birliği coğrafyasındaki etkisini genişletme arzusunu ve çıkarlarını

koruma isteğini artıracağından, bu bölgedeki her türlü olay, Türkiye tarafından çok yakından takip edilmelidir.

Ukrayna Krizi ile Kırım'ın İlhakı, başlangıçta bölgesel kriz olarak gözükmesine rağmen, zamanla global krize dönüşmüş ve dünya tek kutuplu yapıdan farklı bir yapıya evrilmiştir. Ukrayna; Rusya, Amerika ve AB arasındaki mücadelede, diplomasi azami seviyede kullanılmıştır. Rusya'nın, uluslararası hukuk kurallarını ihlal ederek Kırım'ı ilhak etmesi, uluslararası alanda tanınmamış olup bu durum mevcut haliyle büyük bir sorun olarak ortada durmaktadır. Türkiye, bu sorunun diplomatik ve uluslararası hukuk kurallarına göre çözümü için girişimlerine devam etmelidir.

Rusya enerji kaynaklarının, Avrupa'ya taşınabileceği en ekonomik ve en uygun güzergâhın, Ukrayna'dan geçmesi nedeniyle Ukrayna, Rusya ve Rusya'nın enerji tekelini kırmak isteyen Batı için ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle, Ukrayna Krizi ve Kırım'ın İlkahı sorununun, orta vadede çözümlenmesi zor gözükmektedir. Türkiye, coğrafi konumunun avantajlarını da kullanarak, bu sorunun çözümü için uyguladığı politikalarına ve çok taraflı görüşmelerine devam etmelidir.

Türkiye gerek enerji bağımlılığı gerek Kırımdaki Tatarlar gerekse Avrupa'ya giden enerji hatlarının geçiş güzergâhı olma hedefi gibi nedenlerle, Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakı konularında, Rusya'ya karşı yeterli tepkileri göstermemiştir. Ancak, Türkiye, uluslararası her türlü platformda, kendi çıkarlarını gözetmeye devam ederken, Kırım'ın ilhakının tanınmaması için girişimlerine devam etmelidir.

Kırım ve dolayısıyla Kırım'daki kaynakları ele geçiren ve Sivastopol Limanını kontrolünü alan Rusya Karadeniz'deki etkinliğini de artırmıştır. Türkiye, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, uluslararası kamuoyunu ve uluslararası siyasal sistemleri kullanarak, Montrö Boğazlar Sözleşmesi şartlarını da harfiyen uygulayarak, Rusya'nın bu etkinliğini azaltmaya çalışmalıdır.

Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlık, dış ticaretimizi olumsuz etkilemiş, bu da aldığımız tahıl miktarının düşmesine ve tahıl ithalatının zora girmesine neden olmuştur.

Batılı ülkelerin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara karşılık, Rusya'nın AB ülkeleri ile ABD'den gıda ithalatını yasaklaması, Türkiye'nin Rusya'ya olan ihracatının artmasını sağlanmıştır. Türkiye, tarım konusunda alternatif yaratma yoluna giderken, bu kriz ortamını kendi çıkarlarına uygun hale getirecek her türlü fırsattan yararlanmaya devam etmelidir.

Türkiye, sorunun diplomasi yoluyla ve askeri tedbirlere başvurulmadan çözülmesi ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü sağlayacak, Kırım'da ki Kırım Türklerinin de hak ve hukuklarını temin edecek çözüm yollarını, uluslararası platformlarda dile getirmeye devam etmeli ve bu konuda çalışmalarını aralıksız sürdürmelidir.

Türkiye, Kırım Tatar halkının güvenliğinin ve sindirme çabalarına karşı haklarının takipçisi olmalı, soydaşlarının durumunu yakından takip etmeye devam etmeli, Kırım Türkeri'ne yaptığı her türlü yardımı sürdürmelidir.

Birçok kısıtlama ve güvenlik sorunları ile karşılaşan Kırım Tatarlarının kaygılarına rağmen, Türkiye, krizin çözümü için batının Rusya'ya karşı uygulayacağı yaptırımları göz ardı ederek, iş birliğini daha da artırmalı ve diyalogu devam ettirerek çözüm bulma stratejisini sürdürmelidir.

Türkiye, Kırım'ın ilhakına karşı yürüttüğü politikasını, tüm NATO ülkelerine anlatarak hepsinden kendi politikasına destek sağlamaya çalışmalıdır. Kırım'ın ilhakını tanımayan Türkiye, tamamen ne Rusya'nın yanında ne Batı'nın yanında ne de Kırım'ın yanında tutum sergilemeyen, denge politikasına devam etmelidir.

KAYNAKÇA

Adst.org.(2018), Leningrad Baş Konsolosu Richard M.Miles ile yapılan mülakat. https://adst.org/wp-content/uploads/2018/02/Russia-1.pdf (28.08.2019)

Ağır O.; Ağır Ö. (2017), Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*-2017/Avrupa Birliği ve Avrasya, s.111-113

Akgün B. (2009), *Türk Dış Politikası ve Uluslararası Örgütler*. Akademik Orta Doğu, Cilt: 3(2), s. 1-39

Aksoy M. (2014), Kriz Bağlamında Avrupa Birliği ve Ukrayna İlişkileri, (İçinde: edit: Hasret Çomak ve diğerleri, Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi, (İstanbul: Beta) s.431-438

Alkan A. (2006), 21. Yüzyılın İlk çeyreğinde Karadeniz Güvenliği, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.50-51

Akman H. (2014), Kırım-Sivastopol üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1 p. 1-20, Ankara-Turkey

Anlar A. (2014), *Rusya ve Batı Arasında Ukrayna Krizi, Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* (içinde: derl., Hasret Çomak ve diğerleri) İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 196,

Arı T. (2006), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul, 6. Basım, s. 190

Arı T. (2017), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, 11. Baskı, Bursa, s.183-184

Arkhipov I. (2014), Putin Says Officials Must Stop Russian 'Color' Revolution, Bloomberg, https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-20/putin-says-russia-must-prevent-color-revolution (05 Aralık 2018)

Arslan H. (2007), Basının Türk Dış Politikası Üzerindeki Yönlendirici Etkisi. Gazetecilik Anabilim Dalı. İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. s.14-21

Aslund A.; McFaul M. (2006), *Introduction: Perspectives on the Orange Revolution*. (içinde: A. Aslund, & M. McFaul Revulution in Orange), Carnegie Endowment Press, s.1-9

Aydın A. (2016), Europe-Russıa Battle In Ukraıne: Reflectıons Of Thıs Struggle On Polıtıcal Attıtudes Of Turkey, s. 451 http://www.sosyalarastirmalar. com/cilt9/sayi 42_pdf/2tarih_siyaset_uluslararasiiliskiler/aydin_aydin.pdf (03 Mart 2019)

Aydın M.; Fazlıoğlu Ö.(2015), The Turkish Policy Towards The Wider Black Sea Region and Its Chairmanship of the BSEC (May - October 2007) s.129. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19448953.2014.928541 (23 Mart 2019)

Aydın M. (2017), Power struggle in the Black Sea. http://www.hurriyetdailynews. com/opinion/mustafa-aydin/power-struggle-in-the-black-sea-111388 (24 Mart 2019)

Babiş AG. (2018), Ukrayna'da "Maidan" Kime Kalacak? Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi. http://www.turksam.org/tr/ makale-detay/967-ukrayna-da-%25C5%2593maidan-kime-kalacak (06 Kasım 2018).

Baharçiçek A.; Ağır O. (Kasım-Aralık 2015) Kırımın Rusya Federasyonuna Bağlamında Rusya'ya Komsu Ülkelere Olası Etkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı.52 s.41

Balkır C. (1993), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) Ekonomik Bir Değerlendirme, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, Yayın No. *TUSİAD*-T/93, 5-159, İstanbul, s.19

Baştürk L. (Mart 2014), *Ukrayna, Kırım ve Türkiye'nin Siyaseti*, (Edt). Aynur Erdoğan, Dünya Bülteni Araştırmalar Masası, İstanbul: DÜBAM Yayınları, s.38

Bayraklı E. (Mart 2014), Avrupa Birliği'nin Ukrayna Kriziyle İmtihanı, SETA Perspektif, Sayı: 40. s. 3 http://file.setav.org/Files/Pdf/ 20140325182303_avrupa-birliginin-ukrayna-kriziyle-imtihani-pdf.pdf (11 Ağustos 2018)

Bayram Y. (2011), Liberal Demokrasilerde Medya ve Kamuoyunun Dış Politika Karar Alma Sürecine Etkisi, *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 68-80 http://dergipark.gov.tr/download/article-file/66314 (14 Şubat 2019)

bbc.com. (16.03.2014), Kırım referandumunda Rusya'ya evet", https://www.bbc. com/turkce/haberler/2014/03/140316_kirim_sonuc. (05 Aralık 2018)

bbc.com. (12.09.2017), Türkiye ve Rusya S-400 füze anlaşmasını imzaladı. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41239093 (14 Şubat 2019)

Bekir N. (Mart-Nisan 1998), Ukrayna Devlet Organlarında Demokratikleşme ve Kırım Tatar Halkının Temsili Meselesi, *Emel Dergisi*, Sayı:225, s.1

Benli Z. (2016), Ukrayna'nın Ulus ve Devlet İnşa Süreci ve Küresel Güçlerin Bu Sürece Etkisi, s.106-114. http://dspace.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/2497/10113551. pdf?sequence=1&isAllowed=y (16 Ağustos 2018)

Bilman L. (1998), The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy, Perceptions, Volume III, Number 3, September-November 1998, s. 68-69. http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/ 2012/02/ LeventBilman.pdf (16 Aralık 2018)

Bloomberg HT. (16.03.2014), Kırımoğlu: Kırım Tatarları referandumu boykot etti. http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1524547-kirimoglu-kirim-tatarlari-referandumu-boykot-etti, (01 Aralık 2018)

Bozkaya K. (2012), Türk Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler, Kocaeli, s.10-15https://www.academia.edu/33158969/T%C3%9CRK_DI%C5%9E_POL%C4%B0%C4%B0KASINI_ETK%C4%B0LEYEN_FAKT%C3%96RLER (14 Ocak 2019)

Büyükakıncı E. (2004), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. Phoenix Yayınları, Ankara, s.320- 400

Cankorel B. (2014), *Bir Dönem Biterken*, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, s. 214-277

Carnegie Council. (19 Ağustos 2015). Bringing Ukraine Back Into Focus: How to End the New Cold War and Provide Effective Political Assistance to Ukraine. https://www.carnegiecouncil.org/publications/articles_papers_reports/742 (18 Ağustos 2018)

CNN Türk. (17.03.2014). Kırım'daki referandumda Rusya ile birleşme çıktı. www.cnnturk.com/haber/dunya/kirimdakireferandumda-rusya-ile-birlesme-cikti. (01 Aralık 2018)

Constitution of Ukraine (1996), Chapter X TheAutonomousRepublıc Of Crımea,md.134-137.http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383106 (07 Aralık 2018)

Çelikpala M.; Erşen E. (2018), Turkey's Black Sea Predicament: Challenging or Accommodating Russia? http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/sf-72-92.pdf (24 Mart 2019)

Çınar İ. (2010), Eğitim ve Millî Güç Unsurları. Eğitişim Dergisi. 27 (içinde: Abdullah Tarhan, S.Ü. Uluslararası İlişkiler, 2013 Yüksek Lisans Tezi, Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler ve 21.yy Olaylarla Türk Dış Politikası)

Çiftçi C. (2017), Batı'nın Rusya'ya Karşı Strateji Oyunu: Ukrayna ve Kırım. https://www.diplomatikstrateji.com/batinin-rusyaya-karsi-strateji-oyunu-ukrayna-kirim/ (19 Ocak 2019)

Davutoğlu A. (2010), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul. s.275

Davutoğlu A. (2012), *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 75. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, s. 24-28

Davutoğlu, A. (17.03.2014), Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kırım Tatar Meclisi Eski Başkanı Sayın Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ile Ortak Basın Toplantısı, Ankara.http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-ahmet-davutoglu_nun-kirimtatarmeclisi-eski-baskani-sayin-mustafa-abdulcemil-kirimoglu-ile-ortak-basin-toplant.tr.mfa (13 Şubat 2019)

Davutoğlu A. (01.03.2015), Türkiye Olarak Kırım'da Gerginliğin Azaltılması ve Sorunların Çözülmesi İçin Her Türlü Katkıyı Yapmaya Hazırız. http://www.mfa.gov.tr/ disisleri-bakani-davutoglu-_turkiye-olarak-kirim_da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkiyi-yap.tr.mfa (27 Eylül 2018)

DEİK. (2012)Ukrayna Ülke Bülteni, s.2,3. https://www.deik.org.tr/ uploads/ ukrayna-ulke-bulteni.pdf (07 Haziran 2018)

Demes P.; Forbrig J. (2006), Pora- Its Time for Democracy in Ukraine. (içinde: A. Aslund, & M. McFaul, Revolution in Orange, Carnegie Endowment Press.

Demir S. (2014), *Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı*, (içinde: Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi, derl., Hasret Çomak v.d., İstanbul: Beta. 2014), s.169-183

Dinler M. (2018), *Jeopolitik Çerçevede Ukrayna-Rusya Gerilimi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne. s. 159

Dunlop JB. (1993), *The Rise of Russia and Fall of the Soviet Empire*, Princeton University Press, s. 36 – 61

Durgut B. (2017), Demokratik Barış Teorisi'ne Bir Bakış: Mülkiyet Hakkı Perspektifi, Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, s.6

Dünya Bülteni. (06.08.2009). Güney Akım Projesi nedir? https://www. dunyabulteni.net/arsiv/guney-akim-projesi-nedir-h85491.html (01 Nisan 2019)

dünya.com. (06.12.2018), Ukrayna Rusya ile 'dostluğu' sona erdirdi. https://www.dunya.com/dunya/ukrayna-rusya-ile-dostlugu-sona-erdirdi-haberi-434098 (16 Ocak 2019)

Düzenli G. (14.04.2014), Dış Politikayı Etkileyen Faktörler, https://prezi.com / q0eweletg_/dis-politikayi-etkileyen-faktorler/ (03 Mart 2019)

Efegil E. (2012), *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Akademik Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, s.158

Ekici H. (2015), Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon. s.29-40,101,108-109

Ekmekçi F. (2011), Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme, s.19 https://fekmekci.files.wordpress.com/2013/09/dpt-uhp.pdf (21 Ağustos 2019)

Erdağ R. (2013), Türkiye'nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması, *Akademik İnceleme Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, s.69 http://www.acarindex.com/dosyalar/ makale/ acarindex-1423868435.pdf (12 Şubat 2019)

Erdoğan H.; Çolakoğlu S. (2000), *Bağımsızlığının İlk Yıllarında Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri İlişkileri*. Atatürk Araştırma Merkezi Kütüphanesi. Ankara, s.701

Erhan Ç.; Embel E. (2015), Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler, *Bilig* (Kış 2015), Sayı 72, s.146,147

Erkan S. (1993), *Kırım ve Kafkas Göçleri (1878-1908),*Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara, s.51

Erol MS. (2014), Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci, Karadeniz Araştırmaları,41,s.1-14.http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf (12 Aralık 2018)

Ertosun E. (15-16 Mart 2013), *Türkiye'nin Beş Yakın Coğrafyası İle ilişkiler*, Dış Politika Akademisi, Sage Yayıncılık, Ankara, s. 16

Erşen E. (2017), Evaluating the Fighter Jet Crisis in Turkish-Russian Relations, s.94 https://www.insightturkey.com/author/emre-ersen/evaluating-the-fighter-jet-crisis-in-turkish-russian-relations (23.08.2019)

euronews.com. (02.12.2014), Putin'in Ankara ziyareti tarihi bir dönüm noktası. https://tr.euronews.com/2014/12/02/putin-in-ankara-ziyareti-tarihi-bir-donumnoktasi (17 Mart 2019)

euronews.com (24.10.2014), Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov: Ukrayna bize en yakın kardeş ülkedir. https://tr.euronews.com/2014/10/24/rusya-disisleri-bakani-sergey-lavrov-ukrayna-bize-en-yakin-kardes-ulkedir (07 Aralık 2018)

Fraser D. (Aralık 2006), Taking Ukraine Seriously: Western and Russian Responses to the Orange Revolution, Centre for Gobal Studies, s. 11-12. http://www.uvic.ca/research/centres/globalstudies/assets/docs/publications/Taking-Ukraine-Seriously-_5_-3-Dec-06.pdf (14 Kasım 2018)

Fraser D. (3 Aralık 2013), Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in 28 - 29 Kasım'da AB Vilnius Zirvesi'nde imzalanmasının reddedilmesi. https://www.eucanet.org/index.php/component/content/article/19-media-tips/ international-relations/152-the-refusal-of-president-yanukovych-of-ukraine-to-sign-at-the-eu-vilnius-summit-on-28-to-29 november-the-association-agreement-including-a-deep-and-comprehensive-free-trade-area-dcfta-with-the-european-union?Itemid=101 (12 Ocak 2019)

Gafarlı O. (2014), Kırım Krizi ve Türkiye, http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.XXRyEU17nMU (14 Ocak 2019)

Global. (2004), Russia ve the 2004 Presidential Election. http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/election-2004-r.htm, (05 Aralık 2018)

Gökbaş S. (2009), Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde 'Güvenlik' Algısı. http://www.tasam.org/trTR/Icerik/1113/cok_kutuplu_yeni_dunya_duzeninde_%E2%80%98guvenlik_algisi (22 Mart 2019)

Günay B. (2005), *Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri*, (İçinde: Unkazan Halit. Ukrayna'daki Kırım Türklerinin Sosyal Kimlik Mücadelesi), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 355.

Güneş A. (2017), Dış Politikayı Etkileyen Faktörler, s.3-5. https://www.academia.edu/3636113/DI%C5%9E_POL%C4%B0T%C4%B0KAYI_ETK%C4%B0LEYEN_FAKT%C3%96RLER (03 Mart 2019)

Güneysu G. (2015), Uluslararası Hukuk Kuramı Açısından Global İdare Hukuku-Bir Girizgâh, *İÜ Hukuk Fakültesi Dergisi,* Cilt:6 Sayı 2, s.289 http://dergipark.gov.tr/download/article-file/208351 (12 Şubat 2019)

Güvenç S. (1998), Turkey's Changing Perception of Greece's Membership in The European Union: (1991-1998), s.103-130 file:///C:/Users/user/Desktop/Turkeys_ Changing_ Perception_of_Greeces_M.pdf (16 Şubat 2019)

habertürk.com. (10.04.2019), Rusya: Ukrayna'nın Kerç Boğazındaki İhlalleri Çatışmaya Yol Açabilir. https://www.haberturk.com/rusya-ukraynanin-kerc-bogazindaki-ihlalleri-catismaya-yol-acabilir-2429620 (03 Nisan 2019)

Hablemitoğlu N. (2003), *Kırım'da Türk Soykırımı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, s. 98.

Hallen J. (2014), WhyRussiaNeeds Liberal Democracy. (içinde: Abdulkadir Baharçiçek; Osman Ağır, Kırım'ın Rusya Federasyonuna bağlamında Rusya'ya komşu ülkelere olası etkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, Kasım-Aralık 2015, Sayı:52, s.33)

Herd GP. (2005), Russia and the „Orange Revolution: Response, Rhetoric, Reality?, The Quarterly Journal, Cilt: 4, Sayı: 2,s. 18, https://procon.bg/system/files/04.2.04_ herd.pdf (13 Ekim 2018)

Hill C. (2006), The Changing Politics of Foreign Policy;John P. Lovell, Foreign Policy in Perspective: Strategy, Adaptation and Decision-Making,; Marjike Breuning, Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction; Alexander L. George; On Foreign Policy: Unfinished Business, Boulder: Pradigm Publishers, (içinde: Ertan Efegil. Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Erimleşmesi, Akademik Bakış, Cilt: 5, Sayı:10).

Horvath R. (2011), Putin's 'Preventive Counter-Revolution': Post-Soviet Authoritarianism and the Spectre of Velvet Revolution, *Europe-Asia Studies*, Cilt: 63, Sayı: 1, s. 6.

Huntıngton SP. (1996), *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeni'nin Yeniden Ortaya Çıkışı, New York, NY: Simon ve Schuster,* https://www.beyondintractability.org/bksum/huntington-clash (22 Ağustos 2019*)*

İçten C. (2015), KTKYD İstanbul Şube Başkanı ile gerçekleştirilen röportaj, İstanbul. s.2, (içinde: Mürvet, Şahin, Rusya'nın Kırım'ı İlhakına Yönelik Türk Dış Politikası, Yüksek Lisans Tezi, 2016,T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi)

İGÜ, E-Bülten. (01.04.2019), Kırım'ın İlhakı Sonrasında Ukrayna - Rusya İlişkileri. Kerç Boğazı Geçişi Sorunu ve Azak Denizi Üzerindeki Kontrol. https://panel.gelisim.edu.tr/assets/2019/dokumanlar//SBU%C4%B0%20EB%C3%BClten-17_49815a0989b2442d92ea0d4c2a0651b9.pdf (06 Nisan 2019)

İnsamer.com, (16.07.2018), Güney Osetya ve Abhazya Sorunu. https://insamer.com/tr/guney-osetya-ve-abhazya-sorunu_1557.html (21 Ağustos 2019)

İpek Ö. (July 2018), Dış Politikada Medyanın Rolü, Lectio Socialis Volume 2 Issue 2, s.153-155 https://dergipark.org.tr/download/article-file/516065 (21 Ağustos 2019)

İmanbeyli V. (Mart 2014) "Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna-Ukrayna-Kırım Meselesi, *SETA Perspektif,* 36, s. 1-8

İnan K. (2004), *Dış Politika*, 5.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 22

Jacobsen K. (20 Mayıs 2014), Ukraine's Far-Right: Popular or Propaganda?, Aljazeera.http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/05/ukraine-far-right-popular-propaganda-2014520121212590213.html (13 Ocak 2019)

Kakışım C. (Temmuz-Aralık 2017), Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu: Teorik Bir İnceleme, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 50, s.36

Kamalov İ. (2009), Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar, Karadeniz Araştırmaları, 6 (21), (içinde: Demir Sertif. Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 35 s. 19)

Kanbolat H. (Haziran 2006), Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Donem Başkanlığı'na Hazırlanıyor, *Stratejik Analiz*, Sayı: 74, s. 61-62 (içinde: Bahadır Bumin Özarslan. Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik politikaları ve Türk-Rus İlişkileri, s.138-139).

Karadeli C. (2014), *Ortaçağdan Günümüze Ukrayna'nın Kısa Tarihi*, (içinde: Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi Ed., Hasret Çomak v.d.), İstanbul: Beta, s.125

Karadeniz B. (2007), Security and Stability Architecture in the Black Sea, Perceptions, s.97. http://www.sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/B%2B-lent-Karadeniz. pdf (12 Aralık 2018)

Kırımlı H. (Mart-Nisan 1995), Kırım'da Son Siyasi Durum ve Kırım Tatarları, *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası* Özel Sayısı, Sayı 3, s. 367.

Kireççi MA.; Tezcan S. (2015), Kırım'ın Kısa Tarihi, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, *İnceleme, Araştırma, Yayın* No:24, Ankara, s.4-5

Kirişçi K. (2001), Uluslararası Sistemdeki Değişimler ve Türk Dış Politikasının Yeni Yönelimleri (Editör: Faruk Sönmezoğlu). *Türk Dış Politikası'nın Analizi*. Der Yayınları, İstanbul, s. 615-630.

Koçer G. (1989), Cumhuriyet Tarihi Türk Dış Politikasının Belirlenmesi, YL Tezi, İÜ SBE, 1989, s.32. (içinde: Kemal Bozkaya, Türk Dış Politikasını Belirleyen Faktörler, Kocaeli, 2012)

Kurat AN. (1987), *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.93

Kuşçu I. (2014), *Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri.* (içinde: Hasret Çomak ve diğerleri, Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi, Beta Yayınları, İstanbul, s.311-329

Kuzio T. (2000), Geopolitical Pluralism in the CIS: The Emergence of GUUAM, *European Security*, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 82. http://www.taraskuzio.com/ International%20 Relations_files/guuam_emergence.pdf (19 Aralık 2018)

Kuzio T. (2001), Identity and Nation-Building in Ukraine-Defining the Other, Ethnicities, 1,3, s.359. https://ri.fgv.br/sites/default/files/eventos/ arquivosrelacionados/ Kuzio,%20T.%20Identity%20and%20nation-building%20in%20Ukraine%20%20 defining%20the%20' other'.pdf (19 Aralık 2018)

Kuzio T. (2003). Ukraine's Relations with the West: disinterest, partnership, disillusionment. *European Security, 12*(2), s. 21-44.

Kuzio T. (2009), Ukrainian Presidential Candidate Yulia Tymoshenko's Foreign Policy, The Jamestown Foundation. https://jamestown.org/program/ ukrainian-presidential-candidate-yulia-tymoshenkos-foreign-policy/#.VICzLJVxnmS, (06 Aralık 2018)

Lally K. (17 Nisan 2014), Putin's Remarks Raise Fears of Future Moves Against Ukraine, The Washinghton Post. https://www.washingtonpost.com/world/putin-changes-course-admits-russian-troops-were-in-crimea-beforevote/2014/04/17/3300a54-c617-11e3-bf7a-be01a9b69cf1_story.html?utm_term=.5e6f75502c6f (18 Ocak 2019)

Lapczynski M. (2012), The European Union's Eastern Partnership: Chances anvd Partnerships, Caucasian Review of International Affairs, 3, 2, s. 143-150.

Liaisan Ş. (2014), Ukrayna Krizinde Kırım Tatarları Faktörü, BİA Haber Merkezi, İstanbul. https://m.bianet.org/bianet/siyaset/156738-ukrayna-krizinde-kirim-tatarlari-faktoru (16 Aralık 2018)

Mackinnon M. (2008), *Yeni Soğuk Savaş*. (E. Lakşe, Çev.) Ankara: Destek Yayınları, s.223-227.

McMahon R. (2014), Ukraine in Crisis, Council on Foreign Relations. s.1-8 http://www.cfr.org/ukraine/ukraine-crisis/p32540 (08 Aralık 2018)

mfa.gov.(01.03.2014),http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_turkiye-olarak-kirim_da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkiyi-yap.tr.mfa (13 Şubat 2019)

mfa.gov. (02.03.2014), Ukrayna'da Meydana Gelen Gelişmeler Hk. http://www.mfa.gov.tr/no_-71_-2-mart-2014_-ukrayna_da-meydana-gelen-gelismeler-hk_.tr.mfa (11 Şubat 2019)

mfa.gov. (11.03.2014), Dışişleri Bakanı Davutoğlu BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'la görüştü. http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-bm-genel-sekreteri-ban-ki_moon_la-gorustu.tr.mfa (11 Şubat 2019).

mfa.gov. (14.12.2014), 2015 Yılına Girerken Dış Politikamız. http://www.mfa. gov.tr/site_media/html/2015-yilina-girerken-dis-politikamiz. pdf (16 Eylül 2018)

Mermerci A. (2018), Kırım Tatarları Anayurda Dönüyor (söyleşi: Hakan Kırımlı), http://vatankirim.net/kirim-tatarlari-anayurda-donuyor-463/ (15 Ocak 2019)

Milliyet. (27.11.2018), Kerç Boğazı nerede? Kerç Boğazı sorunu nedir? http://www.milliyet.com.tr/kerc-bogazi-sorunu-nedir-ilk-ne-gundem-2784765/(26 Ocak 2019)

NATO Dergisi, (29 Haziran 2018). Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması Elli Yaşında: Bir Orta Yaş Krizi. https://www.nato.int/DOCU/review/ 2018/Also-in-2018/the-nuclear-non-proliferation-treaty-at-fifty-a-midlife-crisis/TR/ index.htm (29 Haziran 2019)

Norcross L. (2019), Bürokratik Politika Modeli ve ABD Dış Politikası, https://www.e-ir.info/2019/03/13/almost-perfect-the-bureaucratic-politics-model-and-u-s-foreign-policy/ (22 Ağustos 2019)

ntv.com.(27.05.2013), Nabucco projesi iptal oldu https://www.ntv.com.tr/ ekonomi/nabucco-projesi-iptaloldu,jFjrPgRHu06_MlSYgc7OSw (27 Mart 2019)

Ogan S. (2010). Ukrayna'da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu. *Türksam*. http://turksam.org/ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu (03 Mart 2019)

Olçar K. (2007), Ukrayna'nın komşu devletlerle ilişkileri ve Türkiye Ukrayna Stratejik Yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü s. 293-298

Oran B. (2008), *Türk Dış Politikası,1919-1980*. İletişim Yayınları, İstanbul, s.607

Özarslan BB. (2012), Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri, *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, s.135-166

Özarslan BB. (2014), *Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü*, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 10, Sayı: 39,s. 97-135.

Özbay F. (2010), Türkiye-Rusya İlişkilerinde Üçüncü Dönem, *Bilgesam*, http://www.bilgesam.org/incele/108/-turkiye-rusya-iliskilerinde-ucuncu-donem/#.XMTjq7czbMU (18 Aralık 2018)

Özbay F. (Bahar 2011), Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri:1992-2010. Bilge Strateji, Cilt:3, Sayı:4, s.60. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/ acarindex-1423872732.pdf (18 Aralık 2018)

Özbay F. (2014), Putin'in Türkiye Ziyareti ve İkili İlişkiler. http://www.hazar.org/ analizdetail/analiz/putin_in_turkiye_ziyareti_ve_ikili_iliskiler_1023.aspx (13 Şubat 2019)

Özdal H.; Demydova V. (2011), Türkiye-Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj, *USAK Analiz*, 16, s.1-42. https://books.google.com.tr/books?id=2Ku3AgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false (16 Ocak 2019)

Özdal H. (2014), Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu-*USAK Analiz*, Sayı:28, s.3,11

Özdal H. (2014), ÜDİK Toplantısı Işığında Türk-Rus İlişkilerinin Bugünü. http://www.habibeozdal.com/2014/12/01/udik-toplantisi-isiginda-turk-rus-iliskilerinin-bugunu/ (26 Ocak 2019)

Özmen HA. (2014), Enerji Güvenliği Politikaları ve Kırım. (içinde: H. Çomak; M. Ö. Ultan (Eds.), *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 757-781). Kocaeli Üniversitesi Yayınları

Öztürk A. (2009), Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, *USAK Yayınları*, 4 (7), s.7-8 http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423910555.pdf (09 Ocak 2019)

Pazarcı H. (2001), *Türk Dış Politikasının Yönlendirilmesinde Uluslararası Hukukun Etkisi* (editör: Faruk Sönmezoğlu). Türk Dış Politikası Analizi, Der Yayınları, İstanbul, s. 693-701.

Pazarcı H. (Bahar 2008), Türk Dış Politikası ve Hukuk, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:7, No:2, Ankara, s. 119-120. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1126/13251.pdf (10 Şubat 2019)

Pifer S. (June 27, 2014), Poroshenko signs EU-Ukraine Association Agreement. https://www.brookings.edu/blog/up-front/2014/06/27/poroshenko-signs-eu-ukraine-association-agreement/.(28 Haziran 2019)

Radikal. (07.08.2009), Başbakan Putin: Nükleer santral ihalesini Rus-Türk ortaklığı kazandı http://www.radikal.com.tr/ekonomi/basbakan-putin-nukleer-santral-ihalesini-rus-turk-ortakligi-kazandi-948572/ (12 Şubat 2019)

Radikal. (20.12.2013), Putin'in Merhamet Edeceği Tuttu, http://www.radikal.com.tr/ dunya/putinin-merhamet-edecegi-tuttu-1167093/ (12.01.2019)

Radikal. (11.03.2014), Tatarlara Rus Sözü. http://www.radikal.com.tr/dunya/ tatarlara-rus-sozu-1180557/ (16 Ekim 2018)

Radikal. (25.11.2014), Ukrayna: 21 Adımda Barıştan İç Savaşa. http://www.radikal.com.tr/dunya/ ukrayna-21-adımda-barıştan-iç-ssavaşa-1238574/ (16 Ekim 2018)

Roxburgh A. (2012), The Strongman Vladimir Putin and the Struggle for Russia, I.B.Tauris, New York, s.318. http://willzuzak.ca/cl/putin/Roxburgh2012Putin Strongman.pdf (09 Aralık 2018)

Rudnytsky İL. (1987), Modern Ukraine History. Edmonton: Canadian International Institute of University, s.19 http://shron1.chtyvo.org.ua/LysiakRudnytskyiIvan/ Essays_in_ Modern_Ukrainian_History_anhl.pdf (12 Ağustos 2018)

sabah.com.(20.10.2018), Siyaset, Din ve Milliyetçilik Ekseninde Ukrayna ve Rus Ortodoks Kilisesinin Ayrılığı, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/ senerakturk/2018/10/20/siyaset-din-ve-milliyetcilik-ekseninde-ukrayna-ve-rusortodoks-kilisesinin-ayriligi (23 Ağustos 2019)

Samokhvalov V. (2007), Relations In The Russia-Ukraine-EU Triangle: "Zero Sum Game" or Not?, The European Union Institute for Security Studies, Sayı: 68, s.27.(içinde: Şahin Keskin, Yüksek Lisans Tezi, Ukrayna Krizi ve AB-Rusya ilişkileri, Dokuz Eylül Ü. İzmir)

Samur H. (2009), Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları, s.166. https://dergipark.org.tr/download/article-file/213934 (20 Eylül 2018)

Sanal ME. (2012), Aktif İstihdam Politikaları, http://dosya.toprakisveren.org.tr/ makale/2013-99-enginsanal.pdf (11 Şubat 2019)

Sander O.(2014), *Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918'e*, İstanbul: İmge Yayınevi, s. 200

Saraçlı Murat. (2015), Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası'nda Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi. *Karadeniz Çalışmaları, 45*, s.69-88.

Sarı G. (2015), AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası ve AB-Ukrayna İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.72

Sarıkaya G. (2014), Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, file:///C:/Users/HP/Desktop/dosya_1beb714911b22442e0c5f8dba0253807.pdf (12 Aralık 2018)

Schneider W. (Aralık 2004), Ukraine's 'Orange Revolution', The Atlantic. https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/12/ukraines-orange-revolution/305157/ (05 Aralık 2018)

Smith M. (1993), Pax Russica: Russia's Monroe Doctrine, *Royal United Services Institute for Defence Studies*, s. 1-26.

Sönmez AS. (2010), Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 2-4

Sönmez AS.; Bıçakçı H.; Yıldırım C. (2015), Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 1*(3), s.656-670.

Sönmezoğlu F. (2005), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Der Yayınları, İstanbul. s. 287

Sputniknews. (16.03.2015), Putin'in ağzından Kırım'ın eve dönüşü: Nükleer silaha başvurabilirdik, https://tr.sputniknews.com/rusya/201503161014441193/ (06 Aralık 2018)

Sputniknews.(08.06.2018), Mevlüt Çavuşoğlu, Kırım. https://tr.sputniknews.com/turkiye/201806081033778707-mevlut-cavusoglu-kirim/, (18 Şubat 2019)

sputniknews. (04.01.2019), Türkiye, Rusya'ya karşı taraf olmaya zorlanıyor. https://tr.sputniknews.com/columnists/201901041036941038-porosenko-ve-bagimsiz-ukrayna-ortodoks-kilisesi-lideri-istanbula-geliyor/ (16 Şubat 2019)

Steele J. (06.09.2005), Putin Still bitter over orange revolution. https://www.theguardian. com/world/2005/sep/06/russia.jonathansteele (07 Aralık 2018)

Stratejik Boyut. (01.07.2010), Turuncu Devrim Sona Erdi. www.stratejikboyut. com/haber/turuncu-devrim-sona-erdi--31601.html (01 Şubat 2019).

Szporluk R. (1982), *Ukraine*, Michigan Edwards Brothers Inc, s. 53

Şahin M. (2016), Rusya'nın Kırım İlhakına Yönelik Dış Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Ticaret Üniversitesi, İstanbul, s.43-44

t24.com.(02.09.2008), Rusya'yı göz ardı edemeyiz. https://t24.com.tr/haber/rusyayi-goz-ardi-edemeyiz,4607 (12 Şubat 2019)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (17.03.2014), Kırım'da Düzenlenen Referandum Hk", http://www.mfa.gov.tr/no_-86_-17-mart-2014_-kirim_da-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa (16 Eylül 2018)

T.C. Kiev Ticaret Müşavirliği. (26.08.2017), Ukrayna Ekonomik Görünüm Raporu. http://tuid.org.ua/ukrayna-ekonomik-gorunum-raporu-t-c-kiev-ticaret-musavirligi (12 Eylül 2018)

Tanrısever OF. (2002), *Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Kafkasya Politikası, Türkiye'nin Komşuları,* (der. Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel), İmge Kitapevi, Ankara, s. 387.

Tanrısever OF. (2012), Turkey and Russia in the Black Sea Region: Dynamics of Cooperation and Conflict s.5, http://edam.org.tr/en/turkey-and-russia-in-the-black-sea-region-dynamics-of-cooperation-and-conflict/ (23 Mart 2019)

Taştan E. (2016), Güvenlik Politikasının ve Büyük Stratejinin Araçları, Güç Unsuru. https://medium.com/@merentastan/güvenlik-politikasının-ve-büyük-stratejinin-araçları-güç-unsurları-a398ee82bcfb (03 Şubat 2019)

Taştekin F. (04.10.2011), Cenaze Diplomasisiyle Kırım Çıkarması. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/fehim-tastekin/cenaze-diplomasisiyle-kirim-cikarmasi-1065224/ (27 Eylül.2018)

Tecer Ömer. Çağrı. (2014), Jeopolitik ve tarihsel bir rekabet sahası olarak Ukrayna ve dış politika parametreleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *3*(4), s.97-125.

Tellal E. (2010), Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *65*(3), s. 190-236.

Tellal E.(2013), Türkiye Kafkasya ve Orta Asya Politikasını Değiştiriyor mu?, Ankara Üniversitesi *SBF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 3, s. 179.

Tezkan Y., Taşar MM. (2013), *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*, Ülke Yayınları, İstanbul.

timetürk.com. (28.04.2019), Kırım Cuma Camii'nin Açılışı Ertelendi. https://www.timeturk.com/kirim-cuma-camii-nin-acilisi-ertelendi/haber-1078801 (23.Ağustos 2019)

Toal G. (2017), Putın, The West, and The Contest Over Ukraıne and The Caucasus, *Oxford University Press*, s. 66-235.

Topal AH. (12.03.2014), *Kırım İşgali ve Uluslararası Hukuk Krizi*, (içinde: Aynur Erdoğan (Ed.), (DÜBAM) Dünya Bülteni Araştırmalar Masası Yayınları, İstanbul, s.29-33

Tsygankov A. (2014), The Sources of Russia's Ukraine Policy, Russıan Analytıcal Dıgest, Sayı: 158, s.2-4 https://www.files.ethz.ch/isn/186845/Russian_Analytical_Digest_158.pdf (07 Aralık 2018)

tuicakademi.org.(28.03.2012), Nabucco Projesi. http://www.tuicakademi. org/nabucco-projesi/ (27 Mart 2019)

Turan G. (2004), *Bağımsız Ukrayna'nın Dış Politika Seçenekleri*, (içinde: derl. Erhan Büyükakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Phoenix Yayınları. Ankara, s. 365-400).

Turan İ. (2013), Çok Kültürlülük ve İnsani Güvenlik Sorunlarının Öteki Algısı Ekseninde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, SÜ, SBE, s.61

Tuncer İ. (2000), *Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye*. (der). Gencer Özkan, Şule Kut, En Uzun On Yıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündemindeki Doksanlı Yıllar, Buke Yayınları, İstanbul.

Tüysüzoğlu G. (Ocak 2011), Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu, GÜ, *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı 3, s.62-79 https://www.academia.edu /6312815/Ukraynada_ Turuncu_Devrimin_Sonu (12 Ekim.2018)

Tymoshenko Y.(2005), Ukraine Deserves EU Membership, Voltairenet, http://www.voltairenet.org/article30522.html (05 Aralık 2018)

Ukraynahaber.com. (29.11.2018), Erdoğan: Ukrayna ile Rusya krizinde arabuluculuk rolü üstlenebilir miyiz? Rusya: Gerek yok. https://ukraynahaber.com/2018/11/29/ erdogan-ukrayna-ile-rusya-krizinde-arabuluculuk-rolu-ustlenebilir-miyiz-rusya-gerek-yok/ (24.08.2019)

ukraynahayat.com. Ukrayna'nın Kısa Tarihi. http://ukraynahayat.com/ ukraynanin-kisa-tarihi/ (23 Ağustos 2019)

uktturk.net.(08.06.2018), Türkiye'de iftar yemeğine katılan Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin, "Kırım Tatarları Ukrayna'nın ayrılmaz parçasıdır. https://ukrturk.net/turkiyede-iftar-yemegine-katilan-ukrayna-disisleri-pavlo-klimkin-kirim-tatarlari-ukraynanin-ayrilmaz-parcasidir/ (26 Mart 2019)

UPA.(17.03.2014), Kırım Referandumu ve Olası Etkileri. http://politikaakademisi.org/2014/03/17/kirim-referandumu-ve-olasi-etkileri/ (16 Ekim 2018)

UPA. (19.01.2015), Güney Akım Projesinin İptal Nedenleri Üzerine. http://politikaakademisi.org/2015/01/19/guney-akim-projesinin-iptal-nedenleri-uzerine/ (01 Nisan 2019)

Uyanıker HB. (2018), Kırım Sorunundan Donbas Savaşına Rusya-Ukrayna Uzlaşmazlığı, *Karadeniz Araştırmaları,* XV/59-Güz, s.140,143. http://www.karam.org.tr/Makaleler/1891580306_06.%20Halit%20Burak%20Uyanıker.pdf (29 Mayıs 2019)

Victor DG.; Jaffe Amy M.; Hayes MH. (2009), Bypassing Ukraine: exporting Russian gas to Poland and Germany, Natural Gas and Geopolitics, *Cambridge University Press*, New York, s.122-168.

Wilson A. (2014), *Ukraine Crisis What it Means for the West*, (New Haven: Yale University Press,), s.4-40 http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12211/file.pdf (18 Eylül 2018)

Winrow G. (2017), Turkey and Russia: The Importance of Energy Ties. https://www.insightturkey.com/pages/submit-your-article (23.08.2019)

Woehrel S. (2014), Ukraine:Current Issues and U.S. Policy, Congressional Research Service, s:1-8. https://fas.org/sgp/crs/row/ RL33460.pdf (28 Haziran 2019)

Yalçınkaya A. (1998), *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları,* (içinde: Bozkurt Giray Saynur. "Ukrayna Şartlarında Kırım Tatarlarının Kendilerini Siyasi Platformda Tanıtma Mücadeleleri), İstanbul, s.156.

Yalçınkaya A.(2005), Rus Realpolitiğinin Ertelediği Sorun: Kırım, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* 8, Kış 2005, s.106

Yalçınkaya A. (2006), Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümden Küresel Kördüğüme, Lalezar Kitabevi, Ankara, s. 253

Yalçınkaya A. (2014), Yeni Soğuk Savaş'ta Türkiye'nin önemi. http://www.aljazeera.com.tr/gorus/yeni-soguk-savasta-turkiyenin-onemi (16 Şubat 2019)

Yıldırım F, (2010), 21. Yüzyıl Jeopolitik Güç Merkezleri Ekseninde Rusya Ukrayna İliskileri, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.151

Yıldırım Y. (2010), Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü, s.50-57 https://docplayer.biz.tr/4824987-Rus-dis-politikasinda-ukrayna-faktoru.html (17 Ağustos 2018)

Yıldızoğlu E. (2005), *Ukrayna'da Büyük Oyun*. Stratejik Analiz ,s.96-99

Yılmaz S. (2010), Karadeniz'in Güvenliği ve Rusya-Ukrayna-Türkiye Üçgeni, Jeopolitik Aylık *Strateji Dergisi*, Sayı 75, s.22-28

Yılmaz S. (Ağustos 2015), Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi, Ankara, SDE, N.12, file:///C:/Users/HP/Documents/Y%C4%B1lmaz%20Salih%20Kirim_Krizi_ve_Dunya_Kirim_Tatar_Kongres.pdf (08 Ocak 2019)

Zhaleh A. (2014), *Ukrayna Krizine Jeopolitik Kuramlar Çerçevesinde Bakış, Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Ed. Hasret Çomak ve diğerleri), Beta Yayınları, İstanbul, s. 230-242

TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

ENSTİTÜ

Fen Bilimleri Enstitüsü ☐

Sosyal Bilimler Enstitüsü ☐

YAZARIN

Soyadı : YILMAZ

Adı : Bengü

Bölümü : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

TEZİN ADI: Ukrayna Krizi Sonrası Türkiye'nin Kırım'ın İlhakına Yönelik Politikası

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐

1. Tezimin tamamından kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir. ☐

2. Tezimin içindekiler sayfası, özet, indeks sayfalarından ve/veya bir bölümünden kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir. ☐

3. Tezimden bir (1) yıl süreyle fotokopi alınamaz. ☐

TEZİN KÜTÜPHANEYE TESLİM TARİHİ: …. / 09 / 2019